

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI

TOIMKOND:

J. Aavik, A. R. Cederberg, M. J. Eisen,
A. Jürgenstein, J. Köpp, O. Loorits, J. Lulga,
J. Mark, J. Mägiste, A. Saareste

SISU:

- Elemér Virányi: Robert Gragger.
Dr. med. H. Normann: Esimesest eesti arstlik-tervishoiulisest ajakirjast.
A. Anni: Kreutzwaldi saksakeelsed ballaadid. (Lõpp.)
C. H. Niggol: Minu mälestused varemast ajast. (Lõpp.)
A. Jürgenstein: Mõni sõna ja vastuväide C. H. Niggoli mälestuste kohta.
J. Libe: Veel keeleuunduse äärmistest kadakasakslustest.
J. Aavik: Veel kord vastuseks keelevirisejalle Libele.
J. V. Veski: J. Libe ja J. Aaviku mõtteavalduste puhul.
A. Kruusberg, J. Schwalbe, A. Anni, J. Aavik, R. Sirge, A. Kriiseman, M. J. Eisen: Kirjanduslik ülevaade.
Märkmeid hõimu- ja maailmakirjanduse alalt.
Killud ja dokumendid.
Lisaks: Koidula kirjad omakseile 8. poogen ja Eesti raamatute üldnimestik 1924. a. alates.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

Eesti Kirjanduse Seltsi

kirjastusel ilmunud ja müügil olevate raamatute nimestik.

Peale novembrikuu nimestikku ilmunud uudisteosed:

Juhani Aho — Panu

Romaan soomesoolaste muinaskultuurist. Muinasaegse rahvaelu kujutuseksena on „Panu“ iseäranis väärtuslik ja võib võistelda kõige paremate luuleteostega, mida ajaloolised kirjanikud on iial loonud. Alles „Panuga“ tõusis Juhani Aho Soome lugejate silmis oma maa esimeseks meistriks ja rahvuskirjanikuks.

Aug. Anni tõlge ja eessõna. Autori pildiga kriitpaberil. 414 lk. Hind 325 mk., kuldtrükiga kalingurköites 485 mk.

A. Eesti autorid.

- Kristian Jaak Peterson: **Laulud, päevaraamat ja kirjad.** 194 lk. Hind 150 mk., kalingurköites 310 mk.
- Suve Jaan: **Luige Laos.** III trükk. 68 lk. Hind 40 mk., kalingurköites 200 mk.
- J. V. Jannsen: **Kolm juttu** (Maatargad, Uus variser, Voldemar ja Jüri). 82 lk. Hind 50 mk., kalingurköites 210 mk.
- Fr. R. Kreuzwald: **Paar sammukest rändamise teed.** III trükk. 52 lk. Hind 35 mk., kalingurköites 195 mk.
- „ „ **Reinuvader-rebane.** VI trükk. 9 pildiga. 128 lk. Hind 85 mk., kalingurköites 245 mk.
- „ „ **Kilplased.** IV trükk. 128 lk. Hind 90 mk., kalingurköites 250 mk.
- „ „ **Viru lauliku laulud.** Gustav Suitsi eessõna ja autori pildiga. 152 lk. Hind 200 mk., kalingurköites 360 mk.
- Lydia Koidula: **Ojamõlder ja tema minija.** III trükk. 64 lk. Hind 40 mk., kalingurköites 200 mk.
- „ „ **Kaks juttu** (Ainuke, Enne ukse lukutamist). II tr. 112 lk. Hind 85 mk., kalingurköites 245 mk.
- „ „ **Säärane mulk ehk sada vakka tangusoola.** III tr. 64 lk. Hind 50 mk., kalingurköites 210 mk.
- „ „ **Kogutud luuletused.** Gustav Suitsi eessõna ja autori pildiga. 226 lk. Hind 275 mk., kalingurköites 435 mk.
- Jakob Pärn: **Oma tuba, oma luba.** III trükk. 64 lk. Hind 50 mk., kalingurköites 210 mk.
- „ „ **Must kuub.** III trükk. 160 lk. Hind 120 mk., kalingurköites 280 mk.
- Joh. Kunder: **Kroonu onu.** Nali kahes vaatuses. III trükk. 56 lk. Hind 40 mk., kalingurköites 200 mk.
- „ „ **Eesti muinasjutud.** II trükk. 144 lk. Hind 120 mk., kalingurköites 280 mk.
- A. Reinwald: **Valik luuletusi.** Autori pildiga. 114 lk. Hind 100 mk., kalingurköites 260 mk.
- Jaan Bergmann: **Laulud.** II trükk. 434 lk. Hind 300 mk., kalingurköites 460 mk.
-

Eesti Kirjanduse Seltsi büroo ja raamatuladu

asub Tartus, Riia tänav 34. Telefon 6-01. Avatud äripäeviti k. 9—15.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1926

XX AASTAKÄIK

№ 12

Robert Gragger.

In memoriam.

Raske kaotus tabas Ungari teaduse-elu: dr. phil. Robert Gragger, Berliini ülikooli ungari keele ja kirjanduse professor, suri 10. nov. s. a. kell 11 õhtul, ootamatult, ajukelme-põletikku. Ta suri peale kahenädalalist põdemist, oma 40. eluaasta esimesil päevil, kaks aastakümnet kestnud intensiivse teadusliku tegevuse järel. Tema töö jätab sügavaid jälgi ungari, saksa, soome, osalt ka eesti kultuuriloosse.

R. Gragger on sündinud 5. nov. 1887 Põhja-Ungaris Aranyosmarót'is (praegu Tšehhoslovakkias). Ta õppis Nyitra linnas piaristideordu gümnaasiumis ja astus a. 1905 Budapesti ülikooli filosoofia-teaduskonda, et ungari ja saksa keelt ning kirjandust uurida. Enda täiendamise otstarbel viibis ta Pariisis ja Berliinis. Üliõpilasena oli ta Eötvös'i kolleegiumi ¹⁾ liige, elades ümbruses, kus tema vaimline arendamine kõige soodsamail tingimusil oli võimaldatud ja tema suured teadmised juba vara asjatundjaile tuttavaks said. Edurikkalt uurib ta võrdleva kirjanduselo alal (saksa, prantsuse ning ungari kokkupuutumised). Ülikooli lõpetanud, seisab ta kaks aastat Budapesti linna teenistuses, VIII linnajao reaalkooli õpetajana, jätkates ühtlasi teaduslikku tööd. A. 1912 saab ta Pedagoogium'is ²⁾ saksa keele ja kirjanduse professoriks. Siin seab ta sisse eeskujulise seminari, kus ta oma õpilasi moodsa seminariõpetuse meetodis ette valmistab.

Noor professor on varssi üldiselt tuntud kui paremini orienteerunud teadusemees, eriti ungari-saksa kokkupuudete

1) Nim. kolleegium on asutis, kuhu koondatakse Ungari keskkoolide parimaid lõpetajaid, kes astuvad Budapesti ülikooli filosoofia-teaduskonda. Tema liikmetest on pärit uuema aja tähtsamaid ungari teadusmehi, kirjanikke, õpetajaid jne.

2) Asutis kõrgema algkooli (Bürgerschule) õpetajate ettevalmistamiseks, Budas.

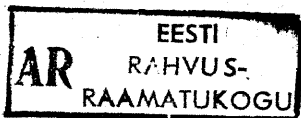
uurimise alal, kui hea pedagoog ja esimest järku organisaator. Kui maailmasõja ajal, ungari-saksa sõjariistadevendluse tagajärjel, Berliini ülikool õppetooli asutas ungari keele ja kirjanduse jaoks, leiti sinna vastav kandidaat prof. Graggeri isikus.

A. 1916 algab prof. Graggeri tegevuse mitmekülgsem ja viljakam osa. Alguses erakorraline professor, saab ta oma tegevuse tunnustuseks a. 1920 korraliseks professoriks, olles kaua kõige noorem Berliini ülikooli professorkonnas. Kui ta Berliini oli jõudnud, anti talle väike tuba, mis täitus alguses ta oma raamatutega. Väikesest toast areneb prof. Graggeri organisaatorliku osavuse varal Berliini ülikooli „Ungari Instituut“. Siin ja Berliini Collegium Hungaricum'is, ungari üliõpilaste ja teadusmeeste mugavas uurimiskojas, tegi ta kümne aasta jooksul ennatsalgavalt tööd. Prof. Gragger varjas oma ajus vististi veel palju viljakaid aateid, olles uuema aja ungari teadusmeestest ja teaduslike ettevõtete organisaatoritest üks silmapaistvam.

Et ta ungari ning saksa kirjanduses samal määral kodus on, liiguvad tema teaduslikud uurimused võrdleva kirjandusloo alal. Väiksemad kirjutised ilmusid ungari ja saksa kuukirjades. Tema esimesed suuremad teosed on: „Beck Károly és a német politikai költészet“ (Karl Beck ja saksa poliitiline luule), Budapestis 1909; „Molière a magyar irodalomban“ (Molière ungari kirjanduses), Budapestis 1909; „Lenau és Fontane“ (Lenau ja Fontane), Budapestis 1912.

Põhjapaneva tähtsusega on teos: „Philológiai dolgozatok a magyar-német érintkezésekről“ (Filoloogilised kirjutised ungari-saksa kokkupuuteist), Budapestis 1912, kuhu ta sel alal valminud tähtsaid uurimusi on koondanud ja oma poolt ühte põiminud. Teos on tuntud „Heinrich - Emlékalbum'“¹⁾ (Heinrichi Mälestusalbum) nime all. „Irodalomtörténet forrástanulmányok“ (Kirjandusloolised allikauurimused), Budapestis 1916, on tema väiksemate kirjutiste kogu. Berliini jõudnud, andis ta 1921. a. alates välja (kirjastaja on W. de Gruyter & Co, Berlin-Leipzig) „Ungarische Jahrbücher“, mille aastakäigud sisaldavad ungari ja saksa teadusmeeste töid ja mille ülesandeks on ungari teaduslikest uurimisist saksa keeles haridusilmale järjekindlalt teateid

1) Gustav Heinrich (1845—1922) oli Budapesti Ülikoolis saksa keele ja kirjanduse professor. Teos ilmus tema õppetoolilt lahkumise puhul.

610 Ar 926P
Eesti

anda. Keeleteaduse, ajaloo, õigusteaduse ja ungari muusika alal on suurejoonelisemad teosed ilmunud paralleelselt asutatud (1921) „Ungarische Bibliothek'i“ kolme seeria 18 köites, muu seas prof. Graggeri tööd: „Deutsche Handschriften in ungarischen Bibliotheken“ (1921), „Preussen, Weimar und die ungarische Königskrone“ (1923) ning tema toimetatud prof. E. N. Setälä-Album (1924). Lõpmata tähendusrikas on prof. Graggeri toimetatud „Bibliographia Hungariae“ (1861—1921), 1923. a. saadik kolm köidet, Ungarisse puutuvate võõraskeelsete teoste nimekiri. Oma isikliku saatusega palju ühist leides, kirjeldab ta suure vaimustusega, subjektiivsete muljete põhjal XVIII aastasaja esimesel poolel Saksamaal elanud ungari teadusmehe Mihael Rotarides'e eluloo „Kleibelsberg-Album'is“ (1925) iseloomustava pealkirja all: „Egy magyar tudós sorsa“ (Ühe ungari teadusmehe saatus).

Ungari ilukirjanduse tõlkimise suhtes käis prof. Gragger kindla kava järele. Petöfi sajandijuubeli puhul andis ta Inseli kirjastusel välja Petöfi-kogu, tutvustuskirjutisega varustatud valitud pärlid luuletaja toodangust, ja sealsamas asjatundja käega kokku seadnud „Anthologia Hungarica“. See on võõraskeeles ilmunud parem ungari antoloogia, mis sisaldab kogu ungari luule ilusamaid palasid. Surmasõnumega ühes tuleb teade kunstitõlke „Ungarische Balladen“ ilmumisest: 39 valitud ungari rahvaballaadi ja Juhan Arany'i 15 kunstiballaadi on prof. Gragger selles köites kokku seadnud, kommentaaridega ning sissejuhatusega varustanud ungari ballaadi ja ballaadi-teooria üle.

Keeleteaduse alal on kadunu suurem teene tema õnnelik leid „Mária-siralom“ (Maria kaebelaul) (a. 1922), ungari keele mälestusmärk XIII sajandist, üks senini kõige vanemaid seesuguseid mitte ainult Ungaris, vaid kogu soome-ugri keelkonnas.

Ise Ungarilt ära võetud maa-alalt pärit, pöörab ta tähelepanu välisungarluse õnnetu seisukorra parandamise tarvidusele. Oli esimene Berliini Voggenreiter'i kirjastuse ungari osakonna asutaja, mille eesmärk on eriti välisungarluse raamatutarviduse rahuldamine, seal tõusvate kirjanikkude toetamine nende teoste kirjastamise teel. Välisungarluse kirjandus ning hariduse-elu oli ka „Ungarische Jahrbücher'i“ veergudel ikka objektiivselt ja süstemaatiliselt tutvustatud.

Prof. Gragger ei olnud ainult teadusmees. Oma kultuuriorganisatorilise osavusega ei võida ta Ungari huvi-

dele mitte ainult saksa kirjastajaid, vaid asutab teaduslikke institute, kus tema jüngrid võivad mugavalt töötada. Berliini Ülikooli „Ungari Instituut“ (1917), „B. Ü. U. I. Sõprade Selts“ (1917) ja „Berliini Collegium Hungaricum“ (1923) kuulutavad prof. Graggeri tahte jõudu ja idealistlikku teadusearmastust.

Sõja-aegse vaimustuse tõttu sattus prof. Gragger Berliini. Iseseisvalt kõrvalmõjudest, arendas ta momendi vaimustusest sündinud algatust õnnelikult edasi. Tema lihtne õppetool ja seminar muutusid aja jooksul välismaail tähtsamaks ja eeskujuliseks ungari kultuurasutiseks, mis sisaldab praegu üle 26 000 köite, vahet pidamata laienedes. Igasugune ungari hariduse-elu avalduseväljend on seal esindatud.

A. 1918 saab prof. Gragger omale abiliseks ungari lektori ja assistendi, instituut võidab ikka enam ruume. Asutab soome-eesti osakonna ja viib läbi, et asutati Berliini Ülikoolis soome-eesti lektoraadid. A. 1922 teeb juba soome keele lektor tööd, olles ühtlasi Ungari Instituudi liikmeks. Eesti keele lektori koht jäi vakantseks — ainult vastava isiku puudusel. Üldse tundis prof. Gragger suurt huvi soome-ugri keeleteaduse ning nende rahvaste kultuuri vastu. „Ungarische Jahrbücher“i veerud on ka selles suhtes oma ülesande täitnud. Üllatavalt lai on instituudi soome osakond.

Prof. Graggeri püüete teostamisel aitas palju kaasa Berliini ülikooli valitsuse ning Preisimaa haridusministrite südamlik ning otsekohene toetus. Praegune minister, Philipp Becker, oli eriti südamlikus sõpruses prof. Gragger'iga. Nad alustavad uuema aja ungari-saksa kultuuri ühinemispüüet, ja kui nende töö oli suuremas osas tehtud, tuli neile abiks Ungari haridusministeerium, krahv Kuno Klebelsberg'iga eesotsas. Ühisel jõul lõpetavad nad Collegium Hungaricum'i asutamise. Edaspidi võivad 100 üliõpilast ja teadusemeest ainelistest muredest vabalt end täiendada ja uurimisi jätkata Berliinis.

Võib oletada, et prof. Graggeri ees seisis eeskujuna Eötvös'i Collegiumi ideaalne asutis.

Prof. Gragger nimetati ungari teaduse ja hariduse „suursaadikuks“, kes oma „kultuursaatkonna“ juhatajana väsimatult töötas. Ta oli põhjalik, aga laia vaatepiiriga teadlane, organisatorliku jõuga kultuurpolitik. Ta on suutnud võõral maal ellu kutsuda püsiva iseloomuga asutisi, kus võib tunda end tihedalt seotuna kogu Euroopa hariduse-eluga. Oma korduvate haiguste peale vaatamata,

Ungari ja Saksamaa inflatsioonid ja poliitilise anarhia ajal, on ta ehitavat tööd teinud, kümne aasta jooksul resultate saavutades, mis nõuadsid ometi aastakümnete tööd. Tema tegevus on Ungari hariduse-elu ja Berliini ülikooli ajaloos ilusamaist ajajärkudest. Mis tema on teinud, on tahtejõu ja vaimu täielik võit materialismi üle.

Robert Gragger ei olnud professor, kes ainult auditooriumile ette kandis. Euroopa vaimuelu lai pind oli tema tegevuse ala. Mitte ainult oma kuulajaile ei tõendanud ta, et Ungari kultuur on üllatavalt rikas. Tema väljaanded tegid tähtsat selgitamistööd Ungari kasuks ja viies Euroopa riigis tutvustas ta Ungarit oma arvurikaste loengutega. Ta käis ka Eestis, nimelt 14.—19. märtsil 1923, Tartu ülikooli aulas kaks korda, Hõimuklubis ja Tallinnas loenguid pidades. Pärast sõitis ta Soome.

Peale detailuurimiste oli tema püüd orgaaniliselt ehitatud kultuurisüntheesi loomine. Tema instituut avaldas töökoja muljet, kus vahet pidamata tuksus arenev elu. Selle töökoja tuksuv süda oli prof. Gragger, kelle ideaal oli loovat ungari kultuuritööd teha.

Prof. Gragger oli Berliini seltskonna-elus lugupeetud isik, maailmamees, kelles oli ühinenud teadlase põhjalikkus kunstniku loomisandega. Ta oli otsekohese, südamliku vastutulelikkusega inimene, kes ei teinud vahet poliitilise erakonna ega ilmavaate järele: ainult töömehi austas ja aitas ta. Ei ole ungari teadlast, kes Berliinist läbi sõites ei oleks ilusaimate muljetega temast lahkunud. Prof. Gragger pöördus aga erilise huvi ja armastusega põhjamaa sugurahvaste — eestlaste ja soomlaste poole, kellede teadusemehi ta ikka vennalikult vastu võttis.

Oma noore näoga, ikka rõõmsa tujuga paistis prof. Gragger parimini ustavaks kaasvõitlejaks kui professoriks. Ta jättis ainult sõpru järele — Ungaris, Saksamaal, Soomes, Eestis, ja nende riikide ajalehed pühendasid pikad kirjutised ta surma puhul ta mälestusele. „Suomalais-Ugri-laisen Seura's“ pidas s. a. novembri-kuu koosolekul tema üle mälestuskõne minister E. N. Setälä, tähendades, et selts kavatses just prof. Graggeri oma liikmeks valida, kuid surm tühistas selle kavatsuse.

Kadunu põrm on ta parema sõbra, Preisi haridusministri Ph. Becker'i soovil Berliinis, Dahlem'i surnuaiale maetud — ilusaks sümboliks. Matusest 13. XI. s. a. k. 3 p. 1. võtsid osa või olid esindatud Ungari ja Preisi haridusminister, Berliini ja Ungari ülikool, ungari ja saksa teaduslikud asutised, Ungari ja Soome saatkond, sõbrad,

õpilased, kaasvõitlejad. Eötvös'i Collegium'i nimel kõneles ja heitis hauda peotäie Ungari mulda endine Berliini lektor Julius Farkas.

Peotäis ungari kultuuri suures saksa meres: see oli prof. Robert Gragger. Aga tema vaim ei kao.

Elemér Virányi.

Esimesest eesti arstlik-tervishoiulisest ajakirjast.

(Tema 160-aastase juubeli puhul.)

Sada kuuskümmend aastat tagasi, 1766. aasta lõpul, hakkas Põltsamaal ilmuma ajakiri, mis kandis pealkirja: „Lühhiike õppetud mis sees monned head rohhud täeda antakse, ni hästi innimeste kui ka weiste haigusse ning wiggaduste wasto, et see kellel tarwis on, woib moista, kuidas temma peab nou otsima ning mis tulleb tähhele panna igga haigusse juures. Selle kõrwas on weel muud head nouud, õppetused ning maanitsused leida, keik meie Eesti ma rahwa kassuks ning siggidusseks üllespantud.“

Põltsamaa alevik, mis meie päevil väljaspool oma lähemat ümbruskonda millegagi enese peale ei juhi erilist tähelepanu, elas kõne all oleval ajal labi teatud kultuurilist õitseaega. Aastal 1750 omandas major Voldemar von Lauw Põltsamaa lossi ja avas Põhjasõjas raskesti kannatada saanud alevis mitmesugused tööstusettevõtted, ühtlasi ka haigemaja ja apteegi.

Kuuekümnendate aastate esimesel poolel kutsus Lauw Põltsamaale oma haigemaja arstiks dr. med. Peter Ernst Wilde Riias. See oli oma aja kohta väga haritud ja huvitav isik¹⁾. Ta sündis Wodicke külas Trepto läheduses

1) Tema sulest on ilmunud terve rida töid. Neist oleksid nime-
tada: arsticaduslik nädalakiri „Der Landarzt“ (Mitau 1765), „Discours
über die Dimsdalsche Art, die Blattern einzupropfen“ (Schloss Ober-
pahlen 1769), „Livländische Abhandlungen von der Arzneywissenschaft“
(seals. 1770, „Landarzt'i“ järg), „Eine ärztliche Anweisung f. d. Land-

Pommeris 24. augustil 1732. a., omandas keskhariduse Friedrichi koolis Königsbergis ja studeeris siis samas linnas kaks aastat usuõpetust, jättis aga selle pooleli ja hakkas Halles õigusteadust õppima. Seal jäi ta 1751. a. rüugesse, mis oli tõukeks, et ta arstiteadlaseks hakkas. Königsbergis õppis ta oma uut ala niisuguse hoolega, et sealne arstiteaduskond pakkus talle juba 1½ aasta pärast doktorikübarat. Wilde lükkas aga selle austuse tagasi ja veetis veel 12 aastat, osalt noori inimesi õpetades, osalt arstina teotsedes, ja alles 1765. a. promoveerus doktoriks Greifswaldis. Sealt asus ta Kuramaale, hiljemini Liivimaale, kus omale ka tegevuspõllu Põltsamaa Kuningmäel leidis. Muu seas asutas ta siin trükikoja, „aus der manche, besonders für den einheimischen Landsmann bestimmte Schriften in den Nationalsprachen hervorgegangen sind“, nagu tähendavad I. v. Recke ja K. Napiersky. Ka õpetas ta Põltsamaal noortele meestele arstiteadust ja kavatses avada ökonoomilise seltsi ning põllutulundusliku kooli, kuid pidi osavõtjate puudusel sellest kavatsusest loobuma. Suri detsembrikuus 1785. a.

Dr. Wilde oli juba varemalt Riias välja annud arstlikku ajakirja saksa keeles ja kavatses seda Eesti pinnal jätkata. Kuna tol ajal Kesä järele Baltimail oli ainult kaks trükikoda (üks Tallinnas, teine Riias), asutas Wilde Põltsamaa karjamõisa Kuningmäele oma väikese, ühe trükimasinaga trükikoja, milles töötas üks laduja, kes oli ühtlasi ka trükkija.

Trükikoda avati 1766. a. oktoobrikuus ja juba 1. novembril ilmus esimene number Wilde saksakeelsest arstiteaduslikust ajakirjast „Lievländische Abhandlungen von der Arzeneywissenschaft“. Samal aastal hakkas ilmuma ka eespool-nimetatud eestikeelne nädalaleht. Mil kuul on esimene number ilmunud, pole võimalik kindlaks teha, sest et tal leidub ainult märkus: „Trükkitakse Põltsamaal 1766.“ Arvatavasti on see sündinud hiljemalt detsembrikuu alul, sest 1776. a. pidid ilmunud olema vähemalt kolm esimest vihku ehk „tükki“, kuna kolmanda all veel leidub ilmumisaasta 1766. Järgnevail vihkudel puudub nii aasta kui ka ilmumiskoht. Samuti pole teada, kui kaua leht üldse on ilmunud. Tartu Ülikooli raamatukogus säiliv eksemplar

mann". (Hupeli poolt käsikirja järele tõlgitud eesti keelde 1766), „Arzneibuch zum Uuterricht f. diejenigen, welche die Krankheiten u. d. Heilmittel wollen kennen lernen" (Hupeli poolt samuti käsikirja järele eesti keelde tõlgitud 1771. a.), „Der praktische Landarzt" (nädalakiri) 1773 ja rida teisi mitte-arstiteaduslikke töid.

sisaldab 33 „tükki“, Eesti Rahva Muuseumi arhiivraamatukogu oma lõpeb 41. vihuga, järsku, ilma et kuskil leiduks märkust ajakirja seismajäämise kohta. Backmeister'i järele olevat ilmunud üldse 42 vihku.

„Lühike õpetus“ ilmus üks kord nädalas nelja-leheküljelisena kvartkaustas, kusjuures iga vihk kandis nime „tükk“. Paistab tõenäoline olevat, et ajakirjas ilmunud kirjutised on pärit dr. Wilde sulest, kuna neid eesti keelde tõlkis toleaegne Põltsamaa kirikuõpetaja A. W. Hupel, kes keelt kahtlemata paremini tundis kui hiljuti Riist tulnud Wilde. Et aga mitmeis „tükides“ rahva kombed ja elu-olu selgesti kajastuvad, siis võib oletada, et mõned neist on Hupeli sulest pärit, kuigi Wilde ise ütleb Hupeli lehte ainult tõlkinud olevat.

„Lühikest õpetust“ levitati rahvale arvatavasti maksuta, sest et see oli tol ajal vaene ja harimata.

Esimeses numbris teatab autor sissejuhatuses, et tema, olgugi et ta pärisorjana pole sündinud, vaid prii inimesena ja palju ausam on, ei taha selle tühja vahe peale uhke või suur olla. Mõistab, et maainimene on samasugune inimene kui tema ja Jumalast enesest temale sugulaseks loodud. Sellepärast täidab ta hea meelega oma kohust ning tahab maarahvale nõu anda, kuidas toimida haiguste puhul ja missuguseid nimepidi tuntud rohte tarvitada, et kaasa aidata „hädda koormat vähhemaks teha“. Ühtlasi tahab ta aga nõu anda ka koduloomade haiguste ja maaharimise asjus ja maarahvast noomida; kui see teeb kurja. Iialgi ei suuda küll maarahvas seda kõike tasuda, aga autor lubab rahul olla, kui teda tema töö eest armastatakse ja tema sõnu kuulatakse.

„Kui sa nääd et üks ja seesamma haigus,“ ütleb ta muu seas, „monnede sinno liggimeste peäle ühtlasi tulleb; siis sa ütled sedda Jummalä käest läkkitud olleivad. Mul on suur rõõm, et sinna sedda ussud, sest seesamma sinno usk on õige.“ Oma töökava kohta tähendab väljaandja: „Mul on nou sind õppetada, mil wisil sinna need rohud, mis sa nimme pärrast tunnend, pead prukima omma terwise üllespiddamisseks; ma tahan sind õppetada, mil wisil sa enneselle pead keetma sedda joki, misga sa woid omma jannu ärrakustutada külma ning sojas többes; ma tahhan sind õppetada mil wisil sa enneselle pead walmistama sedda pulwert ehk rohto, mis sul hingamist sadab ning so wiggo parrandab; ma tahhan sind õppetada, mil wisil sa enneselle pead teggema sedda plaastri, sedda salwi ning rohto, mis sa omma hawade, muhkude ja paised peale pead panema,

et nemad terweks sawad. Agga se ep olle weel mitte keik; ma tunnen sinno hobbose, härja, ka mu weiste tõbed ning wiggadussed, ma tean palju head rohto, mis siis neile pead sisseandma, kui nad tõbbised on, sedda rohto ma õppetan sind ka."

Kui inimene ennast haige tunneb olevat, soovitab autor mitte kaua oodata, vaid mõisa mõne rohu järele saata, või toimida, nagu tema rahvast õpetab, sest läheb tõbi vane-maks, on vahel raske aidata. Hoiatab ühtlasi rohtude tarvitamise eest, mida soovitavad sugulased, naabrid või vanad naised. Tihti toimib ka üks rohi teise vastu ning selle läbi läheb haigus raskemaks ja inimene võib ära surra.

Et maarahvale võimalust anda haiguste vastu võidelda, pühendab Wilde oma ajakirjas rohkesti ruumi kõiksuguste taimede korjamisele ja nendest rohtude valmistamisele. Seejuures nimetab ta ainult neid taimi, mis rahvale kättesaadavad, kuna kallid apteegi rohud üsna kõrvale jäävad. Hea toimega on „hullo koera rohhud ehk koera põri rohhi; temma on ni täis kihwti, et innimenne, kes sest sööb, hulluks jääb“. Olevat hea langetõve ning „kirmmi tõbbe vasto“. Edasi nimetab Wilde „Alandi“ juuri. Need kaevatakse maast, kui lehed üles tulevad, ajavad highi ja teevad „lahti sedda rägga, mis rinna peäl kinni on, tema kinnitab ja sojendab kehha, mis nõrk on, kui innimenne ei himmusta ühtegi süa“. — Tähelepanu väärivad ka „Ubba lehhed“; neid võib leida ojade äärest, kui heinamaa hakkab minema roheliseks. Need lehed puhastavad verd, aitavad kurjade paisete, kärnade ja külmatõve puhul. Samuti väärivad tarvitamist „wohho moõkad“ ehk kalmuse juured. Kange magus hais, mis juurtest tuleb, näitab juba, et „üks suur wäggi temma sees on“. Sest haisust on ka tunda, et ta highi välja ajab, keha kinnitab, kui süüa ei taheta, teeb verd vedelaks, kui see paks on. Need juured tuleb kuivatada, peenikeseks tõugata ja sekka panna salpeetrit, konnakarbi-pulbrit või alandi juurt ühevõrra. Sel teel saadud pulber paneb highistama, aitab ka külma tõve vastu või kui „kehha on vägga täis rägga“. Teda antakse sisse kaks noaotsa-täit päevas. Hea toimega on metspipar. Ta kasvab metsas; juur on kange magusa lõhnaga. Võetakse 2—3 lehte, valatakse keeva vett peale, nii palju, kui „se kolmas jagger ühhest topist“. Seda teed tuleb natuke korruga juua ja nimelt leigelt; ajab pisut oksendama. Edasi soovitab autor „Üllekäia rohtu“, mis kasvab heinamaal. Ta ajab highistama; kui kuuriided pole korras, seab nad õigeks ja vähendab valu, mis „lukondide“ sees on; aitab ka lange-

tõve ja silmahaiguse puhul. „Paopu koor“ on hea külmatõve, soetõve ja koeratõve puhul. Teda pole aga soovitatav haiguse alul tarvitada, vaid enne tuleb aadrit lasta, higistada või rohtu võtta, mis kõhu lahti teeb. Saarepuu koor toimib hästi külmatõve puhul, ka kui kõht on lahti. Saarepuu koort tuleb tarvitada vähemas hulgas kui „paopu“ koort, sest et ta on vägevam. — Edasi soovitab Wilde „tomikat“. Ei tule korjata tervet koort, „waid agga sedda mis keskminne koor on“. Kui keeta veega toorest koort ja seda sisse võtta, ajab ta oksendama ja teeb kõhu lahti. Toomingat tuleb anda vesitõbistele. Võetakse peotäis koort, lisandatakse toop keeva vett ja lastakse terve öö soojas kohas seista. Sellest võetakse igal hommikul mõni lusikatais. Pole toimet veel näha, peab annust kordama. Nõrkadele haigetele pole soovitatav toomingat anda, sest et ta veel nõrgemaks teeb. Tähtis arstimisvahend on tamme-
 puu koor, eriti kurgu haiguste puhul. Koort keedetakse veega ja saadud vedelikuga kuristatakse. Lisandada võib veel natuke mett. Kui „weiksed pasandavad“, siis võib neilegi seda koort anda. Ka tuhaks võib koort põletada ja sellest anda väikestele 2 lusikatait. — „Pernast ehk Pernapust“ tuleb võtta selle keskmist koort, kaapida maha, kuni puu peale tuleb. Seda kaabitud koort tuleb võtta kaks peotäit, peale valada $\frac{1}{2}$ toopi vett, kloppida ja segada niikaua, kui „üks nilb on nähba“. Seda nilbe kõige koorrega on hea panna valutava paistetanud koha peale linase riidega. Kuivab riie ära, tuleb ta vahetada. 3—4 korra järel jäävad paistetused, valu ja palavus ära. — Hea on ka kadakas, mis puhastab verd, olgu inimene pahas tõves, kärnas või olgu tal midu halb veri. Ta teeb vere vedelaks, ajab higi ja kust ning puhastab selle läbi inimese ihu. — Kadakat tuleb keeta joogiks. — Toimivad on samuti kuusk ja „Men“. Tuleb korjata vaiku, mis kevadel koore seest välja tuleb. Seda vaiku tarvitatakse plaastrina paistete ja haavade puhul, kui need on pehmeks tehtud. Vaiguga saab ka pilbast välja tõmmata, ühtlasi „kissub“ ta sedda kurja hawade seest välja“. — Väga hea rohi on kasepuu mahl. Ta puhastab verd, teeb selle vedelaks, parandab kurjad kärnad. Kase kasvudest saab valmistada head salvi, mis soovitatav paistetuse puhul. — Tuleb veel nimetada puud, mida saksad Holundri ehk Wlidri puuks nimetavad. Sellel puul on kõik hea: koor, õied, marjad, lehed. Koor kaabitakse ära ja pannakse peale, kus „illiting ehk ka üllespaistetand on“. Ta vähendab ka peavalu, „kui keige tedda torest peale panneb“. Holundri koore

jook on hea vesitõbistele. Teda tuleb juua, kuni haige paremaks saab. Ka kollatõve puhul toimib ta hästi, samuti reguleerib kuuriideid. Holundri kasvud puhastavad verd, kui neid „troppiks“ teha või ka vees keeta; ajavad higi, vähendavad luuvalu, samuti head, kui laps kärnas. Marjad ajavad kust, higi, hoiavad kõhu lahti. — Pihlakamarju tuleb pressida ja vedelikku keeta paksuks kui mesi. See vedelik on hea kõhutõve puhul. Pähklipuust võib valmistada õli, mis hea ummistuste, kõha ja muu tõve puhul. Kõhutõve vastu on head ka veel „lepa ning sang Lepa“ urvad.

Rohkesti ruumi pühendab autor mitmesugustele haigustele ja nende arstimisele. Nendel andmetel tuleb peatuda pikemalt, sest et nad suurt huvi pakuvad rahvameditsiini seisukohalt.

Kärnade, sügeliste, muhkude, paisete ja kurjatõve puhul ei tohi haige ligi magada, temaga koos end saunas vihelda ega tema riideid kanda; — muidu võib haige „kange pahha higgi kül verd pea ärra rikkuda“.

Juba esimesis numbreis juhib autor tähelepanu haavade ja paisete ravimisele. „Wõtta mee-wahha liggi ühe naela ossa“ — tähendab ta ühel kohal — „sullata sedda puhta potti sees, kui see wahha õige sulla on, siis panne kolm lussika täit kannepi ehk linna seemne õli jure.“ Valmistatud segu tuleb hästi läbi hõõruda, linane riie sisse kasta ja hoida sees, kuni vaha hästi külge jääb, siis lõuenditükk siledaks teha ja paigale panna. Sel teel saadud plaastrit tuleb haava või paise peale panna, niipalju kui tarvis, ja õhtul ja hommikul haiget kohta järele vaadata. On side mäda, tuleb haav sooja veega puhtaks pesta ja uus plaastritükk peale panna. Teises kohas soovitab ta jälle vett, mis teeb ka haavad ja paised terveks. Tuleb võtta hea peotäis lõigatud tubakat ühe toobi puhta vee peale ja seda „sütte tulle“ juures hästi keeta. Sellega olevat hea haavu hommikul ja õhtul pesta, võib teha ka kompressi. — Kolmandas „tükis“ leidub veel ühe vee koostis, mis haavad puhtad peab ja parandab, mis hea ka liigeste paistetuste puhul. Tuleb võtta 2 ~~tl~~ kustutamata lupja ja üks peotäis „paopu“ koort, sellele lisandada 4 toopi keeva vett, pealt kinni katta ja seista lasta, kuni külmaks läheb. „Pärrast leiad sa, et middagi walge wee peäle seisab, sedda walge korja ärra ning panne kuivama, siis sa woid sedda prukida ning omma hawade sisse panna kui nemmad mädaga on.“ Selle veega pestud haavad saavad puhtaks ja terveks. Sama vesi on soojakstehtult hea ka paistetuste puhul. Kui lisandada veel tubakat, on toime suurem.

Haavade ravimisele pühendab dr. Wilde rohkesti tähelepanu, sest et neid tihti töö juures ette tuleb. Vana haava ravitsetakse teisiti kui värsket. Värsket haava võib rahulikult lasta verd joosta; see vähendab, nagu aadrilaskminegi, valu ja haige koht ei paisteta üles. Siis peab hoolt kandma, et haava ääred oleksid teineteise ligi, ja siis tuleb haav pika sidemega hästi kinni siduda. On verejooks liiga suur, võib „tamme-puu käsna“ peale panna, ja mitte enne ära võtta, kui ta ise tuleb. — Valude vastu haava kohal toimib hästi soe äädikas. On haav mädaga, tuleb tarvitada plaastrit, et teda puhtaks saada. Edasi annab Wilde nõu, kuidas valmistada salvi, „mis läbbi üks hea mädada tulleb hawa sees, ja haav terveks saab“. Soovitab võtta kanamuna rebu ja tärpentiini, ligi $\frac{1}{4}$ naela puhast mett, segada, linase riide peale määrada ja haavale panna. Liigliha hävitab hästi sinine silmakivi („Gallitsenstein“), samuti võib põletada kuuma kivi peal maarjajääd ja panna haava sisse. — Kui haav on „rõhnutud“ või haige kukkunud ülevalt alla ja veri naha alla kinni jäänud ning näha pruunid või sinised lapid, tuleb tõugata peeneks koirohtu või leverstok'i, keeta seda äädikaga, pisut vajutada ja haavale panna. Ka toimib hästi soe äädikas. Suurte haavade puhul peab haige end hoidma külma viha eest, samuti ei pea ta „omma naese liggi sama“, muidu läheb haav kurjemaks.

Väljanihete puhul tuleb esiteks liiges kohale seada. On veel paistetust olemas, siis toimib hästi soe äädikas. Võib veel natuke savi ahjust sekka panna. Paistetuse ja valu võtavad ära ka õlu ja humalad segamini keedetud.

Paised ilmuvad nähtavale harilikult siis, kui veri on „ropp ja kibbe“. Ka haigustest võivad tulla paised; need on kõige-kurjemad, eriti kurjatõve puhul jalgadel. Iga kord pole ka hea vanu paiseid parandada, sest nende läbi läheb ihust välja palju kurja. Jääb see sisse, „langeb soolte ehk rinna ehk ao peäle; se peäle võib äkkiline surm tulla“.

Paisete paranemist takistab tihti äär; on ta punane, palav ja valutab väga, siis on see veri palav, mis paise kohal jookseb, siis ei aita salv ega plaaster. Äärt peab jahutama. Selleks on head „takkia lehhed“. Neid tuleb toorelt peale panna igal hommikul ja õhtul kuni tervistumiseni. Samuti toimivad „tehhed“ ja „raudrohhi“. Kui äär on kõva, ei või haav terveks saada. Siin toimib hästi „verri rohhi“, mis kasvab aia ääres varjus. Selles taimes on kollane kibe vesi, mida värskete lehtede seest tuleb välja rõhuda ja peale panna 2 korda päevas: teeb ääred pehmeks, puhastab paistet ja vähendab paistetust. Kui haav „vägga

paljo märg on“, võib „pleiweis'i“ linase riide peale panna ja paise sisse paigutada, teeb selle kuivaks. Kel raha on, ostku apteegist peenikeseks tõugatud mirrisid üks lood, salmiaaku pool loodi, salpeetrit pool kventiini, kamprit pool kventiini, segagu ja pangu haava sisse. Niikaua kui paise „on rop“, teeb pulber valu. On valu kadunud, võib peale panna salvi munarebust, peenikesest vaigust ja meest. Kui paise väga kõva on, ei tule oodata, kuni ta pehmeks läheb, sest mäda ei saa ennast läbi süüa, vaid tungib alla liha sisse. Säärasel korral tuleb pehmenemisele kaasa aidata, muidu võib palju mäda vere sisse tagasi minna. Pehmeks tegemise rohtusid peab tarvitama siis, kui paistetust teisel teel ei kao. Need oleksid: 1) linaseemned pehmeks tõugatud ja rõõsa piima sees keedetud; tuleb paise peale panna linase riidega ja soojalt kinni mähkida; 2) hapu taigen, mesi ja pisut kaabitud seepi; 3) küpsetatud sibul, natuke mett ja hapu taigen; 4) „rotti sitt ning kussi segamini“; 5) vana jänese, toonekure või hane rasv. Kõige parem on vana jänese rasv, sellega saab ka „pilbad“ haavast välja kiskuda; 6) rasvane vill, mis lammastel jalge vahel.

Muu seas peatub dr. Wilde ka „ussi pistel“. Ta nimetab esmalt rahva viisi ussi nõelamist ravida liikme kinnitõmbamisega, et „wihha“ ihusse ei pääseks. See uss, kes on vasekarva ja pime, on mürgisem kui teised, suuremad. On uss nõelanud, siis võib aadrit lasta, haava sisse sügavale lõigata, nii et palju verd tuleb, võib ka kupud peale panna. Peale kupulaskmist on soovitatav haava äädikaga pesta ja saarepuu koort, mis alt puu ligi võetud, ümber mässida. See vähendab valu ja paistetust. Äädikas lammutab mürki. Temast võib mõni lusikatäis ka sisse võtta. Nõelatud liiget võib ka „süte tule“ juures poomõliga sisse hõõruda. Hea abinõu on samuti „pruunid pornikad, mis leht ku sees õhto lendwad“. Neid tuleb korjata, mee sisse panna, lasta surra ja antakse nõelatule süüa. Ühtlasi pannakse haavale äädikat ja kuppe. Ei tohi unustada ka tahma punase vask-katla küljest, mida antakse nootsa-täis sisse. Ka pisut punast vaske ennast võib sekka kaapida. Punast vaske saab viiliga maha kaapida, neljas osa sellest, mis noa otsa peale mahub, pannakse võileiva peale ja süüakse kolm hommikut järjestikku enne muud sööki. Samuti ravitakse ka hullu koera hammustust, mille kätte haige harilikult sureb. Autori järele „tunneb“ säärane haige „keik sedda mis hullo koera jures on nähha“. Ta jääb kurvaks, ei tule inimeste seltsi, on üksik, tunneb südamevalu, kurk paistetak; ta kardab kõiki, ka sõpru, kannatab

suure janu all, aga kui vett näeb, läheb hulluks: tahab siis kõiki hammustada, keel on must ja üles paistetanud, suust väljas.

Kange häda on samuti „wil“, mis on nii mõnegi inimese surma põhjuseks. Alul on nahal näha ainult üks väike „lap“, see läheb kõrgeks, punetab, hiljemini muutub valgeks ja kollaseks ja lõpuks siniseks. Samal ajal annab ennast tunda terves kehas raskus, tekivad vahetevahel külmavärinad ja hingamine läheb raskeks. Tuleb vill hästi välja, võib haige paraneda, jääb ta aga naha vahele kinni või lööb tagasi, tungib mürk südamesse ja võib järgneda surm. Muutub vill suureks ja lööb südame alla valu, siis on juba abi üleliigne. Sellepärast tuleb juba varakult „spanis Wligen plaaster“ peale panna, nii suur kui Vene rubla tükk. Plaaster jääb peale üheks päevaks või kauemaks, kuni üks rakk nähtavale tuleb; see lõigatakse kääridega lahti ning haigele antakse üks kventiin kamprit, millele lisandatakse 20 või 30 „pissarat kanget ma-wina“, hõõrutakse hästi läbi, pannakse veel juurde 2 loodi suhkrut, segatakse, valatakse peale 20 lusikatäit viina-äädikat, segatakse veel kord ja antakse iga 4 tunni tagant 1 lusikatäis sisse, kui haigus väga raske, siis iga 2 tunni tagant.

Rohkesti ruumi pühendab Wilde rõugetele. Mõnikord on need rõuged väga pahad, eriti kui tulevad talvel, kus ilm kuri ja tuuline, kui rahva peale käivad veel teised haigused. Lastel on nad rasked, kui veri on väga kuri, sisikonnas palju roojastust ja röga. Säärasel korral võivad rõuged lapse tappa. Harilikult jäävad raskemalt rõugetesse need lapsed, kelle vanemadki on raskesti olnud samas haiguses. Rõuged pole parandatavad, kuid laps saab neid teistelt „higi läbi“. — Rõuged on mitmesugused. Mõnedel juhtudel tuleb nähtavale ainult üks pisike rakk, mis on seestpidi tühi — need on tuulerõuged, teinekord paistab silma üks kõva kärn — „kiwwi-rouged“, õiged rõuged aga on seestpidi täis, nad seisavad 8 päeva ja enam, enne kui kuivaks saavad. Väetitel lastel on rõuged harilikult kurjemad. Rohtu rõugete vastu pole veel leitud, küll aga saab hoida, et rõuged mitte liiga rasked ei oleks ja suremus oleks vähem.

Kui ümbruskonnas rõuged möllavad, peab lastele kolm korda päevas andma „pimawet jua“; see puhastab hästi ihu, saadab sisikonnast kõik kurja välja ja parandab verd, mis liiga paks. Kel ühtlasi kõhutõbi, neile ei maksa piimavett anda; palju parem on seesugusel korral kange äädikas, mida 2—3 korda päevas tuleb sisse võtta üks

lusikatäis. Veel parem on viina-äädikas; see „lammatab“ rõugetes olevat mürki. Väga hea on veel tõrvavesi. Väetitele lastele võib sellest anda 1 väikese lusikatäie 2—3 korda päevas. Seda võib kaks nädalat või kauemini anda. Kõige parem aga on, kui „kunsti läbbi tehakse lastele rouged“; nii tulevad rõuged paremini välja, neid ei tule palju, nad kuivavad kiiremini ja ei jäta suuri arme järele. Autor rõhutab, et püüdnud lastele kunsti läbi rõugeid teha, aga rahvas seisab vastu; manitseb seda oma huvides mitte teha.

Enne rõugete väljalöömist on lapsed juba mõni päev haiged: neil valutavad pea, süda ja ristluud, vahel on kõht lahti, tekib pööritus, oksendamine. Kolme kuni nelja päeva pärast tulevad nähtavale „lappid“, mida välja ajab veri ise. Kui lapsel on palavikku vähe, ei tule midagi teha, rõuged löövad ise välja. Teisiti on lugu, kui temperatuur kõrge, peavalu suur ja laps jampsib. Sel korral on hea lapsele anda salpeetrit ühes konnakarbi-pulbriga. Neid võetakse ühevõrra ning antakse 3 nootsa-täit päevas veega. Konnakarpide asemele võib ka munakoori võtta. Enne kui rõuged välja löövad, on lapsel vahel suur südamevalu või jälle kõhulahtisus ja laps oksendab. See pole halb: kehast eemaldub palju roojastust. Kõhulahtisuse ja oksendamise vastu, kui ta suur on, võib anda süte peal küpsetatud leivakoort, millele riputatakse „Inkwrit“ peale, kastetakse maaviinaga ja pannakse soojalt lapse kõhu peale. Rõugete puhul peavad jalad ikka soojad olema. On nad külmad, peab neid hõõruma, kuni nad soojaks muutuvad. Selle läbi tungivad rõuged alla jalgade poole, kus nad nii kurjad pole kui silmade või rinna peal. Tihti võib rõugete puhul näha ka verejooksu ninast. Suurtel lastel ei pruugi seda takistada. Veri võib joosta, kuni laps on soe, palged ja huuled punased. On verejooks liiga kõva, tuleb võtta „Maria jääd (Allaun)“, kloppida munavalgega segi ning linase nartsuga toppida ninna.

Rõugete ajal ei tohi last sauna viia ega vihelda. Kuuma läbi muutub rõugete mürk palavamaks ja kangemaks. Kui rõuged ei taha välja tulla, on soovitatav haigele anda kuivatatud aalandijuure teed; hästi toimivad ka peterselli seeme. „spanis Wligen plaaster“, mõlematele säärtel asetatud, peenike sinep hapu taignaga ja äädikaga, mõlematele säärtel või jala-alustele pandud. Hästi puhastavad ihu ja jahutavad teda igapäevased klistiirid. Sel puhul tulevad rõuged hästi välja. On rõuged head, ei tule nad nähtavale enne 3—4 päeva; tulevad nad varemini välja,

siis pole seisund hea. Löövad rõuged välja, jääb valu ära, laps muutub rahulikuks. Tuleb palju „lappe“ korraga nähtavale, nii et pale kirju, siis on rõuged rasked, jooksevad kokku. On rõuged väljas, siis saavad nad kõrgeks, ümmarguseks ja suureks kui hernerid, nende äär on punane. Kurjad rõuged ei saa kõrgeks, nad jäävad naha vahele, omandavad sinise, punase või vähe musta värvi, langevad keskelt sisse.

Rasketel rõugetel puhul toimib hästi „Pao-pu koor“. Teda võetakse üks lood, valatakse keeva vett peale, kurnatakse, tehakse meega magusaks ja antakse haigele 4 korda päevas 1—2 lusikatäit. Kui rõuged hakkavad „saama mädaga“, siis tuleb lapsel käed kinni siduda või kumbki käsi sea- või härjapõie sisse panna ja väljastpoolt õliga teha. Muidu sügavad lapsed ennast ja tagajärjeks on „pahhad rõuge tähhed“. Mäda tekkimisega paistetakse ihu. Kaob paistetuse äkki, on see halb tunnismärk, sest kui „need rõuged, mis taggasi löwad, rinna peale saavad, siis rinnad jäävad kinni ja laps läkkatab“. Seesugusel korral peab katsuma mõlematele käevartele panna „spanis Wlidge't“ taignaga. Kui ei taheta, et armid järele jäävad, tuleb rõuged kääridega lahti lõigata, mäda ära pühkida piima sisse kastetud käsna või villase riidega. Seda tuleb korrata, kui mäda peaks jälle kogunema. Soovitav on ka ihu määrada värske kanepi- või linaseemne-õliga, mis muna-valgega läbi klopitud.

Tähelepanu juhib dr. Wilde ka soolte parasiitidele — ussidele. On lastel „solikad“, siis topivad lapsed sõrmed ninna, sest et see sügeleb, hommikuti tunnevad nad põõritust ja suu on alati sülge täis. Kõige kindlamini tõendab usside olemasolu muidugi nende leidmine väljaheidetest. On ussid kindlaks tehtud, tuleb lastele anda soolvett üks kuni kaks lusikatäit, suurematele kolm kuni neli, igal hommikul mõned päevad järgemööda. Süüa ei tohi enne anda kui lõuna-ajal. Nii saab ussidest hästi lahti.

On sõrmes „sõja“, peab võetama üks värske toores muna, katki tehtama, rebule lisandatama kaks korda nii palju soola, kui inimene muna süües tarvitab, hästi segatama, linase riide peale määratama ja sõrme ümber mähitama ja ööks-päevaks peale jäetama. Valu kahaneb kohe ja peagi tekib auk, kust „se kurri välja jookseb“.

Kisendavad lapsed väga ja ei maga, tuleb võtta taimejuurt, mida saksad nimetavad „Peonid ehk Pojennid“. Juurt peab korjama kevadel, enne kui lehed väga suureks lähevad, s. o. kohe peale lume minekut, puhtaks pesema,

varjus kuivatama ja peenikeseks tõukama. Sellele lisatakse siis konnakarbi-pulbrit ja natuke salpeetrit ja antakse rinnalapsele väike nootsa-täis emapiimaga, suuremaile suurem nootsa-täis veega. Kui seisund ei parane, võib rohtu 2—3 korda päevas tarvitada. Ka vanarahvasse toimib see rohi hästi, kui „südda wägga raske on“. Väga kiidab autor salpeetrit. „Kui sinno tõbbes se werri sind waewab, siis sesamma salpeter lämmatab sedda lia pallawust, ning wähhendab sinno süddame wallo ning kustutab janno ning teeb sinno werd vaddelaks kui ta liaste paks on.“

Pikalt peatub autor neil abinõudel, mida maarahvas tarvitusele võtab, kui keegi omakseist haigeks jääb. Nimetab viina pipraga, püssirohtu, vana kinga naha ja sambla suitsetamist, aadrilaskmist ja saunas käimist higistamise otstarbel. „Kui süddame al wallutab, siis pannewad nemmad potti nabba peale, selle mõttega et nabba olleks läinud assemelt.“ Ei aita need abinõud, siis minnakse targa juurde, kes annab „kul monned rohhud ehk puhutud soola, agga se op olle muud kui paljas sool“. Samuti usub maarahvas, kui ei tea haiguse põhjust, et süüdi nõidus. Ja jälle pöördutakse nõidade poole, et rohtu saada ja vaenlasele tasuda. „Kui on ihhus palju rägga ehk se werri on wägga paks ning kõlbato, siis ihho nõuab sedda kurja seest wälja sada tõbbe läbi. Igga tõbbi sadab separrast head, sest ta tahhab sedda kurja ning rojastust wälja sada, mis werre sees ning soolte sees on. Tõbbi aiab sedda kurja wälja ehk higgsi läbi ehk kõht saab wallale.“ Rääkides naha ja sambla suitsetamisest küsib Wilde: „Kas se suits võib ihho sisse sada sinno werd waddelaks tegema kui ta liaste paks on, ehk sedda kurja ihhust wälja saatma, mis so sissekonnas sees on ning mis läbi se tõbbi sul tulli; ärra ussu sedda mitte.“ Suits teeb ainult uimaseks ja rumalaks, haige ei tunne nii väga oma valu ja jääb magama. Suurele haigusele on suits isegi kahjulik, sest „rohjastus, mis ihhus on, jääb kinni ning siis on küll raske sedda haiget terweks teha, kes selle suitso peäle suremat wallo tunneb omma liikmette sees“.

Üle minnes viina ja pipra peale ütleb autor: „Kui so ihhus on see tõbbi, siis tulleb sulle wissist sest kahjo, sest so werri saab siis wägga pallawaks, ning sinna tunned siis ise et tõbbi se läbi saab kangemaks.“ Ta ei soovita mitte pipart katki tõugata, sest et see veel enam palavust teeb. „Kui sinno maggo ja sissekond täis rägga ning rojastust nenda kui külmas tõbbes on, siis wõtta touka-

mata piprad, se on hea. Kui so sissekond ei kõlba, kui so maggo on haige, kui sa igga hommiko tunned põritust, siis võtta igga hommiko piprad kaksteist kümmend ehk viisteist kümmend tükki, agga võtta neid terwelt, se on siis kull se keige parrem rohhi.“

Püssirohu, mis koosneb salpeetrist, väävlis ja söest, tunnistab „Lühike õpetus“ heaks. „Se salpeter parrandab sinno werd, selle weewli peäle higgistad sinna ning need sööd lämmatawad ja wähhendawad sedda tõbbe.“ Veel parem aga on üks teine rohi. Soovitab korjata jõgede ja järvede äärest konnakarpe (võib võtta ka neid konnakarpe, „mis saksa maalt tuakse, sest saksad söwad need konnad seest, mis nemmad Austrid nimmetawad“, neid leidub linnas uulitsatel, kust neid korjatagu), keeta kõvas leelises, kaapida must pealt terava noaga ja tõugata peenikeseks pulbriks. Võib tarvitada ka kana- või hanemuna koori. Lapsele antakse pulbrist 1 nootsa-täis, täiskasvanuile 2—3 korda nootsa-täis päevas. Pulber paneb haige higistama ja aitab hästi külmatõve puhul. Teine hea higistamisrohi on kordebendikti lehed, mis kasvavad rohuaedades. Suuremad lehed korjatakse Jaani ajal, kuivatatakse ja tõugatakse peenikeseks. Külmatõve puhul võetakse seda pulbrit sisse ühevõrra salpeetriga. Rohi paneb haige higistama ja ta saab „ühhe hobiga“ terveks. Laste higistamisrohi on aalandijuured ja heinputked; neid tuleb kevade välja kaevata, kuivatada ja pulbriks hõõruda. Tarvitatakse 1 kuni 2 nootsa-täit korraga.

Ühenduses higistamisega peatub ajakiri ka vihtlemisel. Ei tohi kunagi vihelda, kui liiga kuum on. „See kange leil teeb sind jo wägga higistama, ja se higgsi saab weel kangemaks, sest et sa wihhaga ennast wihtled. Pallawus teeb so werd pallawaks, higgsi tulleb wäggisi ihhust wälja, se wessi tulleb sedda wisi sinno werre seest ärra, sul ei jä muud, kui üks wägga paks werri; kül muido on so werri jo lapsest sadik paks, se roog mis sa sööd ei anna muud werd, sui sedda mis paks on ning peale sedda higgistad sinna ka oma tö jures kül mis sa iggapääw teed. Se kange vihtlemine tulleb sul sepärrast kahjuks. Sellepärrast ei tohi saun liig kuum olla.“

Ka aadrilaskmisest räägib dr. Wilde oma ajakirjas. Seda võib teha haiguse alul, — siis on haigel veel jõudu ja veri jookseb kiiresti „adritte“ sees. Ei tohi aadrit lasta, kui haige on nõrk: ta võib selle tagajärjel veel nõrgemaks minna, minestada. Iga haiguse puhul tuleb püüda verd, mis läinud paksuks, vedelaks teha, seda saab

odrajoogi läbi. Tuleb hoolsasti keelt vaadata. On ta kaetud („valge nahk“ peal) või võib roojastust noaga maha kaapida, siis „on se ainus nou mis läbbi sinna omma ello void üllespiddada“. Nimelt tuleb odrajooki juua sagedasti, kuid vahedega. Selle joogi valmistamiseks võetakse 3 peotäit otri, pestakse tolmust puhtaks, pannakse puhtasse potti või katlasse, valatakse peale 2 toopi vett ja keedetakse, kuni odrad lähevad lõhki; siis kurnatakse vesi puhta räti läbi, ja kui ta on alles veel soe, lisandatakse 2 lusikatäit mett. Seda jooki võib tarvitada iga haiguse puhul. Palavikus haigele ei tohi liiga külma vett anda, muidu saab veri väga külmaks ja haigus läheb raskemaks. Palaviku puhul on hea keenud vett ka leiva peale valada, jahutada ja juua, võib veel lisandada kuremarjaleent ehk jõhvivate keedist.

Kui inimene hommikul ei tunne ennast täiesti terve olevat ja tunneb pööratust, ei taha süüa, peab sisse võtma 1 lusikatäie soola puhta veega. Seda tuleb hommikul ja õhtul korrata kuni tervistumiseni. Sool „satab keik sedda rägga sinnõ mao ning soolte seest välja, mis enne nende küljes kinni olli“. Palaviku korral ei tohi soola tarvitada, — see suurendab palavikku. Külmetuse puhul on sool väga hea.

Lühidalt peatub Wilde ka sünnitusabil. Naised, kes annavad abi, peavad vaatama, kas lapse seis emalikus on õige, pea või jalad ees, sest põigitiseisus ei saa laps sündida. On naisel lapsevoodis suur palavik, siis toimib hästi salpeeter ühes konnakarbi-pulbriga. Nisapeade lõhkemise puhul kaob valu kohe, kui „pleiweiss“ peale riputata. Enne lapse toitmist aga tuleb rind pulbrist puhtaks pesta. On lapsevoodis veel kusi palav, valuga ühendatud, tuleb kubeme peale, kus valu, panna sooja lehmariooja.

Arstiliste küsimuste kõrval ei unusta dr. Wilde ka tervishoidu. Eluruumides peab ahjudele väikesed korstnad panema, et suits välja läheks. See rikub muidu silmi. Suitsu pärast hoitakse uks lahti; soojus läheb välja, külm tuleb asemele. See teeb haigetele palju kahju ja nii mõnigi sureb selle kätte, et tuul käib peale. On tuba suitsu täis, lähevad haiged ukse poole. Kui nad nüüd higis, lööb see higi tagasi, millele võib järgneda surm. Kõige pahem lugu on rõugetes lastega: suure soojaga löövad rõuged välja; tuleb siis aga külm peale, löövad rõuged tagasi südame peale, lapsed tunnevad südamevalu ning surevad äkki. Hulgalsed surmajuhud on just säärase rõugete tagasilöömisega seletatavad. Kui

majasid ei hakata paremini ehitama, pole selles parane-
mist loota. Juhib tähelepanu veel sellele, et majapalkide
vahesid topitagu kividega või saviga. Ka peab toas aken
olema, — see ei maksa palju.

Tihti manitseb autor maarahvast liigjoomise pärast.
Soovitab seda jätta või vähemalt ennast viinastanud olekus
mitte lastele näidata, et need paha eeskuju ei võtaks.
Teisel kohal tähendab ta, et joomine rikub tervist. Joo-
mise pärast on maarahvas vaene, laseb ennast kergesti
petta. Enne kaubategemist ei tohiks keegi juua, ka tee
peal mitte, et kiusatus ei tekiks saadud raha maha juua.
Soovitab lastele lugeda joomise kohta käivaid kirjutisi
ja neile eeskujuks olla.

Inimeste ravitsemise kõrval leidub ajakirjas märkusi ka
loomade arstimise kohta. Ei unustata nõu anda
ka majapidamises ja põlluharimises. Muu seas
soovitatakse maarahvale hanepidamist, mis väga tulus on,
soovitatakse viljapuude, kartulite ja aiavilja kasvatamist.

Peatudes talupoegade elul ütleb autor, et maarahva
vaesus olenevat ainult rahva enese rumalusest ja laisku-
sest. Manitseb neid korralikult tööd teha ja mõisat mitte
varastada.

Hariduslik seisukord oli, nagu teada, tol ajal üsna
madal. Ka esimese eesti ajakirja autor kahjatakse seda,
tähendades, et eestlaste mõistus pole sugugi halvem kui
sakstel, viimased aga on palju rohkem õppinud. Tahab
oma ajakirjaga rahvale arusaadavate raamatute puudumist
osalt kõrvaldada.

Ajakiri ise on kirjutatud üsna kerges, arusaadavas
keeles ja kõik õpetused on täiesti rahvalikult käsitletud,
nii et vahel isegi valjud sõnad ei puudu. Lugejat sinata-
takse ja teda hüütakse „armsaks sõbraks“. Üksikute lau-
sete vahelt paistab selgesti välja kaastundmus maarahva
hädade ja raske seisukorra kohta. Olgu toodud siin välja-
võtte, mis seda näitlikult illustreerib. „Kül ma tahhaksin
et sa peaksid moistlikkuks ja targaks sama, sepärrast
kirjotan minna iggal nädalal sedda kirja sinno omma
keele sees et sa pead sedda luggema ja need nouud mis
ma annan, ennese heaks prukima.“

Oma ajakirjaga, mille iga kahjuks pikk polnud, on
dr. Wilde kahtlemata tänuväärt töö ära teinud, maarah-
vale kätte juhatahes õpetusi, kuidas taimi korjata, nendest
rohtusid valmistada, neid tarvitada ja ennast mitmesuguste
haiguste eest hoida, seda kõik ajal, mil tervishoiulised
õud maal olid eriti viletsad.

Käesoleval ajal pakub „Lühike õpetus“ huvi muidugi ainult veel rahvameditsiini ja arstiteaduse ajaloo seisukohalt, ja seda veel enam, et ta esimene sellesarnane ajakiri on olnud Eesti pinnal.

Drd. med. H. Normann.

Kreutzwaldi saksakeelsed ballaadid. 2

(Tekst on toodud täpsalt käsikirja järgi, ühes kõigi keelete j. m. konarustega. On võimalikud ehk ometi mõnesugused valestilugemised.)

1. Die Belagerung von Beverin im Jahre 1207.

- (1) Tief verschantzt, fest hinter Mauern
kämpfen stahlumhüllte Ritter,
während halbentblösste Wilden
stürmen gegen Thor und Gitter.
- (2) Schulgerechte deutsche Streiter
in der Kriegskunst vielerfahren
unterliegen fast dem Muthe
regelloser Esthenschaaren.
- (3) Heiligen Boden seiner Ahnen,
seiner Götter Rauchaltäre,
seine Freiheit, Weiber, Kinder
schützt der Esth' und seine Ehre.
- (4) Wilder wogt des Kampfes Wüthen;
über Leichenwälle dringen
vorwärts kühne Esthen Mannen,
sichernd ihres Siegs Gelingen.
- (5) Sieh', da rauscht auf hoher Zinne
angetan mit Messgewanden
friedlich eine Mönchsgestalt,
eine Zither in den Händen.
- (6) Mitten in des Krieges Toben
greift der Säger in die Saiten,
bis die lieblichen Accorde
in der Feinde Ohren gleiten.
- (7) War ein Friedensgott vom Himmel
zu den Stürmenden gekommen?
Oder hat der Töne Zauber
Zorn und Rachegluth genommen?
- (8) Muth und Kampflust scheint vergessen
bei des Landes rauhen Söhnen,
die berauscht und freudetrunken
von des Orpheus Zaubertönen.
- (9) Zorngeschwellte Augen quellen
bald von milden Wonnethänen
und den sturmbewegten Busen
schwellt ein unbekanntes Sehnen.
- (10) Ruhig drauf die Esten Schaaren
wie verwandelt heimwärts ziehen.
Die Musik, des Zufalls Spende
hat dem Orden Sieg verliehen.

2. Die Entstehung der Teufelhöhle.

- (1) Es lebt' einmal im Altergrau
In Livland eine Maid,
gepriesen als die schönste Frau
von Männern weit und breit.
- (2) Sie war der Liebe wenig hold,
wie uns die Mähr vertraut,
und haus'te dort, wo Segewold
viel später ward erbaut.
- (3) Und Lihgu's feur'ger Jünger Tross
hielt täglich bei ihr Wacht,
beschlich beim Mondenschein ihr
Schloss
und seufzte durch die Nacht.
- (4) Wohl manches treuergeb'ne Herz
in Liebesgluthen brach!

doch immer trieb das Mädchen
ob Jünglings O und Ach! Scherz

(5) Im Juli kaum ein Tag verging,
wo jemand liebeskrank
bald sich am nächsten Baum erhing,
bald in der Aa ertrank.

(6) Am Ende doch den Männern
vor solcher Minne hold; graut
man flieht und heisst sie „Teufels-
braut“,
die Pest von Segewold.

(7) Die Stolze lacht voll Übermuth:
„Komm, schwarzer Freiersmann!
Du bist mir aus der Männerbrut
das treu'ste Eh'gespann!“

(8) Nun einsam irrt auf Ufers Sand
das Mädchen sonder Rast,
sein Lockenköpfchen stützt die Hand,
die Wange halb erblasst.

(9) Als endlich selbst ein Jahr
im Zeitensturm die Bahn verstreicht
und immer sich kein Freier zeigt:
Verflucht die Maid den Wahn. —
2.

(10) Sieh, da naht ein stolzer Freier,
Königssohn mit goldnem Schleier
flehend mit diesem Unterpfand
um des Mädchens schöne Hand.

(11) Kann ein Esel sich vergolden,
so gewinnt er leicht die Holden:
Unsre Schöne willigt ein, —
morgen soll die Hochzeit sein!

(12) Als die Herr'n mit ihren Damen
feierlich zum Schmause kamen,

bittet sie der Königssohn
all zu seines Vaters Thron.

(13) Prächt'ig naht die Braut im
ausgeschmückt zum Hochzeittanze;
heiter zieht der ganze Tross
hin zum fernen Königsschloss.

(14) Wie auf leichten Zauberschwin-
gen
sieht man ihn durch Lüfte dringen,
bis auf Aa's Ufer Rand
eine Burg im Lande stand.

(15) Zu dem Schloss, dem wunder-
baren
nun die Hochzeitsgäste fahren,
schneller als mein schleppend Wort
sind sie auch an Stell und Ort.

(16) Als das Brautpaar auf der
Schwelle
schaut des Saales Kerzenhelle:
stürzt mit Poltern, Sturmgebraus
tief hinab das stolze Haus.

(17) Spurlos war das Schloss ver-
schwunden;
auch die Maid ward nicht gefunden:
doch der ganze Felsen roch
lang nach Pech und Schwefel noch.

(18) So entstand die „Teufelshöhle“.
Kommst du, stolze Mädchenseele!
jemals dahin zum Besuch,
dann vergesse nicht den Fluch,

(19) der die Männer-Feindin stürzte,
die so Vieler Leben kürzte
und mit Jünglings treuer Lieb'
nur ihr schnödes Spielwerk trieb.
1831, im Juli.

3. Das Abenteuer vom Sänger und der schönen Grafentochter zu Wesenberg.

(1) Agnes, eines Grafen Sprosse,
blühte, gleich dem jungen Tag
auf dem Wesenberger Schlosse
bei dem fröhlichem Gelag.
Ritterspiele, Minnelieder
waren damals an der Zeit;
Liedes Söhne, Schwerter Brüder
kämpften oft um einen Preis.

(2) Agnes sass mit ihren Frauen
wohl beim lustigen Turnei,

doch ihr Herz konnt' nicht erschauen
einen Buhlen, minnetreu.
Was die Wahl des Vaters lenkte:
Reichtum, Macht und hoher Stand, —
schien ihr, wenn sie's Herz ver-
schenkte,
die geringste Kleinigkeit.

(3) Keines Ritters fleh'nde Worte,
keines Sängers sinn'ger Blick
drangen durch die Herzenspforte

zu der Minne holdem Glück.
Und den Vater fasst ein Bangen,
dass er ohne Enkel stirbt:
„Agnes, stille mein Verlangen!
Weisst's, ich habe keinen Sohn.“

(4) Sass beim heiteren Abendmahle
die Gesellschaft einst im Mai,
liess die Freude der Pokale
klingen laut in Melodei,
als ein Knappe kommt zu melden:
draussen harr' ein Troubadour.
„Vivat!“ rufen laut die Helden:
„Führ' den Fremdling schnell her-
bei!“

(5) Sittig naht ein sinn'ger Sänger,
neigt das Haupt zum stummen
Gruss,
doch im Busen wird's ihm enger,
dann entströmt des Liedes Guss.
Bebend greift er in die Saiten,
schüchtern hebt er an sein Lied;
wie die Töne voller gleiten,
reissen sie die Horcher fort.

(6) Als der Sänger längst geendet,
herrscht noch Schweigen in dem
Saal.
Drauf der Graf zum Kind gewendet,
„Credenze, Agnes, den Pokal!“
Hoch des Fräuleins Wangen glühen,
lauter schlägt's in Sängers Brust:
zarter Minne Erstlingsblühen
schenkt die Holde mit dem Wein.

2.

(7) Auf Wesenbergs prächtiger Veste
da hauset ein singender Gast:
den minnet die Tochter des Grafen,
von Sehnsucht die Wang' ihr er-
blasst.

(8) O, Tochter des Grafen! bedenke:
dein Liebster trägt bürgerlich Blut!
Wird solches dein Vater erfahren,
so endet die Minne nicht gut.

(9) Dich, Sänger! in Welschland
geboren,
macht tollkühn Dein schöner Ge-
sang!
Lass ab von dem eiflen Beginnen;
uns macht, ach, dein Schwindel-
geist bang.

(10) Jüngst sah man ein Nordlicht
am Himmel,

ein Uhu um Mitternacht rief,
im Kämmerlein hört man ein Stöh-
nen,
wo ruhig das Fräulein selbst
schlief.

3.

(11) Als der Herbst des Lenzes] ·
Blüthen
von den Fluren abgemäht,
Nordens Stürme rauhes Wüthen
ob die nackte Heide geht,
Schallt ein Toben, wildes Fluchen
auf dem Wesenberger Schloss;
Diener rennen, laufen, suchen
nach dem Sänger, den ein Ross

(12) flüchtig trägt auf öden Wegen
ohne Rast und Ruh' dahin:
Agnes fleht des Himmels Segen,
kindlich lauter ist ihr Sinn.
Doch der Graf kennt kein Erbarmen,
giebt der Tochter seinen Fluch:
und beschliesst das Loos der Armen,
das sie in ein Kloster trug.

(13) Und zwei Jahre eilt der Sänger
flüchtig hin vom Land zu Land,
nirgends ist er sicher länger,
ihn ereilt des Mörders Hand:
schwer erkaufte Dolche dringen
in die gottbegabte Brust,
die im Minnen, Liedersingen
einst empfunden ihre Lust.

(14) Doch das rächend grause Walten
von der Göttin Nemesis
weiss die Dinge zu gestalten:
dass der Graf die Schuld erbüsst!
In Verzweiflung muss er sterben,
Reue bringt ihn in den Sarg,
während lachend fremde Erben
theilten, was sein Schatz verbarg.

(15) Duster weht von Schlosses
Zinne
eine Fahne, schwarz, herab;
und die Burg, wo Lust und Minne
sonst gehaust, ist jetzt ein Grab.
Auf dem Hof kein Waffenklirren,
in den Hallen kein Gesang;
die die öde Burg durchirren,
klagen ihren Untergang.

4.

(Im St. Brigitten Kloster bei Reval.)
(16) Die Nonne sass am Fenster
und schaute nach dem Mond;

zur Stunde der Gespenster
war sie es so gewohnt.
Und horch! — Welch' leise Klänge
ertönen aus dem Thal,
wie Geisterreichs Gesänge
bei einem Todtenmahl.

(17) Dem tönenden Geflüster
entkeimt bald Worte Laut,
ein Ahnungsgrauen, düster,
erfasst die Gottesbraut.
Ihr ist's, als wär's ein Wehen
aus heimathlichem Land:
denn dieser Töne Flehen
dünkt ihrem Ohr bekannt.

(18) Sie öffnet leis' das Gitter;
laut klopft das bange Herz:
dort schlägt ein Mann die Zither
und singt von Liebesschmerz:
„Wohl zog am Pilgerstabe
ich über Land und Meer,
wohl stieg ich aus dem Grabe
und kam zum Liebchen her!“

(19) Trägt Liebchen noch im Sinne
des treuen Sängers Bild?
wird noch von heil'ger Minne
der Busen zart gefüllt?
hat nicht in enger Zelle
und Kloster Einsamkeit
die mir geräumte Stelle
der Jungfrau Bild geweiht?“

(20) Das Mädchen lockt mit Beben
der Harfe einen Klang:
„Dir ist mein Herz ergeben!“
beginnt sie den Gesang:
„Ich leb' in Klostermauern
für dich mit Herz und Sinn!“

Nicht Grabes nächtlich Schauern
kann ändern, was ich bin!“

(21) Nun hebt ein flüsternd Klingen
im Duo der Gesang;
die Nonnen hören's Singen
und ihrer wird so bang:
Es ist wie Säuseln, Schwirren,
gleich Geister Weihegruss.
Die Fenster plötzlich klirren —
das war des Liedes Schluss.

(22) Als mit dem Morgenstrahle
die Frühmett'glocke klingt,
der Schwestern Chor im Saale
zur Andacht niedersinkt:
fehlt Laura, eine Nonne,
die jüngst den Schleier nahm,
weil ihrer Minneswonne
kein Frühlings-Bote kam.

(23) Man eilt nach ihrem Zimmer,
man bricht die Thür dort auf:
da lag die Harf' als Trümmer,
das blasse Mädchen drauf; —
entseelt, ach, war die Hülle,
das Auge schloss der Tod!
der Locken schöne Fülle
umstrahlt' der Morgenroth.

(24) Das Kloster liegt verfallen
längst als Ruine da;
doch wer den öden Hallen
um Mitternacht kommt nah:
der hört ein leises Klingen
gleich Abendwindes Laut,
wohl ruft mit solchem Singen
der Sänger seine Braut.

8. Oct. 1836.

4. Das Fräulein von Borkholm.

(1) Was flimmert hell um Mitter-
nacht
auf Borkholms Teich für'n Licht?
Was spricht der Vogt, der's Haus
bewacht,
von dieser Nachtgesicht?
Ein Fräulein liegt begraben
tief in dem Unkenteich,
und kann nicht Ruhe haben
im stillen Schattenreich.

(2) Die jetzt zertrümmerte Ruin'
stand einst als Burg im Flor,
dort lebt' einmal ein Ritter, kühn,

mit seinem Söldner-Corps.
Der Ritter hatt' 'ne Schwester
so blühend wie der Mai,
doch seiner Knappen Erster
rief Unglück, schwarz, herbei.

(3) Ersah' die Maid und seufzte laut:
„Hör, holdes Mädchen, mein!
ich liebe dich, sey meine Braut,
denn ewig bleib ich dein!“
Das Fräulein kann der Liebe
nicht lange widerstehn:
in einer Nacht, so trübe,
erhörte sie sein Flehn.

(4) Wenn alles tief im Schlaf ver-
sinkt,
da schleicht der kühne Knecht
zur Herrin, die am Fenster winkt,
und ihm vergiebt ihr Recht.
Ein trautes Liebekose
die glücklichen hält wach,
bis ihn aus ihrem Schoosse
entführt der junge Tag.

(5) Doch ach, nach wenig Monden
schon
ward blasser ihr die Wang',
verbotner Liebe strafend Lohn
verträgt nicht Gürtelzwang;
und jenes zarte Regen
liebmütterlicher Freud'! —
verkündet ihr nicht Segen,
schafft tiefes Herzeleid.

(6) Sie klagt mit thränumhülltem
Blick
dem Schuldgenossen, traut,
ihr kammerschweres Missgeschick,
vor dem wohl beiden graut.
Wenn froh zum Festgelage
ihr wilder Bruder zieht,
da schliesst in bitterer Klage
kein Schlaf ihr Augenlid.

(7) Die Zeit entflieht, o weh! da
naht
verhängnisvoll die Stund':
das Fräulein thut die Frevlthat
dem harten Bruder kund;

umfasst sein Knie mit Flehen
gleich einer Büsserin;
die Sinne ihr vergehen,
sie sinkt ohnmächtig hin.

(8) Der Ritter tritt im wilden Zorn
die Schwester mit dem Fuss!
und wo gestreift sein goldner Sporn,
da rinnt ein Bluterguss.
Der Armen Angstgewimmer
nicht rührt den stolzen Mann,
der fluchend aus dem Zimmer
fortrann und Rache sann.

(9) Ein Knecht des Eises Decke
bricht:
da gähnt ein nasses Grab!
Der wilde Ritter hält Gericht:
die Schwester sinkt hinab. —
Ach! dass sich Gott erbarme
ob diesen Meuchelmord,
die Maid, die blühend, warme,
der eis'ge Tod riss fort.

(10) Nun schwimmt in dunkler
Mitternacht
im Teich ein flinkernd Licht;
das Fräulein harrt auf Geisteswacht,
bis man den Segen spricht.
Noch sprach kein Priester Worte
für ihrer Seelen Ruh,
drum bleibt die Friedenspforte
der Büssenden stets zu.

21. Oct. 1836.

5. Kalew's Sohn. Nach einer Estnischen Volkssage.

(1) Wer singt die Mähr vom Kalews
Sohn,
dem riesigen Koloss,
den schnöder Thaten schlimmer
Lohn
in Zauberketten schloss?
Sohn Kalews war ein Räuber
von mächt'gem Riesenbau,
er hatte viele Weiber
und lebt' in Wierlands Gau.

(2) Ein Zauberer auf Finnlands Höh'
hatt' eine Tochter, schön;
die pflegte an der kühlen See
lustwandelnd zu ergeh'n.
Sohn Kalews stand auf Lauer
hart an der Felsenwand,
und stahl die Maid mit rauher,
verruchter Räuberhand.

(3) Der Vater setzt dem Räuber nach
rasch über's weite Meer,
und schwor der Lieben Tochter
Schmach
zu rächen furchtbar schwer!
Er spricht zu Kalew, Riesen:
Du nahmst die Tochter mein!
dafür sollst du nun büssen:
fortan ein Unthier sein!

(4) Sohn Kalews ward als Mammuth-
Thier
in Spannkett eingezwängt
und ihm ein mässiges Revier
zum Tummelpatz geschenkt.
Hier sprang das Thier und brüllte
gar grässlich Tag und Nacht,
dass alle Furcht erfüllte,
und selbst der Boden kracht'.

(5) Einst zog vorbei das „wilde
Heer“ :

Ein Waidmannsschatten stach
nach Kalews Sohn mit seinem
Speer :

des Mammuths Auge brach.
Bald schallt die frohe Kunde
im Land von Kalews Fall,

(Löpp.)

es kommen aus der Runde
die Esthenstämme all.

(6) Sie ziehn das Fell dem Thiere ab,
und breiten's aus im Thal,
und scharr'n den Körper in ein Grab
beim frohen Freudenmahl.
Das Thal heisst noch „die Stätte
von Kalews Sohnes Fell“.

A. Anni.

Minu mälestused varemast ajast (alates 1851).

C. H. Niggol.

4

Vahetpidamatu ausameelsusetu sõjakäik J. V. Jannseni ja ta lehe vastu vapustas viimaks vanamehe tervist nii kangesti, et ta haigeks jäi ja selle tagajärjel pidi „Eesti Postimehe“ toimetamise oma käest ära andma, sest et haigusele paranemist loota ei olnud. Jannseni perekond kui lehe omanik palkas 1881. aastast Adu Grenzsteini „Eesti Postimehe“ toimetajaks.

Grenzstein oli Valga seminari lõpetanud, oli kooliõpetaja Tartu vallakooliõpetajate-seminaris, mida juhatas Fr. Hollmann, pärasine Liivimaa kindralsuperintendent, töötas siis ühe aasta Viini linna Pedagoogiumis dr. Dittes'e juhatuse all, tuli seepeale Tartu tagasi, et oma ametitööd jätkata. Grenzstein oli anderikas mees, tal oli kõige parem tahtmine rahva kultuuri tõstmiseks tegev olla. Meelsuse poolest oli ta, kui ta Tartus oma tegevust algas, positiivne ja tema püüdmised olid ülesehitavad, ilma kadeduseta ning võimuhimuta teiste rahvategelaste vastu, niisama kui dr. Veskegi oli, kui ta Tartus oma tööd algas. Aga samuti tuleb ka Grenzsteinist ütelda, et tema karakteril ning meelsusel puudus tarvilik kindlus, kõva alus, kui me tema pärastist muutust silmas peame. Me käisime teineteisega sõbralikult läbi, saime teineteisest aru ja me püüdmised olid samad. See tuli tihti ilmsiks ka juba ta töös „Eesti Postimehe“ toimetajana. Lehte toimetati tema endises vaimus edasi positiivses mõttes, ilma riidlemata, ilma ette tükkimata, ei kellegi kallale tungimata, asjalikult, rahulikult kõneviisil.

Grenzstein pidas „Eesti Postimehe“ toimetaja ametit ühe aasta, siis hakkas ta (1882. a.) oma lehte „Olevikku“ välja

andma, ja „Eesti Postimees“ läks ostu teel trükikoja omanik Just'i kätte, kes omale lehe toimetajaks K. A. Hermann'i palkas (1882). Aga juba aastal 1886 omandas Hermann ostu teel „Pärnu Postimehe“ ja hakkas seda Tartus „Postimehe“ nime all välja andma. Aastal 1896 läks „Postimees“ ostu teel cand. jur. Jaan Tõnisson'i omanduseks, mida ta praegugi veel on.

Nüüd veel mõni sõna Grenzsteinist ja Hermannist kui endi lehtede toimetajaist.

Grenzsteini toimetuses jäi ka „Olevikus“ mõnda aega samaks, mis ta oli „Eesti Postimehes“ olnud. Grenzstein tuli seltskonna ja rahva tarvetele ajakohaselt rahuliste seletustega, juhatuste ja läbirääkimistega vastu, pakkus mitmekesist lugemismaterjali, pani aja nõudeid ning soovisid tähele, tõi teateid tähtsate sündmuste ja juhtumuste kohta, avaldas maal-olevate rohkearvuliste kaastööliste kirjeldusi maa elust-olust. See sündis kõik puhtas keeles ja ladusas kõnes. Leht omandas niisuguse toimetuseviisi tagajärjel suure arvu lugejaid ja seisis omal ajal ajakirjanduse eesotsas. Jakobsoniga kokkupõrkamist Grenzsteinil ei olnud. Kui „Eesti Postimehe“ ajutine toimetaja hoidus ta selle eest ja paar kuud pärast „Oleviku“ ilmumist suri Jakobson, ja tema surmaga kaotas „Sakala“ oma tähtsuse ja mõju, sest Jakobsoni järeltulija J. Kõrv oli tarviliku hariduseta, vähese arusaamisega kitsarinnaline mees, kes küll püüdis kahtlustustes ja laimlustes oma meistrile järele teha, aga selles täiesti halatsevat osa mängis nii „Sakalas“ kui ka pärast oma s lehes „Valguses“, mida ta püüdis Jakobsoni vaimus toimetada. Seesugusest mehest ei olnud Grenzsteinil oma edenemises midagi karta.

Aga „Olevik“ oma toimetajaga ei jäänud sellele kõrgusele; Grenzsteini meelsus ning eesmärk muutusid ja temaga ühes ka „Olevik“. Kõige esiti tuli kokkupõrkamine Hermanniga.

Karl August Hermann oli edasipüüdja, heatahtliku iseloomuga mees, aga mitte just väljapaistvate vaimuannetega. Muusika-annet oli tal suuremal määral olemas. Oleks Hermann'i vaimuarenemine tarviliku loomuliku käigu võtnud, siis oleks tema iseenesest kasulik elutöö talle vististi kergem olnud ja veel paremaid tagajärgi valmistanud. Kooliharidust sai ta üksnes kihelkonnakoolis. Kui nüüd keegi kihelkonnakoolist tahab ennast ülikoolile ette valmistada, ilma keskkooli tarvitamata, üksnes raamatutest pähe õppides, mis eksamil tingimata tarvis on, siis võib seda hea mäluga vastuvõtja noormees küll korda saata, aga enamasti jäävad nõnda omandatud teadmised üksnes

eksami teadmisteks, on peagi ununenud ja vaimline haridus ei ole sellega mitte ühes sammunud. Hermanni ettevalmistus ülikoolile on talle palju raskusi teinud. Vaese poisina ei suutnud ta seks mitte tarvilikul moodsul tunde võtta asjatundjailt kooliõpetajailt, vaid pidi selle poolest kõige vähemaga läbi ajama ja enamasti oma aru järele raamatuid pähe õppima eksami programmi järele. Ta ise jutustas mulle, kuidas ta Peterburis oma elu ülalpidamiseks pidi päeval tööd tegema, selle kõrval aga veel õhtuti ja öösiti ennast eksamile ette valmistama. Sissetulek olnud nii vähene, et ta kokkuvõtmise pärast pole omale lambivalgustust muretsenud, vaid on oma raamatuid lugenud ja oma kirjalikke harjutusi teinud sellel valgustusel, mis uulitsa gaaslampist tema toakesse paistis. Aga tema tahtjõud ei väsinud sellepärast ometi mitte. Viimaks oli eksam tehtud. Aga et säärane ettevalmistus ometigi puudulik oli, tuli pärast ülikooli-töös avalikuks. Hermann astus usuteaduskonda. Siin on aga ladina ja kreeka keele tubli tundmine iseäranis peatingimus. Hermanni vanade keelte tundmine maksis küll enam-vähem eksamile, aga pärastiseks tarvitamiseks ülikooli-töös ei ulatunud see kaugelki mitte. Hermann ise ütles, et ta õppimises ja lugemises nendes keeltes enamad tarvitusele tulevad sõnad peab ükskhaaval sõnaraamatuist üles otsima, mis tema töö ütle mata raskeks tegi, ülearu palju aega võttis, nõnda et ta edasiõppimine siin võimatuks läks. Sellepärast astus ta ülikoolist välja ja läks Saksamaale keeleteadust uurima. Sealt tuli ta siis paari aasta järel dr. phil. aukraadiga tagasi. Hermann sai kindla tahtmise ja püsivusega ometi eesmärgile, ehk see küll mitte alguseesmärk ei olnud.

Keeleteaduses on Hermann asjatundmisega tööd teinud, on ka muul alal kirjanduses eduga töötanud, aga peatahtsus on tal kui muusikamehel, ta on selle poolest rahva keskel tuntud ja lugupeetud mees. Oleks Hermann kirjanduse ning muusikapõllule jäänud, siis oleks see tema sellekohastele töödele kasulik olnud. Et ta aga poliitilise ajalehe toimetajaks asus, see ei olnud mitte õige, sest see töö ei vastanud tema vaimlistele võimetele, jõududele ega karakteriomadustele. Ta on omalt kohalt püüdnud teha, mis on võinud. Tublide kõrgema haridusega kaastööliste abil tõusis ta leht tervel maal paljuloetud lugupeetud leheks. Hermannile jääb see teene, et ta oma ajalehe esimeseks Eestis ilmuvaks päevaleheks muutis.

Aga ka toimetuse halvad küljed ei jäänud mitte ilmu-

mata, ja neist haaras kõige esiti Grenzstein kinni, kui ta nägi, et Hermann'i leht lugupeetud ning tooniandvaks leheks sai. Aga Hermann andis ka sagedasti põhjust pilkamisteks ja nokkimisteks, ent ka tõsisemateks vastuolemisteks. Grenzstein tundis ennast vaimliselt Hermannist üle olevat ja andis seda ka tunda. Aga sagedasti läks see lubatud piirist üle ja muutus pea tõsiseks vastoluks ja viimaks vaenuks, mis teist püüdis maha kiskuda. Säärane ikka korduv ja kasvav paha vahekord ja see hõlpus võimalus igapäev oma mõtteid teistele ette kirjutada, mõjub halvendavalt inimese karakterisse, teeb ta võimuhimuliseks ja ilmeksimatuks oma arvamistes ning arusaamistes. Harilikult tuleb see kaua-aegseil lehe-toimetajail märksalt avaldusele, ka kõige paremail.

Pealegi muutis Grenzstein aja jooksul oma poliitilise ilmavaate ning seisukoha ja seadis oma arvamised rahva elu suhtes teistele radadele, tarvitades seks abinõusid, mis teistele rahvategelastele mitte ei meeldinud, nagu: Vene valitsusevõimudega läbi käies ja nende käest sõprust, toetust ning abi otsides oma eesti kaaslaste vastu. Selle tagajärjel läks vastik sulesõda „Postimehes“ iseäranis kibedaks, kui J. Tõnisson „Postimehe“ aastal 1896 Hermannilt omandas.

See, et Grenzstein kangekaelselt kinni pidas oma õigekspeetud arvamistest rahvuslike püüdmiste ja toimetuste kohta, eraldas teda ikka enam rahvast ning ta tegelastest; selle tagajärjel läks ta elu-olu nii kitsaks ja sissepiiratuks, et tal viimaks kui võimuhimuga harjunud isikul kodumaa oma oludega nii vastikuks ja väljakannatamatuks läks, et ta lõppeks siit lahkus ja võõramaa kodanikuna võõrsile elama asus. Aga ka sealt kirjutas ta veel vahetevahel artikleid meie tegelaste ja rahvajuhtide püüdmiste ning toimetuste kohta, neid halvaks tehes ning hukka mõistes.

Kahju sellest mehest, et ta kindla hinge-elulise aluspõhja puudusel oma positiiv-aatelisest suunast nõnda märksalt kõrvale kaldus ja alamate sundide ning tungide võimu alla langes, mis tema egoismi kõrgele tipule ajasid, nõnda et ta hingelise tasakaalu ning enesevalitsuse kaotas. Tema algupäraseid iseloomulisi andeid ning võimeid silmas pidades oleks võinud temale teiselaadilist tulevikku ennustada. Tema vaimline jõud ning hingelised omadused oleksid võinud hea tahtmise juures seltskonnale ja rahvale palju rohkem kasu tuua, kui ta sellele pahale vaimule mitte ei oleks nii suurt võimu enese üle annud. Selle tõendus on tema algustööd kirjanduses ja ajalehtedes.

Hermanni mitmekesine töökoorem, mis ta omale kanda võttis, ja siis veel need ajalehetoiemata mured kui ka pahatahtlikud pealekäämised vapustasid tema tervist nõnda, et ta oma töödest üksteise järele pidi loobuma. Oma viimaseil eluaastail elas Hermann rasket elu, nimelt elu-ülalpidamise poolest. Temale ei leitud teenistust, et ta oleks võinud seeläbi omale ja oma perekonnale ülalpidamis-abinõusid muretseda. Pisarad silmis, on ta mulle sagedasti kaevanud: „Nad ei taha mulle teenistust ega leiba anda; kuhu ma ennast iganes olen pakkunud, ikka raputatakse pead!“ Seltskond ja rahvas oli Hermanni isiklikult ära unustanud juba ta eluajal. Kuidas seda tuleb seletada ja sellest aru saada? Didole, kes seltskonnale hädaohtliku tegevuse tagajärjel pidi põranda alla kaduma, anti, kui ta 50 aastat võõral maa oli elutsenud ja kodumaa heaks mitte põrmugi tegev ei olnud, 2000 marka kuus. Mis eest?! Hermann aga, kes oma kehalise ja vaimlise jõu oli kodumaa ja rahva kasuks ära tarvitanud, jäädavaid väärtusi luues, suri vaesuses. Matus oli aga suurepärase. See oli välispidine uhkustamine, et näidata, kuidas seltskond oma tegelasi austab; aga tegelane ise, kui ta mitte enam ei suutnud tegelasetööd teha, unustati täiesti ära ja lasti teda häda kannatada. Pärast matust unustati Hermann jälle ära, kuni 15 aasta pärast keegi mõjuv isik algatuse tegi, et Hermanni hauale tuleks mälestusmärk üles seada. Sel puhul oli siis jälle suurepärase rongikäik hauakünkale, kus kiidukõnesid peeti. Väärtuse õige hindamine õigel ajal puudub meil veel, välispidine paiste valdab meid veel üleliia.

Olin Hermanni tuttav juba 1873. aastast saadik, kui ta Peterburist Tartu tuli ülikoolile ettevalmistust lõpule viima. Olen seega võinud tema iseloomu ja elukäiku tähele panna. Oleme mõneski rahvuslikus ettevõttes ning seltsis koos töötanud ja teineteist lähemalt tundma õppinud. Ta on mulle lugupeelud rahvakaaslaseks saanud ja meie oleme oma tutvust pidanud tema surmani. Ta ei ole oma aatelist eesmärgist mitte kõrvale kaldunud, ehk küll ka tema toimetustes on eksisamme ette tulnud; need aga ei takistanud teda mitte õiget eesmärki silmas pidamast. Tema tegi kõlbuslikul alusel positiivset, ülesehitavat tööd rahva ning seltskonna kasuks ja ei ole iialgi püüdnud kellelegi kallale tungida ega kedagi oma plaanide kasuks maha kiskuda.—

Nüüd tuleb mul veel paar sõna ütelda ühest väga tähtsast üli rahvuslikust ettevõttest Eestis.

Nagu sellekohastest ülestähendustest teame, oli Paistu kihelkonna kooliõpetajate ja peremeeste seas mõte tekkinud:

orjapõlve lõpetamise mälestuseks kõrgem eestikeelne kool asutada ja ta keiser Aleksander I auks Aleksandri-kooliks nimetada. Selle aate tegelikuks edendajaks oli Jaan Adamson, Paistu kihelkonna Holstre valla Pulleritsu kooli õpetaja. Asjaajamine usaldati tema kätte. Kool pidi vahendita alluma haridusministeeriumile ja kandma kõrgema, neljaklassilise kreiskooli laadi. Kõik ettekirjutatud loaküsimis-kohad kodumaal ja riigivalitsuses oli Adamson oma kaaslastega läbi käinud ja nõutud tarvilisi teateid annud, nõnda et viimaks aastal 1869 keisri poolt kooli asutamiseks luba tuli. Asja käsilevõtmise algusest kuni keisrilt loa saamiseni tuli palju läbi teha ning kannatada, iseäranis meie maa ülemustega ja võimumeestega alamast ülemani. Tolleaegne Tarvastu köster H. Wühner rääkis mulle, kuidas ta selle asja pärast vangi viisi on Viljandi linna kohtu ette viidud, nagu oleks ta sellega midagi kurja teinud, et ta selle kooli asutamise heaks oli samme astunud. Järgneval 1870. a. suvel oli salk tuntud rahvategelasi Tarvastu köstri H. Wühneri juurde kokku kutsutud, nende seas ka Jaan Adamson kihelkonna saadikute Henno ja Ainsoniga, et rahvuslike asjade üle, iseäranis Aleksandri-kooli kohta nõu pidada. Siin andis Adamson oma kaastegelastega kooli ellukutsuva komitee valimise õiguse koosolijatele üle. Need valisid siis rahvategelaste seast Aleksandri-kooli asutajate komitee. See kinnitati järgneval aastal ministeeriumi poolt, nõnda et korjamistöö võis nüüd alata. Komitee presidendiks oli J. Hurt, laekahoidjaks V. Eisen-schmidt ja kirjatöimetajaks R. Kallas.

Kõige pealt tuli nüüd rahvast üles kutsuda abikomiteesid asutama. Seda tegi Hurt „Eesti Postimehes“ ja Tartu saksa lehes. Ta seletas sel puhul kooli asutuse tähtsust, põhimõtet, sisseseadet ja tööplaani. Pidi suur hulk korjamisraamatuid trükitama, need pidid peakomitee pitseriga varustatama ja siis abikomiteedele kätte saadetama. Mäletan, kui suure huvi ning armastusega meie (Hurt, Kallas ja mina) seda tööd Hurti perekonnas Tartus pärastlõunastel vaheaegadel tegime. Kõik väljasaadetud korjamisraamatud on niiviisi meie käte läbi läinud.

Üleskutse võeti rahva poolt suure vaimustusega vastu, asutati abikomiteesid, korjati suure elavuse ning usinusega, ei pandud vaeva ega ajaraiskamist tähele. Korjajad ja andjad teadsid, et kõik vaev ja anded lähevad rahva eduks ning kasuks. See äratas ja kasvatas rahvuslikku ühistunnet ja kihutas üldkasulikule ühisele tööle ning ohverdamisele. Seesuguse tundmise äratamine oli juba iseenesest väärtuslik

rahva elus ning edus ja kandis vististi oma vilja olevikus ja tulevikus. Ja kui see korjandus oleks kõik ära kadunud, ei oleks siiski see korjamisaeg oma kasu rahva sisemise elu kohta toomata jätnud, kõige raskuse ja vastuseisu peale vaatamata. Esimesel korjamisaastal olid juba 60 abikomiteed oma töö alanud ja aasta lõpul oli juba 10000 rubla koos.

Olin Tartu abikomitee kirjatöötaja ja korjaja. Kui R. Kallas peakomitee kirjatöötaja ametist lahkus, valiti mind tema asemele. Käisime ka maal kõnesid pidamas kooli tähtsuse üle kogu rahvale ja elustasime sel puhul agarale väsimata korjamisele.

Ja seda oli vaja, sest selle kooli asutuse mõttel oli palju vastaseid, nimelt esiteks sakslaste seas, ja need olid mehed, kellel oli ameti poolest mõju ja võimu rahva suhtes, nagu kirikuõpetajad ja mõisaomanikud. Öeldi, et seesugust kooli kogunisti tarvis ei ole, et eestlastel kui maarahval küla- ja kihelkonnakooli haridusest küllalt olewat, ja kes neist suudavad omale kõrgemat haridust omandada, neil tuleb siis saksa või vene keel ära õppida, et nad siis saaksid saksa või vene kooli minna. Seepärast räägiti sealtpoolt korjamistöö vastu. Neil enestel olid aga teised mõtted peidus, mis puutusid nende endi olemasolemisel, kui rahvale kergem, lühem ja loomulikum tee edasiharimiseks ning sellega kõrgemale tõusmiseks võimalikuks tehtaks. Kahtlustati ning laideti ja mõnigi rahva seas läks selle tagajärjel tagasihoidlikumaks ning ettevaatlikumaks, mis omal ajal ka korjamistöös märgata oli.

Seesuguste mõtteavalduste vastu kirjutas Hurt oma esimeses aruandes korjandustöö kohta pikema vastuse ja tühistas kõik vastuväited selgelt ja põhjalikult. Aga saksa ringkonnad ei tahtnud sellest aru saada ja jätkasid oma vastakat tööd veel suurema agarusega kirjalikult ja suusõnal. Nii kirjutas Põide õpetaja Nolcken „Eesti Postimehes“ selle vastu. Siis avaldas üks nimetamata „erapooletu“ Tartu saksa lehes koolivastaseid mõtteid, niisama kirikuõpetaja Th. Hesse. Mõlematele vastas Hurt sündsal asjakohasel viisil. Siis avaldas Urvaste mõisa omanik H. von Samson samas lehes „Avaliku kirja õpetaja J. Hurtile“. Seal oli mõndagi koolivastast olu üles tähendatud ja Hurtile isiklikult sellekohaseid etteheiteid tehtud. Hurt vastas mõlemas lehes H. v. Samsonile, kõiki etteheiteid punkt punkti järele tõe-olude põhjal osavalt tühistades. Hurti vastused, iseäranis see viimane, olid täiesti meistritööd rahva asja kaitseks ning läbiviimiseks vastaste

ja vaenlaste vastu. Nad tõid palju selgust asjaolusse mõlemale poole ja andsid korjamisele ikka rohkem hoogu.

Et kooli vastastel sakstel nende avalikkudes kirjades kõik oli öeldud, mis nad arvasid pidavat ütleva, ja nende väited iga kord olid Hurti poolt ümber lükatud, siis ei tulnud nende poolt mitte enam avalikke kirju kooli vastu, aga seega ei lõppenud ometi nende vastuseis, vaid kestis tegelikult, kus võimalik, ikka edasi. Leiti rahva seast mees, kes valmis oli sakste mõtteid kordama ja edasi harutama, nõnda et selgesti näha oli, kust allikast see välja voolas. See mees oli Pärt Suia, liht maamees. Muidugi vastati temale ka rahva poolt. Aga nendel kirjadel ei olnud tähtsust, nad ei mõjunud mitte takistavalt asja edenemisse, vaid just edendavalt. Pealegi tõi seegi kirjavahetus rahvale ikka jälle rohkem selgust asja kohta.

Sakste võim ja vastuseis ei suutnud rahva vaimustatud ettevõtet seisma panna. Asi läks ikka edasi, tegi seega lõhe mõlemate poolte vahel ikka suuremaks. Saksad seisid rahvusliku arenemise edu vastu, sest et see ei näidanud nende majanduslikule ega poliitilisele elule-olule mitte kasulik olevat.

Korjandused keetsid järjest edasi, ja et tööväli selle poolest ikka suuremaks läks, valiti peakomitee presidendile kaks abi, nimelt: õp. M. Jürmann Liivimaa ja õp. A. Kurrikoff Eestimaa kohta. Et abikomiteed ühel meelel töötaksid ja üksteiselt äratust saaksid, tehti korraldus, et need aastas paar korda kokku tuleksid ja nõu peaksid. Võeti ka abikomiteede revideerimisi ette.

Aga võitlus Aleksandri-kooli asjus ei olnud veel mitte lõppenud. Vaenlased väljaspool rahvast olid küll tagasi löödud, aga nüüd tekkisid sisemised vastolud, mis palju hädaohtlikumad olid ja viimaks tõesti ka pahu tagajärgi valmistasid. Selle eksitava ning takistava ja viimaks lõhkuva tegevuse algaja ning edasiandja oli jälle Jakobson oma „Sakalaga“ ja sõpradega.

Hurti edu rahvuslikus töös ka sellel põllul, lugupidamine ja usaldus, mida rahvas tema vastu ta teenete eest üles näitas, oli Jakobsonile suureks risuks silmas. Tema ju ei sallinud kedagi enese kõrval, tema pidi igal pool esimene olema. Mõlemad töötasid ka siin jälle samal põllul, ja Hurt oli siin peategelane, kes südilt kogu oma isikuga rahva asja eest välja astus, seda kaitsis ja heade tagajärgedega edendas. Sellele pidi nüüd piir pandama — muidu oleks ju Jakobson varju jäänud, vähemalt teisele astmele pidanud alla langema. Seda ei tohtinud ju mitte olla, sest

tema tahtis Hurtile ometi näidata, et tema igatahes kõvem on kui Hurt. Seepärast pidi Hurt tingimata langema kahtlustuse ning ebatõe tagajärjel, nagu see Jakobsoni meelsuse taktika ikka on olnud. Abikomiteedes püüdis ta umbusaldust peakomitee ning tema juhataja vastu äratada. Ta kirjutas „Sakalas“ pikemalt, et abikomiteedes olevat kahjulikud püüded maad võtnud. Säärase kahtlustuse põhjuseks oli asjaolu, et suur hulk abikomiteede liikmeid Hurtile tema truu ning õnnistusriikka, rahva kasuks tehtud töö eest avalikult oma usaldust ning tänu avaldas. Seks olid jälle põhjust annud vastaste pahatahtlikud pealetungimised Hurtile, mis asja edule paratamata kahjulikud olid. Koosolekutel otsis Jakobson läbirääkimistel oma poolehoidjatega igal pool vigu, mõnitas ja laitis, eksitas ja takistas seeläbi nõupidamist ning ühisele otsusele tulemist.

Tulid veel teisedki põhjused juurde Hurti kahtlustamiseks rahva ees. Jakobson tahtis Aleksandri-kooli heaks korjatud rahast Viljandi Põllumeeste Seltsi uue maja ehitamiseks 6000 rubla laenata. Hurt, kelle vastutusel korjatud raha seisis, ei tohtinud sellest mitte välja laenata ühe poolelioleva maja ehituse peale, millel midagi kindlustust selja taga ei olnud. Läbirääkimise järel tegi peakomitee otsuseks seks otstarbeks Aleksandri-kooli kapitalist laenu mitte välja anda. Muidugi oli Jakobson oma poolehoidjatega selle otsuse peale täis viha ja tarvitas seda asjaolu rikkalikult kirjas ja suusõnal Hurti vastu, teda rahva vaenlaseks tembeldades; ta hässitas seega ka abikomiteede liikmed Hurti vastu üles.

Aga Jakobson asus oma mahakiskuva tööga ka teiste peakomitee liikmete kallale, kes rahva ees usaldusmehed olid, oma ametit truisti pidasid ja iialgi ei olnud põhjust annud umbusalduseks. Ta levitas rahva seas mõtte, et Aleksandri-kooli kapital ei või ühe inimese valituse all olla, kes on pealegi kirikuõpetaja. Algusest saadik oli laekahoidjaks õpetaja W. Eisenschmidt. Säherduse kahtlustuse peale nõudsid Jakobsoni meelsusega abikomiteede liikmed, et kapitali kindlustuseks veel kaks meest laekahoidjaks valitaks, mis siis ka sündis. Õp. Eisenschmidt ei tahtnud aga niisugust kahtlustust enese peal seista lasta ja pani laekahoidja kohustused maha, mis muidugi väga Jakobsoni meelt mööda oli.

Aga pealetungimised peakomitee juhataja ja korjatud kapitali peale ei olnud seega veel mitte lõppenud; peahoop tuli veel. Prof. J. Koeler nõudis teiste poolehoidjate toetusel Aleksandri-koolile korjatud kapitalist 30 000

rubla ühele eestlaste poolt Krimmis ostetud mõisa — Kuntau-
gani — päästmiseks, mis võlgade pärast pidi oksjonil ära
müüdama. Muidugi ei tohtinud Hurt ka seda laenu
lubada, sest et võlad mõisa peal liiga suured olid ja
vähemgi kindlustus raha kättesaamiseks puudus. Muidugi
oli Koeleri viha selle keeldumise tagajärjel suur, ta ähvardas
Hurti peakomitee presidendi ametist ära valida lasta, kui
Hurt seda summat laenuks ei luba. Hurt jäi kindlasti
oma õigustatud äraütlemise juurde ja sai Koelerilt, kes
Jakobsoni taktikat järele aimas, jällegi rahva vaenlase
nime selle eest, et ta ülemuse ja rahva poolt tema kätte
usaldatud vara püüdis truisti tema alguses määratud ots-
tarbeks alal hoida ja mitte väga kahtlaseks ettevõtteks
kergemeelselt mõne väljarännanud mehe võlgade maksmi-
seks välja laenata, juba ette kindlasti ära nähes, et sealt
raha enam tagasi ei saa. Ja seepärast langes ta kitsarin-
nalise, vähese vaimu- ja südameharidusega professori sõimu
alla. Niisugune sõim kuulub turule, aga mitte inimeste
sekka, kes tahavad end haritute hulka arvata lasta. Aga
see oli ju, nagu juba enne nägime, meie „haritud rahva-
juhtide“ harilik teguviis rahva tõstmiseks ja tema „ise-
teadvuse“ äratamiseks. — Koeler nõudis nüüd, et tema
plaanide täideviimiseks määratagu erakorraline komiteede
koosolek. Koosolek peeti ära, seks oli presidendilt pet-
tusega luba saadud. Hugo Treffner andis Hurtile teada, et
mitmelt poolt kokkutulemist nõutakse ja et ka presidendi
abi Jürmann sellega nõus olevat. Hurt uskus, et asi on
täiesti nii, ja andis omalt poolt luba koosoleku pidamiseks.
Pärast selgus, et Jürmann mitte selle poolt ei olnud, vaid
just vastu. Määratud koosolekul oli muidugi pea-asi Hurti
kahtlustamine, laimamine ja mahakiskumine. Jakobson oli
surnud ja ei võinud isiklikult siin omalt poolt hoope anda,
aga selle eest muretsesid tema järeltulijad, sest neid
oli rohkesti kokku aetud. Hurti ametist tagandamine sündis
aga järgneval korralisel koosolekul 1883. a. suvel. Tema ase-
mele valiti peakomitee presidendiks Koeler. Aga et Hurt ära
nägi, et Aleksandri-koolile nüüd paratamata hädaoht ähvardab
tulla, seepärast ei tunnistanud ta seda otsust oma kohta mitte
maksvaks, enne kui riigivalitsus, kellele ta selle asja tahab
ette panna, omalt poolt selle kohta on otsuse teinud. Riigi-
valitsus võttis asjakorralduse seepeale oma kätte, keelas
koosolekud ära, nõudis täielikke aruandeid korjamistöö
kohta ja andis viimaks käsu, et korjatud kapital, 100 000
rubla, riigipanka sisse makstaks, et see seal alal hoitaks,
kuni kool käima pannakse.

Nõnda tuli siis ka teisele eesti rahva tähtsamale ettevõttele kurb lõpp. Riigivalitsus pidi viimase sõna ütleva, et riiju vendade vahel lõpetada ning korda jälle jalule seada. Seks ei annud põhjust mitte välimised vastased ja rahva vaenlased, vaid rahva oma pojad, kes ennast suurteks ning mõjuvateks tegelasteks, rahva juhtideks ning edendajateks pidasid ja „rahva-armastusest“ tema kõige kasulikumad ning tähtsamad asutised ära hävitasid. Omakaspüüdmisest, auahnusest ja võimuhimust aetud, kirjalikult ja suusõnal laimamist ning valet tarvitades, kiskusid nad au, usalduse ja lugupidamise nendelt meestelt maha, kes kõlbuslikul alusel, aatelist eesmärki silmas pidades, tõemeelsusega ja asjatundmisega äratades ja elustades püüdsid ülesehitavat tööd rahva seas teha ja selles aastate jooksul ka häid tagajärgi saavutasid.

Lõhkumistöö oli tehtud, tühjus ning õudsus jäi järele. Lõhkujad ei suutnud muidugi mitte ülesehitavat ning loovat tööd teha selle asemele, mis nad olid ära hävitanud. Nende päranduse all kannatame meie veel tänapäev ja tuleb meil tõsiselt selle eest muretseda, et kõlbuslikku meelsust isearanis meie nõndanimetatud haritlaste seas äratada ja tõsta.

Siia vahele pean ma märkuse tegema selle kohta, mis ma viimastel päevadel olen tähele pannud ja mis minus võõrastust äratas. Kuskil juubelipidul peetavas pidukõnes avaldas kõneleja, nagu oleks Vene valitsus meie tähtsamad rahvuslikud ettevõtted: Kirjameeste Seltsi ja Aleksandri-kooli asutamise ettevõtte omavoliliselt ära hävitanud oma plaanide kasuks. Aga seesuguse ebatõdede väljalaotamisega rahva sekka, kes õpetatud ettekandja avaldused tõsi-asjana võtab, võltsime meie meelega oma ajalugu. Sest nagu nägime, on meie oma rahva „suured tegelased“, „rahva-armastajad“ ja „iseteadvuse“ äratajad ning edendajad selle hävitustöö alustajad ja lõpetajad. Riigivalitsus täitis, nagu nägime, enda korraldustega oma paratamata kohuseid. Miks ajame meie süü teiste peale, mis täiesti meie eneste peale langeb. Miks pakutakse rahvale ülemalt poolt valeteid. Kas kõneleja tõesti arvab, et see rahvale mingisugust kasu toob, kui meie tema pahade tegude tagajärgi teistele kaela ajame. Ei, säherduste ebaülistuste tagajärjed võivad rahva peale üksnes kahjulikult mõjuda. Sellest näeme, missugune väärtus ülepea niisugustel pidukõnedel on, kus liialdus ja ebaülistus lopsakalt avaldusele tulevad. Ja sääraseid kõned on meil praegu päevakorral. Seesugune libitsemine on aga haritud inimeste seas põlatud.

Ehk küll Aleksandri-koolist seda mitte pole saanud,

mis kogu rahvas omal ajal oma püüdmiste eesmärgiks oli üles seadnud, siiski peab ütlema, nagu juba eespool tähendatud, et see kümneaastane vaimustatud tegevus rahva seas mitte pole kasuta möödunud. See oli ühistegevus laialt rahvuslikul alusel, üksmeelsus aatelise eesmärgi saavutamiseks. Ta tõi selgust ja arusaamist rahvaste vahekordadesse meie maal ja avaldas rahvaelu häid kui ka pahu külgi. See aeg ei või meie rahvaelus unustusse langeda.

Neid nimetatud sündmusi ja juhtumusi rahva elus olen püüdnud paleuslikumalt seisukohalt vaadata ja kirjeldada. Et Jakobsoni meelsuse pärijad minu seisukohaga ning arvustustega mitte rahul ei ole, seda tean ma ja see on arusaadav, sest nende seisukoht ning aated lähevad minu omadest põhjalikult lahku, nende soovid, nõudmised ja eesmärgid on teises suunas ja nende tarvitavad abinõud ning saavutused teisel teel. Rahva väärtuslikuma külje arendamine ning harimine jääb aga seesugusel teel tähele panemata ja väga kahtlaseks, ehk küll välispidised tulemused näivad säravad ja ülihead olevat. Aga paljugi jääb üksnes välispidiseks vaabaks, mis sisemist väärtust põrmugi ei tõsta, jah, sagedasti teda ka ära lämmatab. Seal peavad meie rahva juhatajad ning kasvatajad küll tõsise meelega püüdma iseene sisemist väärtust tõsta. Sest me ei suuda teistele seda anda, mitte juurde harjutada, mitte sisse kasvatada, mida meil enestel olemas ei ole, milles meie seepärast ka ei või eeskujuks, äratajaks ega juhatajaks olla. Juhatajal ja kasvatajal on südameharidus, õige armastus — mitte arvatud ja silmakirja-armastus „rahva-armastuse“ näokatte all — tõemeel ja kõlbuslik meelsus need tingimata põhinõuded. Osav politika, hea majandus-seisukord, suur kooli- ning raamatutarkus ja heade tagajärgedega spordivõistlus, mis iseenesest ka tarvilikud on, ei ole ammugi veel mitte tunnismärgid, et ülevalnimetatud omadused ja võimised on olemas; sisemine elu võib sellegi pärast tühi, õudne, pealiskaudne, väärtusetu, jah, ka alatu olla, ehk küll välimus särab ja harilikult upsakust ning meelegõrkust tekitab.

Loodame ja soovime, et meie rahvas kõige oma välispidise edu juures oma väärtuslikumat sisemist külge mitte hoolestusse ei jäta, vaid et mõlemad meie noores elavalt edasi-püüdvast vabariigis ühel meelel käsikäes edasi sammuksid.

Su üle Jumal valvaku,
Mu kallis isamaa.
Ta olgu sinu kaitseja

Ja võtku rohkest' õnnista,
Mis iial ette võtad sa,
Mu armas, kallis maa.

(Lõpp.)

Mõni sõna ja vastuväide C. H. Niggoli mälestuste kohta,

mis „Eesti Kirjanduses“ nr. 9, 10, 11 ja 12 s. a. ilmunud.

C. H. Niggoli mälestused annavad usutava dokumendi selle kohta, kuidas ärkamisajal elati, töötati ja mõeldi. Mul ei tuleks meeldegi nende vastu midagi kirjutada, kui seal mitte ei püütaks vaateid, mida üksteisele vaenulikud erakonnad tol poliitilise lapsepõlve ajal, meie poliitiliste erakondade tekkimise päevil, avaldasid, praegusele põlvele kui ainuõigeid vastuvõetavaiks teha. „Eesti Kirjanduse“ toimetus on nende mälestuste avaldamisel juba omalt poolt kohe ette märkuse teinud, et ta neid otsuseid, mis lugupeetud vana koolimees C. R. Jakobsoni ja A. Dido kohta teeb, mitte kõigiti ei või omaks võtta, sest need kirjaniku isiklikud arvamised kuulusid omaaegsetele Jakobsoni vastasrinna tegelastele, ja sellekohaselt tuleb neid ka praegusel ajal hinnata. Kuid nähtavasti on sellest tagasihoidlikust märkusest vähe olnud. C. R. Jakobsoni asutatud praeguses „Sakalas“ ja ka mujal on imestust avaldatud, miks E. K. Selts oma häälekandjas sarnaseid mõtteid ülepea päevavalgele on lasknud. Selle kõige pärast lubatagu sõna mulle, kes ma üks nende hr. C. H. Niggoli nimetatud inimeste seast olen, „kes ehk poisijõmpsikana Jakobsoni näinud“ ja teda tunnevad „üksnes tema austajate kiitusest ja tema kirjatöödest, mis tema sisemise elu väärtusest üksinda ammugi mitte ei suuda õiget pilti kujutada“.

Tahaksin kõige pealt selle peale tähendada, et mul oma arvamistes C. R. Jakobsoni isiku kohta üks õige tähtis punkt hr. C. H. Niggolist ees on: see on Jakobsoni lähema ümbruse, alaliste kaaselanikkude — Vändra valla rahva arvamine, kes temaga iga päev intiimselt kokku puutusid ja kelle arvamistele ma oma uuemas C. R. Jakobsoni biograafias õige rohkesti ruumi olen annud. Nende arvamiste avaldajate seas ei puudu isegi mõned tema töölised ja teenijad, kes aastatekaupa enne „Kurgjal“, pärast minu juures teeninud ja kelle otsused enam-vähem kõik Jakobsoni kui inimese kasuks kõnelevad.

Üldiselt tahaksin aga tähendada, et hr. C. H. Niggol õiguseta täitsa ühte sulatab otsused ajaloolise isiku kui inimese ja tema kui poliitilise ja seltskonna-tegelase kohta. Ja kui ta väidab, et viimane hindamine tema kirjatööde järele alaväärtuslikum on kui kaasaegse parteivastase oma, siis on see arvamine täiesti ekslik. On üldiselt tun-

nustatud algtõde, et ajaloolise inimese õige hindamine on alles siis võimalik, kui tema surma ja hindamise vahel juba teatud ajaline distant, vahemaa on, kus pole enam segamas ega eksitamas tema kaasaegsete isiklikkude vastaste isiklikud arvamised. Sest ajaloolisel hindamisel etendavad pea- ja mõõduandvat osa just teod ja tööd, mis kadunu kirjatöödest ja nende tagajärgedest eriti silma paistavad. Hr. C. H. Niggol hindab sääraustes asjades iseäranis kristliku moraali alusel. Aga ka siin ütleb selle moraali suur looja: „Nende viljast peate teie neid tundma! Kas viinamarju nopitakse kibuvitsust või viigimarju ohakaist?“ Isiklikud, inimlikud eksimised ja vead, millest keegi puhas ei ole, kaovad, tööd ja teod, millel üldulatuslik tähtsus, jäävad.

Hr. C. H. Niggol paneb Jakobsonile suuremaks süüks, et ta meie ärkamisaja idüllilise üksmeele hävitanud ja parteid sünnitanud, mis Eestis hukkuvalt mõjunud, mille tagajärgede all meie veel tänapäev kannatavat.

Naiivsemat arvustust olen ma küll vaevalt kuulnud ja lugenud. Vaadaku hr. C. H. Niggol oma koolitoast ometi natuke välja suurde ilma! Kus ei ole tänapäev mitte rahvaste keskel poliitilisi parteisid, lahkarvamisi, viha ja vaenu? Igal pool. Tähendab, rahvaste eduteel on igal pool oma Jakobsonid tarvilikud olnud, kes tulid tuld viskama rahva noorpõlve „vaikusesse“. Mis oleks meist siis saanud ajaloo käigus, kui oleksime hr. C. H. Niggoli poolt ülistatud „vaikus“ kõlblikkude põhimõtete järele Jannseni vaimus edasi töötanud? Kes oleks purustanud ja hävitanud rahva jalust need kammitsad, ajaloolised eesõigused, millega meie õhuke koorekiht rahva suure hulga oma kasuks kinni pidas eduteel? Mis tagajärjed siis ilmuvad, kui vaikus vanast kaua kinni peetakse ja parteitüli ei taheta ega suudeta sünnitada, seda näeme praeguse Venemaa käekäigust. Kui suurte ohvritega on seal võimalik teed murda, kui võrdlemisi kergesti läks see meil Jakobsoni varase väljaastumise tagajärjel!

Jakobson astunud hoolimata välja oma rahulikult töötajate suguvendade vastu, kes tema mõtetega ning võtetega pole sobinud, kaebab hr. Niggol. Jah, sellest on meil kõikidel kahju. Aga mis pidi ta siis tegema, kui ta oma parema äratundmise järele nägi, et nende rahulik töötamise meetod ahelaid ei murdnud ega meid poliitiliselt edasi ei viinud? Inimesed, kes ainult pehmete kinnastega paistavad, võivad kui inimesed väga heasüdamelised ja lugupeetavad olla, kriitilistel aegadel pole neil kui rahva

juhtidel ja eestvõitlejatel ilmiski tagajärge olnud. Ka hr. Niggoli kõlbuslik ideaal võttis piitsa ja rookis tuimüjad ja rahavahetajad sellega pühakojast välja ja ei lootnud vaikse ning tasase kõlblise manitsemise peale, sest „püha viha sinu koja pärast on mind söönud!“ ütles juba enne teda prohvet.

Kõik see oli „Eesti Kirjanduse“ toimetajatel selge, kui nad hr. C. H. Niggoli töö trükki lasksid, sest see on väärtuslik ajalooline dokument, mis elavalt näitab neid põhimõtteid, mille alusel tollaegne eesti alalhoidlik ollus C. R. Jakobsoni vastu võitles. Meie mõistame neid ja teame: nad toimetasid oma parema äratundmise järele, kuid nad ei olnud kaugelenägijad politikud, ja see parem äratundmine ei pidanud paika.

Kuidas tema kaugemaleulatuvad vastased Jakobsoni elutööst aru said, seda näeme ühe kõige kibedama Jakobsoni vastase, Harry Jannseni otsusest pärast Jakobsoni surma, kus isiklikud vahekorrad ning kibedused lõppenud ja silma ees seisis ajalooline perspektiiv. Harry Jannsen, kes ise ja kelle isa Jakobsoni teravate noolte all kõige rohkem olid kannatanud, kirjutas siis muu seas oma lehes „Heimath'is“:

„Me seisame mehe surnukeha ees, keda jumalikud väed selleks olid ära valinud, et ta tugeva käsivarrega meie eesti rahva edasisaamist toetas. Seesuguse mehe juures ei tule säärasel silmapilgul kellelegi meelde tema inimlikud alamad omadused, vaid palju enam küsib seal igaüks, mis ta üldsuse kasuks teinud, ja määratakse tema ajalooline seisukoht nende jälgede järele ära. Tuhandeil tuleb ühel meelel tunnustada, et Carl Robert Jakobson on nende väheste aastate sees, mil ta meie keskel tööd on teinud, rahva elu suuresti liikuma pannud... Halb oleks see tema isamaa rahvast¹⁾, kes nad ka oleksid, kui meie täna, kus surm selle täie mehe jõu nii äkitselt murdnud, nõtruste ja eksituste peale tahaksime tagasi vaadata. Ei, palju enam tahame, armsad vennad, selle peale mõtelda, et meie üht rahva poega, matame, kes imestamisväärilise usinuse, suure jõu ja terava arusaamisega isamaa kõrgemate paleuste heaks²⁾ surmani mõistis töötada... Meie kõik oleme temast õppinud... Saatku Eesti rahvas teda tema viimsel teel katmata peaga ja mälestagu oma suure poja ausaid tegusid, temale

1) Minu harvendused. A. J.

2) Minu harvendused. A. J.

austamisi andes, nagu tema neid ära teeninud." Siin ridades kõneleb haritud ajaloolane.

Mis hr. C. H. Niggol A. Dido kohta ütleb, tahaks niisama õiendamist. Aga saagu sellest.

Vana kolleegi hr. C. H. Niggolit palun vabandada, et ma tema vastu selles asjas olin sunnitud välja astuma. Olen püüdnud seda võimalikult delikaatselt teha. Hr. Niggoli teened eesti rahva heaks on puha teisel alal kui politika üle otsustamises.

A. Jürgenstein.

Veel keeleuunduse äärmistest kadakasakslustest.

Vastuseks Aavikule.

Käsitelles „keeleuunduse äärmisi kadakasakslusi“, s. o. kõnesse võttes uute sõnade kunstliku tuletamise ja nende menu küsimuse, ainas nende ridade kirjutaja kõige rohkem seda, et filoloogide poolt ei jää etteheited tulemata rakendatud, mitmeti veel päris tärkvel oleva meetodi — psühholoogilise lähtimise suhtes, missugune vaatekoht samade filoloogiliste nähtuste käsitlemisel võib oma erialuslikkuse tõttu kitsarinnalisemale filoloogile väga segavana ja käperdavanagi tunduda. Seda enam veel, et keelemees ei suuda pea kunagi hoiduda normatiivsest väärtustamisest. Kuna kirjeldav-selgitav meetod konstateerib vaid teatud nähtusi ja redutseerib neid teistele, missugune kausaalsuse sõnastamine võib sündida täiesti sine ira ac studio, hindab filoloog tihti keelelist nähtust kõige pealt selle päritolu seisukohast. Vähesed lepivad puhta deskriptiivsusega.

Säärane nähtus esineb mujalgi. Näit. võetakse ontogeneetilist või ka fülogeneetilist jumaluse mõiste tekkimist mõnelgi korral selle mõiste enese ja „Jumala“ eksistentsi kriteeriumina.

Enese peegelpildile liiga sügavalt silma vaadates on Joh. Aavik egomorfistlikult kaldunud ka minu vaadetes sarnast suhtumist sisse lugema. Ja kui ma mõndagi tema poolt tekitatud keelelist nähtust ja eriti üldiselt tema loodud uussõnu olin sunnitud kadakasakslustena võtma, on ta otsekohe tormanud mind kitsarinnaliseks puristiks tembeldama.

Kuid ka üldiselt pole Joh. Aavik minu eestikeelsest kirjutisest mitte üks maik aru saanud. Kuna sagedasti kohtame sääraseid „akadeemilisi arusaamatusi“, kus selgusetuks jääb, kas lugeja-vasuvaidleja ei oska või ei taha aru saada, siis nimetagem seda tänasest päevast peale „aavitsemiseks“. Selle alla käivad kõik niisugused nähtused, kus meelega mittearusaamine esineb retoorilise illegaalse jalatahapanemisena resp. võrdlemisi mitte-aumehelikkusena, kuna aga arusaamatus iseenesest, kui see mitte meelega pole sündinud, annab mehe intelligentsist resp. tsentrumist, kus ka sünnivad need kadakvanad uussõnad, õige kurvakuulise testi.

Ei taha ruumi raisata teksti katkendite kõrvutamisega. Iga leugejale, kes kõrvutab minu kirjutise ja Joh. Aaviku rööbaskohad, avardub see selletagi. Nii on Aavikul vale, nagu kaitseksin ma tema poolt „prakeerit uussõnu“ *И т р и в а м а (уважать)* ja o i s s u m a

(соотвѣтствовать); samuti, et ma pole „taibanud“ siira tekitamisel *sincere*’i mõju (selgitasin vaid, et ka *suora* mõju on suurem olnud, kui Aavik ise oskab enesele aru andagi, kuna *sincere*’i mõju Aaviku enese järele niikuinii tsiteerisin) jne. jne. — kõik lasevad seda akadeemilist arusaamatust väga aavitsevana tunda.

Pole siis ime, et Joh. Aavik iseenele tõkkeid ehitades ja lahtisest üktest sisse tormates peaga vastu seinä on kolksatanud ning nüüd pateetiliselt hüüab: „Ja kuigi saksa *streng* on suggereerivalt mõjunud *range* moodustamisel, mis sellest?“

Muidugi pole sellest kellelgi sooja ega külma. Mis siis sellestki, kui meie saksapärasest lause-ehitust järjekindlalt hakkame kultiveerima, hr. Aavik? Mis sellest, et me Narva isvostsikuga rõnka peale sõidame? Mis sellest, kui meie kadaklust ja pajuvenelust kultuuriks peame? „Mis sellest?!“ võime püha naiivsusega Joh. Aavikuga iga sammu peal küsida ja tema enese sõnadega end õiendada, et „on ju rahvas ise seda praktiseerind...“¹⁾

Äga ärgu siis enam „mis sellest“ küsitagu, kui sarnasel kombel tahetakse soetada rahva vaimuvara, uussõnu.

Selle jaoks on ometi teadus tunnetuseks, et magistrihärra paremini toimiks kui Narva tiblud ja Kuresaare kadakad.²⁾

Filoloog, kui ta nõudleb keele orgaanilist arendamist, ei tohi väärsünnitiste ja vastavate lunastamata vekslite poole apelleerida.

Liiga vähe on Joh. Aaviku nõudest, kui ta nõuab uussõnadelt vaid foneetilist homogeensust, eestikõlasust.

Ja liiga preililik on Joh. Aaviku võtte mulle ette heita, et ma enese maksmapanemise kihul olevat teda arvustama tulnud, olgugi et „enese targa sõna“ ütlemine igale inimesele omane, sest muidu muutuks mõtete vahetamine kõne või kirja teel nonsensiks, ja keelemehed peaksid kõige pealt ametist vallanduma, kui nad keelt ja kõnet ning sõnalist väljendusviisi ei taha vahest ainult omaks privileegiks teha.

Kui aga Joh. Aavik tahab, et tema poolt loodud keeleline kultuurvara oleks võimalikult kõrgeväärtuseline, siis peab ta rohkem püüdma kui ainult foneetilist homogeensust. Sellest ainult on sõna menuks vähe. Uussõna peab olema tuletissõna, selles mõttes, et ta juba tarvitajale peaks võimaldama kergemat assotsiatiiivset suhtumist.³⁾ Ainult siis võib see sõna ühtlasi menukas olla. Üldiselt on näit. tuletissõna „täpne“ rahva hulgas võrdlemisi laialt läbi lõõnud,

¹⁾ vrđl. alljärgnev märkus.

²⁾ Sest tõesti ei suuda normaalse mõtlemisega inimene kõige parema tahtmise juures „aru saada“, mis poolest on magistrihärra tuletised paremad kui narvalikud „tuumamised“ (думать), „rugaitamised“, „kuläitamised“... jne. jne. või kuresaarukud meinimised, patseerimised, simpvimised... etc. Need sõnad on tarbelt adekvaatsed „range“ mõiste sõnastamise subjektiivsele kihelusele. Tulefuslikult äga ületavadi Aaviku meetodi, sest siin ei leidu sarnast mõistelukituslikku segamist, nagu näit. Aaviku tuletisel laip saksak. sõnast „Leib“ (mitte „Leiche-st“, nagu Aavik tahab publikule prügi silma puistata või koguni ise arvab).

³⁾ Siin võidakse muidugi ette heita, et sõnade kõlaline sugulus võib umbmääraste, kõrvalassotsiatsioonide kaudu segastada vastava mõiste piiritelu, kuid see pahe, mis ühelgi uussõnal ei puudu, kõrvaldub sõna kestva õigesti tarvitamisega.

mil määral kunagi prõpageeritud *täsmas* poleks ilalgi edasi jõudnud. Sõnaga 'täpne' on igale võõrkeele mitteoskajale antud teatud umbmäärane kompleks sõnast 'täpp' sõltuvaid assotsiatsioone.

Olgugi et see sõna pole kuigisel määral mitte väga keeruline tuletis, olen selle näitena võtnud, sest väga suur osa kunstlikke sõnu on sarnasel teel leitav. Sõnu orgaaniliselt tuletades ei ole tarvis ju ka iga kord taga ajada mõistete täpset kattuvust. Kui me näiteks sõna „pretendeerima“ tõlgime sõnaga nõudlema, on mõiste, mulle näib, rohkem kui hästi edasi antud, olgugi et käänete kaastarvitamisel jne. ei tohi (s. o. ei tarvitse) samu nõudlusi kinni pidada.

Tänavuses „Loomingus“ juhib Joh. Semper sama meetodi peale tähelepanu, millega nende ridade kirjutaja, nagu ka Semperi seisukohaga Aaviku uussõnade suhtes üldiselt ühes nõus, selle vahega, ainult, et Semper assotsiatsioonide hulgas kõneleb alateadvusest, mis peamiselt sõnastuslik, äärmisel juhul siin mitte tähtis teoreetiline vahe.

Joh. Aavik aga kõneleb mingisugusest irratsionaalsest jumest, mida ta mõistete omistab ja igale vastava mõiste tähtimiseks loodud uussõnale püüab omastada. See on põhiline eksitus. Seda näitab, nagu oma kirjutises püüdsin selgitada, juba see, et palja seesuguse sünteetilise jume kaudu ei saa ka Joh. Aavik mingit uut sõna tuletada. Seda on Joh. Aavik küll ebateadlikult isegi aimanud, kuid, sama transsendentset jume postuleerides, läinud seda võõrakeelsetest sõnadest välja koorima.

Selle tõttu võivad õnnelikud ja umbropslikkuse tõttu vahest ka väga ennatud tuletissõnad küll saabuda, kuid otsekoheselt assotsiatsioonide siduvaks saavad need vaid vastavate võõrkeelte oskajate juures. Ei ole tähtis, millest on keelega jaunitseja lähtinud „peiringu“ sünnitusvaludes, kas prantsuse või inglise *experience*'ist, ladina *experimentum*'ist või kreeka *ἐμπειρος*'est, sõna menuks on tähtis, et tarvitaja ühte neist vormest peao enne tundma. Kes ainult eesti keelt tunneb, sellele on säherdune tuletusviis ebasoodus. Kui tahame eelistada oma kultuuri ja omapärasust, peame püüdma kõige pealt oma keele vahenditega välja tulla.

Et seda meetodit niikuinii harrastatakse, näitavad meie oskussõnade-komisjonide tööd, kus võib-olla tuleks vaid nõuda küll rohkem radikaalsust „analoogiate“ kammitsate ja s. s. kivilinenud tuletiste suhtes.

Keele arendamine jääb kõige pealt aga selle hooleks, kes keelt praktiliselt tarvitab. Ei saa keelemees keelt valmis teha ja siis post factum „ilusti“ kirjutama hakata.

Seda võivad ainult need, kes on ise ülimannetud keele käsitlemisel. Siis minnakse suurtükiga varblast kahurdama. Kui ei suudeta tõlkides mõistete edasi anda, luuakse selleks puhuks kuidagi tarvilikke sünnitisi, ära unustades, et mõistete- ja sõnadesüsteemide katvuse erisuses seisabki peamiselt keele omapärasus. Vene-aegse algkooli õpilane tundis juba seda igapäevast tõde „sobaaka-maltsikust“. Mõned meie keelejaunistajad ei taha aga seda mitte tunnustada. Selle asemel tunnevad nad kiima igast uuesti leitud tähtede kombinatsioonist, otseki linna sattunud maatüdruk, kes enne magamaheitmist sõrmedel üles loeb oma saksakeelsete sõnade leksi-kaalse vara. Ja mida mannetum ja ennatum on see maatüdruk oma saavutustes, seda kõrgemalt oskab ta hinnata väiksemat kui edu.

22. nov. 1926.

Juh. Libe.

Veel kord vastuseks keelevirisejalle Libele¹⁾.

Mis Libe juhtumis-kõige veidram, on see: ta püüab nuuskida — muidugi aluseta ja tagajärjeta — keeleuenduses „kadaklusi“, kuid ta ei märka, et ta enda stiil ja nähtavasti kogu ta mõtlemisviis on saksa-päraselt raske, kohmakas, seega just Libe enese mõttes kadaklik. See on palju kardetavam ja sügavam kadaklus kui üksikute sõnade võõrapärasus. Sest üksikuid võõrsõnu on igas keeles, ega ole keel veel sellepärast kadaklik. Libe on oma kadakluse mõistet — nähtavasti sest et ta sellest ise on nii läbitungitud — seevõrra laiendanud, et ta selle all tahab mõista mitte enam otsekoheseid laensõnu võõraist keelist, vaid koguni teatavaid sarnasusi, koguni juhuslikke sarnasusi ükskõik mis võõrakeelse sõnaga. Et olevate eht eestipärase sõnade hulgas on palju niisuguseid, milles võib leida juhuslikku sarnasust mõne teise keele sõnaga, nagu sellest näiteid tõin elmises „Eesti Kirjanduse“ numbris, siis on Libe seisukohalt suur hulk eht eesti sõnu kadaklikud ja seega kõlbmatumad (näit. *vaikima*, saksa *schweigen*). Ent niisugune seisukoht on ju pöörane, pentsik, absurd!

Nende ridade kirjutaja on põhimõtte üles säädnud, et meil võib ja tuleb eesti keeles luua uusi tüvisõnu, sest on küllalt juhtumeid, kus neid ei saa rahvamurdeist ega ka soome keelest ja kus tuletuslikudki moodustused ei ole kohased ja soodsad. Niisuguseid kunstlikke sõnu on loodud juba terve rida ja mõned neist ongi juba hakand tarvitamist leidma (*veendumus, relv, roim, laip, taunima*). Kuidas Libe selle uue keelerikastamisabinõu kohta suhtub, seda ta ei ütle, arvatavasti aga eitavalt, sest muidu ei oleks ta sel kombel ja sel toonil oma esimest artiklit kirjutand. Nähtavasti aga ei huvita teda eesti keele rikastamine mitte põrmugi. See on talle ükskõikne. Teda huvitas siin ainult see egoistlik tunne, et ta arvab siin ka midagi uut leidvat, millest saaks kinni haarata (nimelt sarnasuse mõnede võõrsõnadega). Kuid sellegi leidlikkuse au pean ma Libelt ja igalt muultki võtma, sest mitte nemad ei ole seda esimesina taiband, vaid sellest on nende ridade kirjutaja ise algusest saadik teadlik olnud. Et uute juursõnade loomisel mõnikord võib ka võõrsõnade kõlalisele eeskujule teataval määral nõjada, kusjuures nii saadud sõnu tuleb ikkagi pidada kunstlikult loodud juursõnuks, mitte laensõnuks, seda olen juba öelnud oma raamatus „Keeleuenduse äärmised võimalused“ (lk. 165). Järelikult ei ole Libe öelnud midagi uut. Nende sõnade eestipärasuse moodustab nende eestiline foneetika, ja see on ainus oluline. Nähtavasti ei saa Libe sellest küllalt hästi aru. Edasi: koguni täiesti ilma ühegi tuntud võõrakeelse sõna eeskujul loodud kunstlik juursõna võib osutada sarnaseks mingi tundmata keele oleva sõnaga, sest maa pääl on keeli väga palju (üle 2000) ja võimalike kombinatsioonide arv, kuigi õige suur, on ometi piiratud, nii et on paratamatu, et maailma keelis leidub teatav hulk juhuslikult ühekõlalisi või enam-vähem sarnaseid sõnu. Ja niisugused ja nii loodavad sõnad tahab nüüd Libe kadaklikeks tembeldada! Libe seisukohalt ei tohi enam ühtki uut juursõna kunstlikult luua, sest kui pea võib see sarnasekõlaliseks sattuda mingi kusagil maailmas oleva sõnaga. Järelikult eesti keel ei tohi kasutada seda uut talle nii tarvilist abinõu. Aetagu läbi ainult murdesõnade ja tuletistega. Juursõnade vähesus ja sellest paratamatu järgnev tuletuslike sõnade hüpertroofia, mis kaasa toob pikkade liitsõnade või liig sarnaste kõlaliste sõnade esteetilisest suhtes ebasoodsa ülirohkeuse, millist ebakohta prof. Mikkola konstateerib ka soome keeles (v. Joh. Aavik, „Keeleuend-

1) Autori kirjavärs muutmata.

duse äärmised võimalused" lk. 25) — eesti keeles oleks see veel suurem —, kõik see Libet ja tema taolisi ei liiguta. Nende maitsele on seesugune eesti keel hää küllalt. „Pole viga — läheb ka — aame läbi!“ See näib olevat nende põhimõte. Mis neid võib natuke erutada, see on teatava nalivise purismi seisukoht, millega aga nad keelele enam kahju kui kasu toovad, sest et takerduvad mõningaisse üksikuisse ebalolulissi välisussii, kuna sügavamaid üldpõhimõtteid ei nähta ega mõisteta, mille seisukohalt need üksikasjad võivad esineda hoopis teises valguses. Seda iseloomustab muu seas juhtum sõnaga *tisler*, mille kui kadaklase asemelle mõned *laudseppa* soovivad. Oh naiivsus! See tuletab meele Hermanni (või, nagu Suits ütleb, „Hermann kadunukese“) keelepuhastamispuudeid, kes *ohvitseri* asemelle ette pani *väekohuslane*, *provintsi* asemelle *võitemaa*. Sama naiivse ja kahjuliku purismi vaim pani omal ajal „närvii“ tähenduses tarbetumalt ja ebakohaselt tarvitusele võtma sõna *erk*, ilma aru saamata, et esiteks *erk* on õigupoolest omadussõna ja teiseks *närv* kõlaltselt täiesti eestiline ega vaja enam ühtki asendust „oma“ sõnaga.

Libe on nähtavasti kibestunud-eitav ja steriilne vaim. Parajas proportsioonis, küllaldaselt väikeses protsendis võiks see teatava ühiskonna kultuuris koguni tarvilinegi olla (nagu assa foetida mõnes preparaadis). Kuid kui arvesse võtta seesuguse vaimu juba muidugi liialist rohkust meil Eestis ja eraldi seda ükskõiksuse ja loidusega paaritud konservatismi, mis meil niihästi võimul olevais ringkonnis kui laiemas publikus keele suhtes valitseb ja mis iseenesest juba tõrges on igasuguselle edule ja jõudsamalle arenemisele keele alal, siis niisugune esinemine keeleküsimusis kui seda oli Libe oma — kohmakas ja esmaspäevalik ühtlasi — on kultuuriliselt tagasikiskuv ja otse kahjulik nähtus. Või kui ta sellega arvab mingit teenust teha eesti keelele, siis on see karuteenus. Pahanudsi sünnib, on Kristus ütelnud, aga häda sellele, kelle läbi need sünnivad.

Joh. Aavik.

J. Libe ja J. Aaviku mõttevahetuste puhul.

Sõnavõtjad on kumbki kahel puhul näidanud, et nende erinevaid seisukohti ei saa ühisele teele välja viia. Seepärast oleks neil asjata oma mõtteavaldusi sel alal veel jätkata, — need muutuksid kordu-misteks.

Kui võrrelda vaidlejate seisukohti, kas tuleb meie keelt sõnavaraliselt rikastada peamiselt omakeelsete sõnade ja tuletiste varal (J. Libe) või peab seks ka igasuguseid eesti keelest eemal olevate keelte üksik-sõnu süstemaatiliselt kasutama hakkama (J. Aavik), siis ei saa salata, et viimane keelerikastuse-tee kogu maailma keelte alal uunikum oleks. Ja vaevalt saaks see meil tagajärjekalt kultiveeritav olla, sest et need kui kunstlikud ning pealegi võimatuseni moonutatud eksootilised pookoksad, mis eesti inimesele tõepoolest midagi ei ütle, eluõigust ei suuda ega tohikski võita, kui eesti keel ikkagi omaette keeleks tahab jääda. Mis nuhtluse pärast siis just eesti keel seda iket peab kandma pandama, mis talle sunduseks teeb enda omapärasust enesest maha nivelleerima hakata. Ega vahest ometi mitte sel põhjusel, et ta mõnest teisest keelest hiljemini on hakanud kultuuristuma?! Või põhjustab seda ainult J. Aaviku olemasolu eestlasena, aga mitte mõne muu rahvuse liikmena? See, milles keel oma alaeasuses või teadmatuses on patustanud, ei õigusta veel pahet vooruseks ning reeglits tõstma.

Joh. V. Veski.

Kirjanduslik ülevaade.

Friedebert Tuglas. Ado Grenzsteini lahkumine. Päätkid meie ajakirjanduse ja tsensuuri ajaloost. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1926. 200 lk. + 29 lk. lisa.

Noor-Eesti on meie kirjandust ühe hea raamatu võrra rikastanud. „Oleviku“ toimetaja Ado Grenzstein lahkus Eesti avalikust elust küll alles 25 aasta eest ja tema surmast on kõigest 10 aastat möödunud, kuid sündmus, mida eelnimetatud uurimus käsitleb, kuulub muutunud olude tagajärjel juba täiesti ajaloosse. Avalikuks saanud aktide varal on autor annud meile siin huvitava pildi tumedast Grenzsteini ajajärgust Eesti ühiskonna loos ja selle avaliku tegelase ebaselgest isikust. Olgugi et töö pealkiri laseb kitsa alaga monograafiat oletada, on Tuglas oma teose kahesajal leheküljel siiski nii aja kui ka aine poolest õige laialistes piirides liikunud ja oma ülesande enam kui rahuldavalt täitnud. Sündmustikule on selge ajalooline tagasein antud ja sellepärast näeme selle ees liikuvaid kujusid hästi. See on töö, mis ebasoodsail kirjastuseoludel küll kauemaks ajaks ainsaks omasuguseks Eesti ühiskonna ajaloos jääb. Peab tähendama, et Grenzsteini isik siin nii mitmekülgsest on valgustatud, et tulevane aeg antud küsimuses vaevalt midagi muudab ja uusi vaatevinkleid annab, nii et A. Gr.-i lahkumise küsimuse võib lahendamaks lugeda.

Autor on maapaos olles Gr-i selle viimaseil eluaastail Pariisis kohanud ja teda võinud tähele panna. Sellepärast on tal Gr-i isiku valgustamiseks rohkem andmeid kui mõnel teisel. Siis on tal veel üldiselt senini tundmata ja kasutamata kirjalikke materjale tarvitada olnud, muude hulgas kesk- ja tsensoriarhiiv ja toliaeagse tsensori J. Jõgeveri päevaraamat. Autor ei ole erakonnamehena grenzsteini-aegsetes võitlustes seisnud; see asjaolu teeb talle aine erapooletu käsitlemise kergeks, mille läbi töö võidab.

Tuglas on päris imestamist väärtva rahuga ja asjalikkusega üle saanud rüvedate ja vastikute asjade käsitlemisest, mis temale kui vabama ajajärgu lapsel pidid eriti ebasümpaatsetena tunduma. Paaris kohas võime allasurutud jalestustunnet ainult ainita. Kogu tööst käib läbi lepitav meeleolu, mis tahab sõnuda: niisugune oli meie ühiskond sellel arenemisjärgul; ärge mõistke kohut, sest meie ise olime taimelavaks, millel ka kihvtitaimed kasvasid.

Mõnedelegi meie hulgast võivad selle uurimuse tulemused ebameeldivad olla. Kuid autor on ennast ainult tõsiasjust juhtida lasknud ja tema otsuse vastu, mille allpool toome, et saa midagi parata.

Grenzsteini isik seisab meie haridus- ja ühiskonna-loos nähtaval kohal ja me ei pääse tast kerge käeligtusega mööda. Selle kurva ajajärgu igasugune selgitamine on ühtlasi väga tänuväär töö. Oma asjalikkuse ja ulatuse pärast väärib Tuglase uurimus kõikide tähelepanu, eriti aga noorema põlve oma, kes ise selle aja kihvtist hingeõhku omal näol ei ole tunnud. Kõne all oleva ajajärgu ja ta tegelaste tundmine on aga oleviku mõistmise võti, sest meie praeguse elu-olu juured ulatuvad sinna tagasi; paljudes asjades oleme selle ajajärguga veel orgaaniliselt seotud. Kuna meil senini puudus lajaulatuslikum erapooletu käsitlus A. Grenzsteini ajajärgu ja tema tegevuse kohta, siis on see puudus tema tegevuse viimase ajajärgu suhtes käesoleva raamatuga märksa vähendatud. Kui vana tegelane oma viimaseil eluaastail püüdis tehtud väärnamme-salata, segada ja tusheerida, siis on praegusel ajal nende kohta võimatu kahevahel olla, sest dokumendid kõnelevad selget keelt. Võime rõõmsad olla, et need dokumendid on säilinud. Kuid ühtlasi peame

tundma oma kohustust tulevate põlvete ees ajalooliste dokumentide j. t. esemete kogumiseks, sest et me selles senini ikka küllalt energilised pole olnud.

Gr. lahkus eemalseisjalle ootamata ja tema lahkumise põhjusi pole kõne all oleva töö ilmumiseni keegi põhjalikult kaalunud ega lõplikult selgitanud. Gr. ise kaebab hiljemini mitmel puhul, et „Post.“ toimetaja Tõnisson (tema „Kain“) ja erapooalik tšensor J. Jõgever (tema „timukas“) on teda sundinud avalikust rahvale kasulikust tööst loobuma, olgugi et tema, Gr-i, teod selged ja puhtad olnud. Teiselt poolt on väidetud, et Gr. eesti rahvast on tahtnud venestada ja oma vastaseid, kes teda selles takistasid, kardetavate salakaebustega katsunud hävitada. Seda Grenzsteini kaebust toetas aastat viisteistkümmend tagasi suure käraga tema haiglasest vaimust läbiimbunud väike kirju seltskond, mil puhul vastaspool, kes lahkunule vahepeal isegi lugupidamist ei olnud keelanud, asja kuigi tõsiselt ei võtnud ja ainult alul poole suuga vanu süüdistusi korrates toimepandud meelevaldusest olakehitusega mööda läks, hiljemini aga, kui asi naeruvääriliseks kujunes, halvaks-panevalt vaikis.

Gr. teotses meie avalikus elus paarkümmend aastat. Viimane pool sellest ajajärgust möödub Baltimaade venestamise tähe all. Gr. oli üks neist, kes valitsuse venestamispoliitikat oma „Olevikuga“ toetas ja soodustas, kuigi mitte ainelise kasu tõttu, nagu mõned muud. Kuidas võis siis seesugusel korral riigihuvide kaitsja tšensor teda surnuks teha tema vastase kasuks, kes Gr-i sõnastiku järele pealegi marurahvuslane oli? Kas on Gr-i süüdistusel alust?

Siin annab selgust kõige pealt Jõgeveri päevaraamat, mida ta kirjutama hakanud ammu enne tšensoriks saamist, ise oma jaoks, ilma vähemagi efektilisusega. Sellest päevaraamatust selgub muu hulgas, et Jõgever sel ajal jagas täiel määral Grenzsteini vaateid eesti rahva elujõuetuse ja kadumise kohta, kartes viimast, kuid ei soovinud oma rahva surma. Sellepärast töötas ta ka oma eluaja eesti vaimupõllul täie andumusega ja ei võinud eestlasena kunagi venestamist heaks kiita. „Postimehe“ ringkonnaga polnud tal sel ajal mingit sidet ja ta isiklik sümpaatia kaldus tihti rohkem Gr-i kui selle vastaste poole. Ta käis Gr-iga läbi ja oli sellega oma sugulase A. Trummi, Gr-i sõbra läbi kontaktis. Kord kavatses ta Gr-iga isegi uut kirjanduseseltsi asutada. Tšensoriamet oli Jõgeverile sisetunde-küsimus ja ta püüdis kõigi vastu võimalikult erapooletu olla. Kasutatud tšensoripoognad tõendavad eelmist. Muidugi oli Gr-il kui valitsusepoliitika toetajal „Olevikus“ iseenesest juba suurem sõnavabadus kui näit. „Postimehel“. Gr-i intriigiliste kalduvustega iseloom ei leppinud kellegagi, ka mitte Jõgeveriga, kui see tema pilli järele ei tantsinud. Kõik oma tegevuse ebaõnnestumised ajas Gr. ikka teiste süüks, nii ka siin. Gr-i süüdistus Jõgeveri vägivalda tarvitamise asjus tema vastu langeb sellega ära.

Nii Tuglase uurimuse tulemused. Tahaksin siin omalt poolt Jõgeveri päevaraamatu märkuste kohta tähendada, et olen nende poosita otsekohesuses täiesti veendunud. Nad on oma lihtsas otsekohesuses otse rabavad ja sellepärast piisavad tõendusel, kinnitused muudele tõsi-äsjadele. Ka ilma nende märkusteta oleksid uurimuse tulemused samad olnud. Võin veel kinnitada, et piilt, mille me Jõgeverist tema päevaraamatu järele saame, on täiesti loomutruu. Viieteistkümnend-aastase koostöötamise ja eraelus kokkupuutumiste järele osutus Jõgever kannatliku iseloomuga inimeseks, kes temale tehtud tuska ei püüdnud kätte maksa, ja oli nende vastu, kes talle liiga tegid, väga tähelepaneilik ja võimalikult vastutulelik. Tema pealtnäha kareda koore all peitus soe ja õrn süda, mida kerge oli haavata, aga ka lepitada. — Kui ma Gr-i vi-

mase ülesastumise puhul selle süüdistusi Jõgeverile näitasin (ta polnud vaevaks võtnud neid lugedagi) ja küsisin, kas ta tarvilikuks ei pea nende peale vastata, lõi J-r muiates käega: mul pole mingit viha ta vastu salakaebuse pärast, ei pea ka tarvilikuks jaburdamiste peale vastata. Teda tuntakse ju. Kuid olge ettevaatlik . . ."

Aga millega siis seletada Gr-i lahkumist?

On kurb tõsiasi, et läinud aastasaja lõpul eesti „tegelased“ leivakadeduse ja Vene ülemuse ees lipitsemise pärast meie rahvusliku elu surumiseks ja avaliku sõna kähgistamiseks kui mitte rohkem, siis igatahes mitte vähem kui Vene ametnikud kaasa mõjusid. Näiliselt oli ligimese denuntseerimine ajajärgu ideoloogia järele ka aatelite sihtidega lubatud ja seda mõtet harrastasid peale Gr-i mitmed teisedki tegelased. Seal oli Tallinnas tuntud venestaja, „Valguse“ toimetaja Kõrv, täieline küünik oma alatuses, kelle lipukiri oli: iga hinna eest raha! See mees kõrvaldas oma võistleja Järve „Virulasega“ ja tahtis sedasama Grenzsteiniga ja „Olevikuga“ teha, teadagi kuberner Šahhovskoi abil, kuid Gr. ning „Olevik“ asusid teise kubeneri võimu-piirkonnas. Kõrv, Truusmann, „Virmalise“ Reinwaldid ja vene usu papid, keda kodumaa saksad, kellel asja polnud Gr-i oma sõbraks lugeda, võimalikult korral toetasid, tembeldasid Gr-i ülemal pool marurahvuslaseks, olgugi et see juba ammu oma politika suuna oli muutnud. Sellepärast ei olnud Gr-i mustadel ja kardetavatel salakaebustel ning palvetel ülemal pool pea mingit mõju. Et ta ise siiski oma vabatahtliku lahkumiseni avalikus elus lehetoimetajana püsis, tuli sellest, et Liivi kuberner Zinovjev vürst Šahhovskoi tungimist oma võimualale ei sallinud ja Gr-i ülemal pool riigisõbraliku toimetajana atesteeris. Gr. pääsis hävimisest sel puhul kuberneridevahelise vastolu läbi. Sellest ei olnud tal endal aimugi, nagu ei olnud tal seda vist ka Kõrvi ja Ko. septsustest täies ulatuses ¹⁾.

1) Arvatavasti jäävad Kõrvi ja Ko „ettekanded“ Šahhovskoile j. m. meile tekstiliselt teadmatuks, sest nad olid vist kõik suusõnalised. Nende sisu üle võime Šahhovskoi kirjade järele otsustada. Vahest ei ole üleliigne, kui ma praegusel puhul sellest ajast ühe lookese ette toon, mis 1892. või 1893. a. Paide linnakoolis juhtus ja mis näitab, kuidas venestajad eesti rahvuslikke püüdeid omale ette kujutasid.

Heas kuulsuses olnud Paide kreiskooli oli venestatud ja õppus käis riigikeeles. Seal hakkas korraga rahvakoolide direktor Orlov, kellest varemini ja hiljemini ainult tema olemasolu teada oli, Paide linnakooli (arvatavasti ka teisi koole) sagedasti, küllastama. Ilmus harilikult äkki õppetunni kestel inspektori saatel klassi ja pikka manitsuskõnet pidama: „Teie olete eestlased, loete hässitavaid rahvuslikke lehti, unistate iseisivsusest, kuna teid endid vaevalt miljon hinge on jne. Suur Venemaa ei luba iialgi separatismi jne. jne. Peate venelasteks saama, vene keele ära õppima, ainult seda keelt kõnelema oma keskel vahetundidel ja kodus.“ Nii umbes oli ta kõnede sisu. Meie, poisikesed, taipasime siis ainult viimase, s. o. vene keele kõnelemise sunduslikkust ja seda eriti siis, kui kolivend Sõnajalg vabatahtlikult Orloville abiks astus ja eesti keele kõnelejad inspektorile üles andis. Kus need külaskäigud algatuse said, tohiks selge olla. Kui ma õieti mäletan, külastas Orlov meid siiski ainult ühe poolaasta jooksul ja kadus siis silmapiirilt. Avaldatud surve lõi aga laineid: vene keelt omavahel ometi ei kõneldud. Sõnajalg heideti põlguse alla, talle anti hüüdnimi, mis vastlapäeva leemerrammu meelde tuletab, ja mehike pidi oma naha pärast alati mures olema. Laulutundidel, kus nelja aasta õpilased koos ja vene laulusid harjutati, ajasid poisid protestiiks koledat kassimuusikat, loopisid inspektori

Tuglas kirjutab oma uurimuse lõpptulemusena :

„Kui Grenzstein kõige selle järele, millega eelpool oleme tutvunud, veel sõandas kinnitada, et tema soovid ja teod olid „täitsa selgesti läbipaistvad ja puhtad“, siis peame arvama, et ta uskus oma sala-kaebused kaduvat kantseleide unarusse või et tal üldse puudus käsitus poliitilisest kõlblusest. Pigemini tuleb oletada viimast... Ainult kui talle nende puhul kallale tungiti, püüdis ta süüdistustest jälle salgamistega pääseda. Kõige järele otsustades on siin tegu täielise moraalse arenemattusega, mida ei tajund nii Grenzstein ise kui ka mõned tema kaastlastest“ (lk. 172).

Ja edasi (lk. 183) lahkumise põhjustest :

„Nii oli Grenzstein oma kõiki kahtlustava ja kõigile auku kaevava tegevusega jäänud täiesti üksi eesti ajakirjanduses“... Lk. 195: „Võib öelda: Grenzstein oli sajangute vahetuseks lõpuni etendanud nii oma avaliku kui ka salajase osa. Pärast Šahhovskoi surma, Kõrvi kildkonna mõju vähenemist ja venestamistempo loidumist polnud tal küll enam nii kardetavaid vaenlasi, kuid samuti ka mitte kaitsvaid sõpru. Temast ei hoolinud enam keegi.“ Lk. 199/200: „On põhjendamata süüdistused, et ta enese oleks kollegile müünud või muutnud oma vaateid ainelistel lüketel. Tema egoism avaldus päämiselt auahnuses, kapriislikus eneseuhkuses ja püüdes mingit osa etendada.“

Nõnda oli ta töötanud paarkümmend aastat haruldase energiaga, unustades enese ja oma isikliku õnne. Tulemuseks oli ometi ainult see, et ta nägi oma elutöö äparduvat, enese täiesti välja suruvat, üldise halvakspanu esemeks muutuvat ja isegi ajalooesse selles valguses siirduvat. See kõik oli temale ääretu kibeduse allikaks... see kihutas tema protesteerides maapakku, ärritas vihaseks enesekaitseks ja mürgitas tema üksindase vanaduse.

Kuid mõistes kõike seda traagikat, ei või ometi jätta lausumata otsust: Grenzstein oli negatiivne kuju meie ühiskonna ajaloos. Tema tahtejõud rabeles kahtlastel, üldsusele kahjulikkudel sihtidel. Kui teda ei või nimetada venestajaks, siis oli tema tegevus ometi kasuks venestusele. Ta halvatas rahva elujõudu kõige hädadohtlikumal silmapilgul ja paralüüeeris selle eneseavalduis. Tema saatus oli traagiline, kuid selle traagika põhjusi tuleb otsida ikkagi tema enese isikus.“

Sellele võime vasturääkimata alla kirjutada.

Jääb ainult soovida, et see huvitavalt kirjutatud raamat tarvilist tähelepanu leiaks.

Lisaks oma tööle on Tuglas raamatu lõppu asetanud senini tundmatu ja 26 peenelt trükitud külge oma alla võtva denuntseeriva märgukirja „Eesti Küsimusest“, mille Gr. 1896. a. Liivi kubernerile Surovtsevile saatnud. See on üks tüübilisematest Gr-i „sisseannetest“, ja ka seda peab igamees lugema, kes meie lähemat minevikku ja Gr-i tahab tunda. — Teised tähtsamad Gr-i salakirjad on varemini „Eesti Kirjanduse“ veerududel avaldatud.

A. Kruusberg.

William Shakespeare. Kuningas Lear. Draama viies aktis. Inglise keelest tõlkinud Mihk. Jürna. 1926. E. K. S. kirjastus, Tartus, Hird 175 mk.

Meie tõlgekirjandus on rikastunud neil päevil ühe silmapaistva teosega, mille ilmumist tuleb rõõmuga tervitada. Suurima inglise

keldrist ja kõögist toodud keedetud kartuleid ja kaale „vene sõpradele“ kuklasse või vaikisid kangekaelselt. Ei aidanud siin mingi rohi. Alles paari aasta pärast vaikis torm, kui lauluprogrammi oli muudetud.

draamakirjaniku surematuist teoseist oleme küll näinud mõnda eesti näitelaval, kuid raamatuna ilmunud ei ole meil pea midagi. Müügil saadaval on vist ainult „Suveöö unenägu“ (Anna Haava tõlge), kuna „Hamleti“ trükk (Kaljuvalla tõlge) on ammugi otsas.

Ei ole ka kerge asi tõlkida Shakespeare'i, muidugi, kui tõlge peab rahuldama nõudlikumaid lugejaid ja tahab ligikaudugi asendada originaali. Juba puhtkeelisel pakub Shakespeare niihästi lugejale ja seda enam tõlkijale suuri raskusi. On isegi kohti, kus filoloogid seisavad praegugi veel lahendamata probleemide ees, ja seal peab tõlkija muidugi valima ühe või teise enam-vähem rahuldava seletuse.

Pearaskus seisab siiski selles, kuidas leida Shakespeare'i lopsakale, kuid ühtlasi peenele ja väljendusrikkale keelele rahuldavaid vasteid meie keeles, sealjuures ka mitte silmast lastes tema meisterlikku vormi.

Kui valiti tõlkeks eeskätt just „Kuningas Lear“, siis võib seda valikut ainult heaks kiita, sest et nimetatud tragöödia kuulub Shakespeare'i esimese järgu saavutiste hulka. On muidugi võimatu otsustada, missugune oleks Shakespeare'i suurim teos üldse. Võiks ehk ainult kõnelda, kui tingimata tahetakse võrdlevat hindamist, viiest tähtsamast tragöödiast, mis kõik kuuluvad enam-vähem samasse ajajärku. Need oleksid: „Julius Caesar“, „Hamlet“, „Othello“, „Lear“ ja „Macbeth“.

Enne neid suuri pessimistlikke saatustragöödiaid oli Shakespeare kirjutanud omad inglise ajalooist võetud rahvuslikud teatritükid, ühe õrna ja õhulise unistuse „Suveöö unenägu“, kirgliku armastustragöödia „Romeo ja Juliet“ ja mitmed romantilised ning optimistlikud komöödiad.

Et Shakespeare'i geenius küpseks saanult omas just traagilist ilmet 16.—17. sajandi pöördel, sellest on põhjusega loetud välja vihjeid luuletaja enese elamuste kohta, millest me ju nii vähe kindlat teame.

Kui kõik selle ajajärgu teosed tunnistavad kirjaniku hinge kibedusest, siis on „Kuningas Lear“ eriti kannatuste tragöödia.

See on eeskätt jõuetu vanuse traagika, mis suurendatud siin otse üleloomuliku suuruseni, nagu ka on otse ebanimlik Leari vanemate tütarde tänamatus või krahv Glosteri sohipoja Edmundi julmus.

Taevad ise mässavad kaasa, ja möllavale marule Leari hinges on tagapõhjaks torm ning äike looduses. Mitte üksi ei mässu torm jõuetu rauga katmatu pea ümber, vaid äraandmine, salasepitsused ja kodusõda vapustavad kogu riiki. Ja kõigi nende sündmuste keskel näeme arenevat vana, isemeelse kuninga väikest meeletusepilve tragöödia alul tõeliseks hullumeelsuseks näidendi lõpu poole.

Shakespeare'i hullumeelne majesteet ei ole mitte üksi huvitav ja dramaatiline kuju, vaid sügav psühholoogiline uurimus. Ei ole näiteks huvituseta, kuidas hullumeelse Leari suhu on pandud kõige jõhkramad erootilises piirkonnas liikuvad väljendused. (Eks ole ju Shakespeare pannud „Hamletis“ isegi hullumeelse Ophelia suhu kahemõttelised laulud, mis tunduvad otse ootamatuina õrna neitsi huultelt.) Siin on Shakespeare geniaalsel pilgul ette tabanud palju sellest, mida vaid kõige uuemal ajal on toonitanud n. n. psühhoanalüüs.

Üldse sisaldab „Kuningas Lear“ suure hulga jõhkraid kohti, mis aga ei ole sugugi mingiks lõbusaks koomiliseks vahelduseks, vaid mis veel rohkem kriipsutavad alla sündmuste traagilisust.

Tõlge on kohati veidi pehmandanud neid jõhkruksi, kuigi vist ainult ühel kohal (narri laulus, 75. lk.) on — kas meelega või eksi-

kombel — täiesti mööda mindud Shakespeare'i liiga jämedast üt-
lusest.

Muide on tõlge ka kõige jõulisemal kohtadel küllalt hoogus, nii
juba esimeses stseenis Leari vihahoo väljenduses:

„Mind kuula, nurjatu!
Su truudusvande nimel, kuula mind!“ (21. lk.)

Suurepärane kõne neljandas aktis, kus Lear, nüüd juba tõeli-
selt hullumeelne, ilmub lillepärjaga ilustatuna, on ka tõlkes täiesti
mõjukas (110. lk.).

Üksikud kuulsad ja alaliselt tsiteeritavad ütlused „Learist“ on
ka enamasti küllalt õnnestunud:

„Et näitaks, kuivõrt mürgisem mao mürgist
On lapse tänamatus.“ (43. lk.)

Või teine:

„Mind hoidke hullumast, o helled taevad!
Meel hoidke mul!“ (47 lk.)

Ehk:

„Sa ole kannatlik; me nuttes tuleme:
Sa tead, mil esmalt maitseme me õhku,
Siis kisa, nutt.“ (112. lk.)

Kuulus pessimistlik lause

„nagu kärbsed
On poisikestele, me jumalaile;
Meid lõbuks tapavad“

on tõlgitud küllalt hästi, kuigi on veidi kahju Shakespeare'i vär-
virikkamast „*to wanton boys*“.

Oleks mõttetu loendada siin üksikuid enam või vähem õnnes-
tunud kohti, kuna tõlge tervikuna jätab täiesti rahuldava mulje.

Luban enesele siin siiski ära tähendada mõningad silmapuutu-
nud puudused ja eksitused.

On ehk arusaadav, et lause alus on lause lõpul ütluses

„Täis aadlimees on pimeduse vürst“,
(The prince of darkness is a gentleman,

fraas, mida Byron olevat naerdes tsiteerinud, kui teda keegi daam
vanakurjaga võrrelnud).

Kuid kui loeme teise tuntud ütluse tõlke:

„Need ohvrid puistvad viirukiga üle
Laps armas, jumalad“ — (125. lk.),

siis on Shakespeare'i selge lause muutunud siin otse mõistatuseks,
ja me ei suuda vahet teha, mis on alus ja mis on sihtis.

Kui samas kohas, järgmises lauses loeme

„Taas saanud see!“

siis ei saa me midagi aru. Võrreldes seda algtekstiga, võime ehk
aimata, et siin on tegemist vist lihtsa eksitusega, kus trükiladuja on
lugenud „u“ asemel „ee“. Mõte on: olen sinu tagasi saanud.

Vist on trükiviga ka sõna „alastada“ (halastada? 77. lk.). Sõna „soetud“ (27. lk.) tuleb ju sõnast „sugema“, mitte „soetama“, nagu arvatavasti mõeldud. Vist on kogemata jäänud kahe silma vahele ka arusaamatus lauses

„Teda vihkab see,
Kes selle kalgi ilma piinapingil
Veel tahaks pingutada teda.“ (137. lk.)

Seda võiks kergesti parandada:

„Vihatud on see“ jne.

Küünilises narri ütluses

„Tõde on koer, kelle jaoks kong“ jne. (37. lk.)

on teine osa tõlgitud veidi ekslikult. Mõte on: isakoer tõde piitsutatakse välja, kuna aga liibitseja lita seisab tule juures ja haisutab. Kui tõike jätta ära viimased kaks komat ning „kui“ asemel kirjutada „kuna“, siis oleks lause vastavalt parandatud.

Tühisemaist asjust võiks veel märkida, et kuna 59. lk. räägitakse lagedast n õ m m e s t, leiame hiljemini (72. lk. ja edasi) sõna „stepp“, mis ei või vastata Briti oludele. Inglise „heath“ tähendab lihtsalt nõmme.

Hoolimata üksikuist vääratustist võib aga tõlget lugeda täie rahuldustundega. Värss on üldiselt ka küllalt hea. Ei või tähendada mata jätta ainult üht korduvat meetrilist ebakorrektsust. Kuna Shakespeare'il enamasti dialoogis ühe kõne poolelijäänud rida ja järgmise kõneleja esimesed sõnad moodustavad terve (viiejalgse) värsirea, ei leidu seda tihti tõlkes. Küll on ka Shakespeare'il enesel ebakorrapäraseid värsiridu, kuid oleks parem nende hulka mitte asjatult suurendada. Nii ehk (124. lk.)

„Teil tahan tuua lohutust.
— Sir, õnnistus teil käigu kaasas!“

võiks muuta korrapäraseks värsiks:

„Teil' tahan tuua lohutust.
— Önn kaasa!“

Rida

„Mu isa talutatult? — Ilm, ilm, oo, ilm!“ (94. lk.)

võidaks meetrumilt ja ei kaotaks mõttelt, kui jätta ära teine „ilm“.
Vahel on Shakespeare'i ühest reast tehtud kaks:

„Mis tegema pead sa, Cordelia?
Vaid vaiki, armasta.“

(Arvaksin pealegi, et „love and be silent“ oleks ilmekamalt tõlgitud: „Sa armasta ja vaiki“, kuigi see ei paranda tõlget värsitehniliselt.)

Ei tahaks aga pikemalt otsida vigu ja puudusi, mida ju kunagi ei ole raske leida kas või Shakespeare'ist enesest.

Tahaksin vaid veel kord rõhutada selle ülesande raskust, mille üldiselt õnnestunud lahenduse on annud „Kuningas Leari“ eestistaja. Luges seda tõlget võime tunda teatavat väikest uhkustki, et meil on ilmunud rahuldav tõlge ühest ilmakirjanduse tähtsamast suurteosest.

J. Schwalbe.

Aino Kallas: **Reigin pappi** (Reigi õpetaja). Hiidenmaalainen tarina. Helsinki, Otava, 1926, 258 lk.

Aino Kallas jätkab oma stiliseeritud kroonikalugusid Eesti keskajast. „Barbara von Tisenhusenile“ on nüüd järgnenud terve romaan või vähemalt pikem jutt, „tarina“, samas laadis.

Eelmine oli traagilis-sentimentaalne „tõesti sündinud lugu“ Võrtsjärve jää-auku uputatud aadlipreilist, kel oli olnud julgust armastada meest ka omast seisusest allpool. Nüüd kuuleme samasugust tragöödiat Hiiumaa pastori noorest prouast, kes hukati Tallinna timuka poolt, sest et ta oli põgenenud oma vana mehe juurest keigarliku abiõpetajaga ja teel tabatud — just nagu enne Rannugi preili.

Aino Kalda kirjanikukäät näivad üldse veetlevat niisugused sentimentaal-dramaatilised ained, kus koos nihästi tugevat temperamendijõudu (kuigi alati kaugelt vaadatuna) kui ka lüürilist tundemagusust (olguigi see ikka *comme-il-faut*’likult peidetud väliskujude taha, mitte kunagi otsekoheselt esiletungiv). A. Kallas ei ole realist, kuigi mitmeti realistlike põhijoontega. Ta ihkab tugevamaid tunde-elamusi kui ta seda saab oleviku argipäevast — ja ühtlasi ta kardab viimast tema jõhkruks, ta ei näe tema üksikasju ega tahagi neid fikseerida, ta pigemini unistab omale stiliseerituma, ühtlasema, lihtsama, tundekama ilma: kas kaugel minevikus või, kui olevikus, siis ometi legendilaadiliseks muutunud. Legendi igatseb ta vaatlev-nukker hing.

Kuid, nagu öeldud, selle sentimentaalsuse-ihka kõrval esineb pea ikka ka dramaatilise-ihka. Suuri kirgi ta armastab kujutada, mitte väikeasjus ilutsemist, nagu tihti ta lüürilised kaasõed; vahel otse Bernhard-Rives’likku ja Vana-Oru’likku heroismiga, kuigi sel naise silmad. Ta ei laula sest Deboora hümne, ei ka idealiseeri oma kujusid Soomes stereotüüpseiks „Lipnik Stooli jutustuste“ sangareiks, aga ta ometi läheks sellest heroismitarbest aetuna ootama mingit ülemaist valget laeva, unustades maise kodu ja õnne, silmad suured kiindunud kaugusesse.

Nii näib teda viimasel ajal hakanud veetlema vana-heebrea luule oma heroilis-traagilise tundepaisutusega. Praegusegi jutu probleemi on ta võtnud siit: Hiiobi loost. Selle on ta naiselikustanud ning kohastanud Rootsi aja Eesti mahajäetumas saarekolgas. Sest mitte hukatud naise hingeelu pole siin peateema, nagu „Barb. v. T.-s“, vaid hukkamiseks kaasa aidanud mehe, Hiiu pastori enda kannatused ja võitlused oma Jumalaga. Ta elu tipult, Tallinna Toomkooli rektorikohalt paiskab see Jumal ta alla ja ikka enam alla, nagu Hiiobigi, et murda ta jonnakat isekust. Kuni siis ta ise aitab tappa oma elu viimse õnne, oma naise. Ja jääb kurtma kui vana känd üksinda Hiiumaa tühjal rannal. Ning siis kord, võideldes surmaga, ta isekus viimaks alistub: mõõnab, et oli õigus Jumalal, annab andeks oma naisele ta teo, heldub ja selgub.

Nii siis: igivana aine kannatustes kirgastumisest, iseka enda ja iseka armastuse võitmisest, ja selgumisest Jumala suures rahus. Ja kõrvuti sellega õrntraagiline saaga kahest, kelle armastus oli suurem kui surm ja kes käisid pigemini häbirongis Raehoone Turul ja astusid üles Jerusaalemma mäele tapalavale, kui et oleksid loobunud teineteisest.

Sellele traagilis-sentimentaalsele, vanatestamentlikule (ja kas mitte vahel ka „Õnnetu Hirlanda’likule“?) ainele ja toonile vastab ka vanatestamentlik (või õigem selle mõju alune kroonikalik) stiil: oma arhaiseeriva sõnavalikuga, oma parallelistiiku rõhutusaladiga, oma raskestmelise lauserütmiga, oma looduslik-tüsedä kui ka vahel lillilise pildikeelega ja oma saagalise monumentaalseks lihtsustatud kujudega.

Kas on selle stiliseerimisega mindud liiale, nagu vahel autorile varemalt on ette heidetud? Ei tahaks uskuda, sest stiliseerimine ei ole

siin kaasa toonud tunduvamalt ebaolulisi, kuhjatud ilustuselemente, mis on selle tavalisemaid hädaohte. Just selle vastu: alles selle üksik-asjuni läbiviidud kroonikaliku tundetooni tagajärjel ongi aine käsitlel saanud oma püsivama omapärasuse ja huvitavuse. Muidu ei avane selles ju kes-teab mis päris uusi hingesügavusi ega aatejõude, nüüd aga on see muutunud meeleolurikkaks ja sellisena veetlevaks, nagu saagakauge säredavärviline aknamaal vanas kirikus.

Selle mõju ongi enam dekoratiivne kui sügav oma põhijõududelt, see on legend, mitte müüt. Selles aimab nais-autori kätt selle sentimentaalse tunde-lisandusega, olgu joonistus ise nii monumentaalsust-taotlev kui ongi.

Põhi-ideena on siingi see suur tunde-arm ja -õigustus „inimseaduse“ ees, mis Selma Lagerlöfist peale tihti esinenud Põhja-maade kirjanduses. On ta ju, muidu, nii omal kohalgi seal, kus muidu selle inimseaduse, moraali nõudlikkus nii suur ja paindumatuult jäik.

Kui venelasile on omaseim piirideta ilmamure, prantslasile sädelev teravmeelsus ja inglasile mahlakas huumor — siis tohiks sinset vaikelanhoolese kirkuse taotlust pidada küll kõige enam skandinaavlikku elustiili kuuluvaks.

Kokku võttes: see kaugemeelne ja kaunimeelne raamat tundub üks paremaid A. Kalda toodangus ja väärtuslik lisa nii soome kui ka eesti kirjandusele. Tõlge ilmub muidugi varssi. Küllap Tuglas juba saab hakkama selle arhaiseeritud keelega. Ja E. Kirj. Selts kavatses kirjastada A. Kalda teoste täiskogu.

A. Anni.

A. H. Tammsaare. Tõde ja õigus. Roman, Noor-Eesti kirjastus Tartus. Aasta?

Tammsaare kirjanduslikul laadil on kaks poolust, milledesse see väheldumisi langeb: üks on lihtsa maaelu, maamehe kujutamine — „Kaks paari ja üksainus“, „Vanad ja noored“, „Kõrboja peremees“ —, teine see, kus tegelasiks on haritlased ja linlased: „Pikad sammud“, „Noored hinged“, „Üle piiri“, „Varjundid“, „Kärbes“; viimasesse kuulub ka näidend „Juudit“, siina kuuluvad enamasti ka ta ajalehejoonealused ja foljetonid. Esimeses on see vähenõudlik, lihtne külarealism, küll natuke kuiv, kõle, kuid ometi kõige sümpaatilisem Tammsaare toodangus, sest et autor on tõsine, rahulik, objektiivne, nagu nägematu ja olematu. See on nagu elu enese protokolleerimine, halli, igava, labase, lohutuma elu, maapaaria — sulase, moonaka, sauniku, popsniku elu. See annab koguni üsna masendava traagilisuse mõju oma lohutuses ja nagu mõtte-tuses, ja just selle pärast ja seda enam, et seal puudub nagu sügavam, inimlikult soojem, hingelisem tagapõhi. Oma haritlaskirjanduses aga on Tammsaare hoopis teine: ta on seal kergatslikum ja ta püüab olla mänglev, vaimurikatsev. Kuid see mänglevus, vaimurikatsemine ja paradoksiteemine teeb teatava kergatslikkuse, moraalse ükskõiksuse, pealiskaudsuse ja paiguti ninakuse mulje, vaimulaad, mis muidu näib mingi iseloomulise ja ajavaimulise joonena omane olevat mitmeile muilegi „Noor-Eesti“ ajajärgu kirjanikele. See nähtavasti tuleb positiivsete veendumuste ja harrastuste nõrkusest ja teatava hingelise harduse puudusest meie aja inimesil. Kuid seesugune vaimulaad ja kirjandus mõjub kõledalt ja pohmeluslikult.

Ühine mõlemaile laadidele Tammsaarel on teatav kuivus, puisus, verevaesus, õhedus, hõfedus; see on kui midagi liiga pleekunut, blondi või kui mingi lihtne küünilaoline puumaja, liiga uus, kus on alles vähe esemeid ja detaile ja kus valitseb teatav kõle lagedus.

Ta tänava sügisel ilmunud romaan „Tõde ja õigus“ kuulub ainult ta esimest laadi teoste hulka. See käsitleb puht-maaelu ja -inimesi. Enne selle raamatu ilmumist teadsid mõned kõnelda, et see käsitleb eesti taluelu ärkamise ajal. Tekkis arvamine ja ootus, et selles romaanis peaksid peegelduma ärkamisaja sündmused, tegevus ja meeleolu maal. Kui romaan läbi loetud, selgub, et ei midagi selle sarnast: rahvuslikust ärkamisest ja selle ajajärgust pole seal midagi, välja arvatud vahest mõned mõõdaminnes öeldud ironilised märkused ärkamisaja teotsemiste ja sellest huvitatud isikute kohta (siin esineb blaseerunud, kergatslik ja ükskõikne Tammsaare, samuti kui usu ironiseerimises ja piibli lugemise mahategemises). Sellest romaanist üldse ei paista kuigi palju välja ta ajalooline paigutus. See on peaaegu väljaspool igasugust ajajärku. Mis me seal näeme, see on vaid kahe naabertalu isiklik elu ja suhted 600 lehekülje jooksul, ja seegi on nagu eraldi, äralõigatud kõigest muust ümbrusest. Miljöö kujutust pole ollagi: ei vahekorda mõisaga, ei vallaga, ei vallavalitsusega, ei teiste naabritega. Ei ole isegi aineks olevate talude ja taluolude täpsemat ja elavamat miljöökujutust. Mis siis seal sünnib? Milleks tarvitab autor raamatu 600 lehekülge? See on kahe naabertalu inimeste rühklemine, rabelemine, riidlemine ja lihtsalt „elamine“ ligi 25 aasta jooksul (seega kuni 90-date aastate keskele). Välisolude muutusest selle aja jooksul pole viihetki. Peasisuks ja pointe'iks on mõlemate naaberperemeeste halb vahekord, tekkinud eriti teise, nimelt Pearu otse haiglaselt halvast iseloomust; selle tagajärjel riid, alatised kohtukäimised (õigem kohtukäimiste mainimised, sest et neid lähemalt ei kirjeldata), koguni isiklikud kaklused (mida vastupidi väga üksikasjalikult kirjeldatakse); sekka ka pulmi, varrusid, matuseid, kus kujutatakse peajasjalikult Pearu tempe ja lobisemisi; sekka veel väikesi sündmusi laste elust, kassi põletamisi jne. Ka natuke roppusi on autor tarvileks arvanud vahele riputada, osalt muidugi, et ta need iseloomustavaks pidas kujutatavale maaelule, osalt vahest ka, et seda oma kuivamaigulist toitu natuke erutavamaks teha praeguse eesti publiku kirjanduslikule suulaele, mis blaseerunud kõiksugu roppusist ja nilbusist.

Suuremat arenemist ei sünni, kõik rabeleb peaaegu nagu ühes kohas. Sellest ühetoonilisuse, igavuse ja väsitavuse tunne paiguti ja üldise põnevuse puudus, ainult mõni üksik episood on huvitavam ja kaasakiskuvam.

Iseloomud suuremat huvi ei paku; kõige huvitavam on vahest veel Pearu, kuid see kaldub peaaegu juba klaunilisse tüüpi. Teised tegelased on kahvatumad (s. o. enam kahvatud). Andres, keda ta alguses kujutab positiivsema tüübina, lastakse pärastpoole käituda niiviisi, et see paneb ta tublisti langema lugeja silmis (tähendatagu toorele, julmale ja mõttetumale koera peksmisele Andrese poolt). Noor Andres tundub osalt „Kõrboja peremehe“ Villu kordumisenähtavasti Tammsaare lemmiktüüp.

Märgitagu muide see: eriti pikalt ja üksikasjaliselt viibib autor labasemate, tühisemate, lapselikumate asjade juures; neid kirjeldatakse detailseilt. Tõsisemad, suuremad asjad jäävad nagu kaugemale, neid enamasti vaid refereeritakse või lihtsalt mainitakse. See võtab romaanilt ta tõsisuse, annab talle osalt mingi poisikeseliku, ulakusliku kõrvalmaigu. Siin murdub jällegi Tammsaare kergatslik külg esile. Kõige selle tõttu tundub pealkiri „Tõde ja õigus“ ebakohasena, sest et liiga tõsine ja suur, nagu liiga pidulik ja suur raam väikese lihtsa pildi ümber, mis seda ei ulatu täitma.

Üldse jätab seegi romaan, nagu kõik Tammsaare maaelu teosed, teatava kõle-lohutuma mulje: segu mingit kuiv-traagilist tööühklemist ja kergatslikku ulatsemist.

Muidugi võib kirjandusloolane ses teoses leida ka oma teenuslikkegi külgi: mõnede stseenide võrdelist elavust ja hoogu (näit. eriti koera peksmine), mõnede tegelaskuiude kordaminevat reljeeflikkust, ka mõnd elutõsisemat ja sügavamat joont, ja ka mõnede eesti rahvale iseloomuliste joonte tabamist (nagu väiklane jonn, tagedus, ja vahest on osalt isegi see romaani kõledus iseloomuline Eestile), lõpuks igatahes autori püsivust kirjutada oma kirjanikupõlve hulgas esimene nii pikk jutustava proosa teos. Ometi ma ei saa kuidagi jagada seda üldist ja üksmeelset kiitvat, otse ülistavat vastuvõttu, mis sellele teosele esimeste arvustajate poolt osaks sai. Kas siis meil tõesti aru ei saada Tammsaare konstitutsionaalseist, põhiolemuslikest nõrkusist, millest ükski kirjanik üle ei saa? See paneb oletama, et meie inimesed nähtavasti ise hingeliselt väga lähedal on Tammsaarele. Minu arvates võib sel teosel näha ainult väga võrdelist väärtust, mingi kõrgema, absoluutsema mõõdupuu järele hinnatava teose kõrguseni ta ei küüni. Mingist Euroopasse minemisest selle romaaniga ei või seepärast juttugi olla. Meil aga muidugi võetakse ta meie ministeriaalprogrammide kokkuseadjate poolt koolis sunduslikult läbivõetavate ja analüüseeritavate teoste hulka (nagu seda seni on tehtud otse hoolestava nii eetilise kui esteetilise pealiskaudsusega ka mõne muu uuema kirjandusliku teose suhtes).

Ainus asi, mida ses teoses võin tunnustavalt nimetada, on keeleline külg: mu pliiatsil, mil mu lugedes eesti kirjandust alati palju tuleb märkida iseärasusi või vigu, oli seda raamatut lugedes juba õige vähe tööd. Seega on meil hakatud ometi viimaks saavutama juba nõutavat õigekeelsusliku korrektsuse tasapinda. Muidugi ei ole murdekeel, mida ta tegelasi laseb kõnelda, mitte järjekindel ja täpne ega või seda ilukirjanduslikus teoses nõudagi. Ainult ühe tõsisema keelevea peale peab tähendama: Tammsaare ei tee keelist vahet sõnade vahel (maad) *kaevada* ja (kohtusse) *kaevata*, samuti mitte vormide vahel (maad) *kaevetakse* ja (kohtusse) *kaevatakse*: temal on nad mõlemad *kaevata* (maad ja kohtusse) ja *kaevatakse* (maad ja kohtusse), nagu keelelise sümboolina sellest, kui ühenduses ja ühtesulav on ses romaanis kraavi kaevamine ja kohtusse kaebamine.¹⁾

Lõpus veel tagasi tulles teose enda juurde, tähendatagu, et kuuldavasti autoril kavatsus olla „Tõde ja õigus“ mingiks triloogiaks jätkata. Siis vahest järgmise romaani kujutatakse õpihimulise Hindreku kooliskäimist linnas (Treflineri eragümnaasiumis), millele järgneb ta studeerimine ülikoolis. Seal siis maameeste kakluste ja üksteise kiusamiste asemel koolipoiste koerustükid, jändamised ja naljakad stseenid ning kogu koolielu rühklemine ja pisiviletsus, ja selle järele Hindreku üllõpilaselu kujutus. Ja siis muidugi satume täiesti Tammsaare haritlaskirjanduse laadi, mis meile juba tuttav „Noortest hingedest“. Sellega võrreldes saab olema maaelu kujutatav „Tõde ja õigus“ muidugi tõsisem ja tõesedam. Kuid ärgu arvatagu, et „Tõde ja õigus“ on seega kõige väärtuslikum ja tähtsam suurromaan eesti kirjanduses. Wilde „Mahtra sõda“ on sellest kaugelt kõrgem ja tähtsam, sest et avaram, tõsisem ja mehekam. Ainult snoblik arvustus võib Tammsaare teose Wilde „Mahtra sõjast“ kõrgemale asetada. Tammsaare „Tõde ja õigus“ on küll suur teos, aga mitte suurteos.

Joh. Aavik.

1) Siin teeb arvustaja autorile ilmselt ülekohtu: Tammsaare vastavad sõnavormid on üldiselt nii tarvitavad ja — õigekeelsuslikud.
E. K. toim.

Richard Roht: **Jutud Kõrrekülast.** Noor-Eesti kirjastus, 132 lk. Hind 160 mk.

„Harilik küla, harilik elu — nii et mis sest Kõrrekülast ikka kirjeldata“ — leiab autor isegi. Kuid muudab sealsamas oma arvamist ja hakkab maalima meile täielikke ja huvitavaid pilte Kõrrekülast. Neist on mõned nii tabavalt ja usutavalt antud, et tahtmatult pead imestama, tahtmatult nagu tunneksid Kõrreküla inimeste lõhna ja näeksid neid kahe ilmateguri — leiva ja armastuse ümber keerlemas ja võitlemas.

Rohti on ikka ja alati peetud üheks meie paremaks novellistiks loodusekirjeldusis — ning seda õigusega tema seniste novellikogude „Nelja jutu“ ja eelmiste puhul. Kuid kuidas tühistub see väide „Kõrreküla juttudega“! Siin Roht enam ei kirjelda, kujuta kõrvaltvaataja esteedina külmalt ja ükskõikselt, vaid jutustab, vestab, kisub sind kaasa juba ainuüksi jutustamise põnevusega. „Kõrreküla juttudes“ on Roht püüdnud viljeldada mingisugust uut klassilist stiili, millest on kõrvaldatud venitavakspeetud loodusekirjeldused ja imetlused viimaseeni. Püütakse anda ainult huvitavat juhtumust ja sellega ühenduses olevaid inimesi.

Kuid näib, et Roht, vähemalt kompositsioonis, siiski ei suuda olla otsejooneline. Kordub vana viga — jutustus hakkavad autorit huvitama igasugused väikesed asjakesed ja juhtumused tegelase endisest elust, mis ta siis ütles või tegi, kuidas ta tol korral oli. Ja autor katsub neid jutustusse põimida, olgu soodsal või ebasoodsal momendil. Sääraste vahelepõimingutega aga ei võida loomulikult novell midagi, ei huvitavuses ega muus — ainult venib „klassilisemaks“.

„Kõrreküla jutud“ koosnevad kahest omapärasest osast: jutud külast ja jutud alevikust, esimeses kolm ja teises kaks novelli.

Roht tunneb mõlemaid põhjalikult: alevit ja küla. Tema nähtud ja kujutatud inimesed ei jäta midagi soovida, ei, neist oled vahest otse üllatatud. Ehk kas ei leidugi Kõrrekülas küllalt huvitavaid tüüpe? Seal on näiteks viiekümneviie-aastane vanapoiss ja suur naistepõlgur Triigi Mihkli, kes veel iialgi „naisterahvast polnud saanud“, kuid siiski küla „kurtisaani“ Oru-Leenusse armub ja temaga abiellub, tüübiline vallavaene Tsähkna-Sohvi oma väledate sukavarrastega ja „armastusega“ ning rida teisi Mihklit ihaldavaid „naisi“ — vallavaeseid.

See on huviäratav miljöö, popside, vallavaeste ja sulaste-tüdrukute riik — Kõrreküla. See on täis romantikat ja romantilisi armulugusid.

Ei jää alevikki Kõrrekülast ses suhtes maha, samasuguseid pööraseid armu- ja hirmulugusid juhtub sealgi. Elavad seal ju ümbruse vaimuaristokraadid: apteeker Võrgusaar ja prl. Erika Ubaleht — uus tarvitajateühingu kassapreili.

Kuid olgu kuidas on, alevikujuttudes tundub siiski midagi tehtut, ülespuhutut, iseäranis laiailvalguv ja kompositsioonivaene on viimane jutustus „Diana von Adelsbergi juuksed“, milles alustatakse ja lõpetatakse — kuid kõik jääb siiski tühjaks, hiilitakse peateemast lihtsalt mööda. Seda ühtlasemad on aga jutud külast: terviklikud, jutustatud kerge huumoritundega ja huviga, olgugi vanamoelised ja täis romantikat.

Ühte aga ei saa Rohtile kuidagi andestada — tema ideevaesust, mille lagedusest otse läigivad „Jutud Kõrrekülast“. Meie võime neid silmapilgu-huviga lugeda, kuid sealsamas ka silmapilguga kõik loetu unustada — sest nad ei suuda meie hingesse jätta ei mingit sügavamat muljet ega jälge.

J. Pert: Udulaev. „Sõnavara“ kirjastus Tartus 1926. 96 lk.
Hind?

J. Pert'i novellid on näitelavalised; 2—3 peategelase kõrval esineb rahvamaas ja tegevus sünnib tavaliselt kolmes või rohkemais piltides. Näiteks „Udulaeva“ tegevus sünnib lossilael, vangikeldris ja tapalaval, tegelased: kuningas, kuningatütar, kanneldaja, sõdurid, teenrid ja rahvas. „Kuninglikus tollas“ mängivad: julge noormees kalurikülast, kuninganna ja rahvas; tegevus sünnib metsas kiigel, merel ja kaluri hurtsikus. J. Pert'i inimesed on paberist inimesed, marionetid, kellede saatuse autor määrab oma meeleolude järele. Autor on sentimentaalse hingegea, ta otsib traagikat ja laseb oma lemmikuil, kuningate võsudel kehvasti minna, kuid on selleks liiga õrnatundeline, et näha oma paberist inimeste tuliriidale minekut („Udulaev“) või kannatada nende kauast vaevlemist, s. t. vaesena elamist, ja ta teeb nad jälle rikkaks, s. t. õnnelikuks („Kuningatar“), ehk see küll tihti muidu korda ei lähe kui mõne irratsionaalse võttega („Udulaev“).

J. Pert ei tunne reaalsust, ta põlgabki seda, otsib kannatust muinasjutuilmast, nagu seda maa peal veelgi vähe oleks. Ta tahab unistustemaad näha, kuid ei suuda seda ette kujutada, — fantaasialend on liiga mannetu. Ta unistab printsidest, kuningatest.

J. Pert on rokokoo hingeeluga inimene, kellele tänapäeva eluküsimused võõrad; seepärast on ka tema kirjanikuna võõras tänapäeva elutunde ning stiiliga lugejale. Kuivõrt nõrk psühholoog on J. Pert, näitavad tema realistlikud novellid „Aino“ ja „Suurel Reedel“. Et J. Pert ei oska lahutada psühholoogilist novelli muinasjutust, seda näitavad tema pool-irratsionaalsed palad „Metsaneiu“ ja „Lill Maskeraadilt“. Teistest novellidest erineb „Hommiiku eel“ oma subjektiivsete elamustega; see on midagi „Kuldse rõnga“ eksikäigu taolist muinasjutulises ilmas. Selles labürintis, mis täis wilde'ilikku ilu, maeterlincklikku müstikat ja meyrinklikku õudust, „rändaja“ on tõsine literatuurne inimene, esteet, kes kuuleb läbi unenägude muusikat, näeb kunstilisi viirastusi ja unetult vaevleb filosoofilise skepsise luupainaja all. „Kõik on muutlik, kõik on möödaminev ja ununev. Ainult enese unede valgus paistab su ees ja kustub ühes sinuga, mil jääd veel ajuti mõnele uneks, et siis seda segamatult sulada olematuse tühjuses.“

Aeg loob igäühe selja taga silmapilke, et võida pea rutemini hõigata: „Kõik on möödas. Kuid unelmad paelustavad kõiki ja pimestades meeli kannavad edasi keda lauldes, keda naerdes, keda nuttes. Ja igatsus, lahkumatu kaaslane, kannab ikka ja jälle lillelises linikus valu vastu.“

See kahtluseaaria ja suure saatuse uskumine on meie tänapäeva kirjanduslik maneer, ei midagi uut otsivat ega leidvat. Lugejaskonnaga, kes ootab ka juba midagi muud, ei loo see „ilmavalu“ mingit resonantsi.

„Udulaev“ on trükitud nähtavasti tulipalavana; sellepärast nii palju konarlisi lauseid, loogilisi vigu jne., mille peale A. J. „Postimehes“ varemini tähelepanu juhtis. Stiililt parem on „Lill maskeraadilt“, ilmunud varemini „Üliõpilaslehes“; seda on autor rohkem viimistelnud.

Senikui J. Pert ei suuda pakkuda novellikogust „Udulaevast“ ja draamast „Õitest aiaist“ midagi paremat, pole vajalik neile raamatutele autori poolt uute teoste järelesaamine.

A. Kriiseman.

Liivi rahva usund I. O. Loorits. Tartus 1926. 270 lehekülge.

Liivlased on O. Looritsa lemmikud. Nagu piibli Jakob korra Raheli pärast seitse aastat teenis, nii on O. Loorits seitse aastat higistanud liivlaste elu-olu uurides, kuid palgaks ei ole ta Lead koju viinud, vaid ta töösaavutus on tõsine Rahel olnud: endine terra incognita on tuttavaks saanud, seitsme pitseriga kinnipandud raamat avatud: liivlaste usund esineb meile oma täiuses. Oieti ei esine praegu veel täiuses, sest senini on autor suutnud liivlaste usundist alles esimese osa, ainesliku, üldjooni ning looduse ja haldjad maailma saata; kaks järgmist köidet peavad muu osa liivlaste usundist ilmutama, nii et alles aasta paari pärast selle hiiglatöö kohta täieliku ülevaate saame. Tühjast on autor toreda lossi loonud, võime ütelda. Enne trükitud materjal väärib vaevalt nimetamist; 7 aasta jooksul püüdis autor liivi külasid läbi rännates iga liivlast usundi suhtes nagu tühjaks pumbata. Seesuguse tegevuse tagajärjel kogus autor rohkearvulise materjali, mille varal võis kolmeköitelise teose valmistada, mille esimene köide talle doktorinime kaasa tõi.

Autori ülesanne on olnud deskriptiivse ülevaate pakkumine liivi rahva usundist. Deskriptiivse töö kõrval ei ole ta võrdlevat tööd usnustanud. Asuvad ju liivlaste ümber lätlased; teiselt poolt ühendavad sugulussidemed liivlasi eestlastega. Sellepärast peab täiesti kohaseks nimetama autori teguviisi, võrdlust ette võtta eesti ja läti usundi sellekohaste ainetega. Kui ka meelde oleksin näinud, et see võrdlus oleks kaugemale ulatunud, ei või autorit selles suhtes hoopis süüdistada, meelde tuletades, et ta ju deskriptiivset ülevaadet tahab esitada.

Autor annab üksikute isikute suust kuulnud teateid tavaliselt edasi samade sõnadega, nagu ta kuulnud, sagedasti ühes lauses mitme isiku ütlusi avaldades. Nisugune mitme isiku teadete avaldamine muudab stiili väga konarlikeks ja ebatasaseks. Kahjuks tuleb meil bona fide uskuda ühe ja teise liivlase ütlusi, sest et võimalus puudub teateid kontrollida. Autor ise avaldab kartust (lk. 127), et mõni objekt autori meeleheaks ehk ise usundit katsunud ilustada. Üldjoontes võib autor mitme isiku teadete varal ikka õige pildi anda, kuid üksikuis joonis jääb mõni teade problemaatiliseks.

Väga huvitav tähele panna ühiseid jooni eesti ja liivi usundi vahel. Silma torkab liivi „emade“ rohkus, kuna Eestis nende kehvus valitseb, Karjalas aga jälle nende rikkus. Selle nähtuse põhjuse jätab autor kahjuks pigemini seletamata.

Kuna üksikute isikute suust saadud teated täpsalt väljendust leiavad, ei või seda võrdlustel tarvitatud kirjanduslikkude allikate kohta mitte ikka ütelda. Nii näiteks tsiteeritakse Hupeli „Topographische Nachrichten IV“. Säärast teost ei ole ülepea ilmunud. Küll aga on ilmunud Hupeli „Statthalterschaft“, missugust teost võiksime nagu „Topogr. Nachrichten'i“ neljandaks köiteks pidada. — Grimmil „Deutsche Mythologie“ neljast trükist tsiteerib autor pea üht, pea teist. Säherdune mitme trüki vaheldumisi tsiteerimine sünnitab segadust. Mõnikord mainib autor teose nime, aga ei juhata võrdlemiseks tarvilikku kohta kätte. — Veel leidub teoses mõni iseäralik lühendus, mille seletuseks mingisugust „võtit“ ei pakuta.

Keele poolest ei või ma autoriga hästi leppida. „Liivi rahva usund“ on ülikooli Acta et commentationes nimelises sarjas ilmunud. Acta kirjatööd trükitakse kõik „Eesti Õigekeelsuse-sõnaraamatu“ alusel, misugune teos ülepea haridusministeeriumi poolt alluvatele asutustele juhtnööriks on ette kirjutatud. Autor ei käi „Eesti Õigekeelsuse-sõnaraamatu“, vaid oma grammatika järele. Autor eelistab oma grammatikas „tet“ lõppusid, seda teeb ta ka käesolevas teoses. Lühendatud „tet“ vormide

kõrval harrastab ta teisel pool senini kirjakeeles tarvitamata pikendatud verbide vormisid, näiteks kõnelnuvat (lk. 21), polnuvat (118), sündinuvat (128), viskanuvat (144), saanuvat (146) jne. Ehk jälle: olnuks (107), võinuksid (165; 245), kõnelnuks (167) jne. Niisama tabame murdesõnu, näiteks man, manu, mant, kuna sellele vastav kirjakeele sõna täiesti puudub. Veel nimetan kah, tend (167) jne.

Õudse mulje teevad lk. 15, 16, 23, kus pea Jumal, pea jumal trükitud. Olen püüdnud selgusele jõuda, missuguse reegli järele siin käidud, aga asjata! Autori suusõnalise seletuse järele on meil siin trükivigadega tegemist. Teine sarnane näntus on nimedega Eesti, Liivi, Läti. Väga tihti on need nimed väikese algtähega trükitud, näiteks lk. 14, 15, 17, 19, 21, 22, 26 jne., kuna väga tihti ometi suure tähega. Kui ka teos masinal laotud, oleks vaja olnud ladujate tähelepanu juhtida ühte viisi ladumise peale; arusaamata, et selge, õige kirjutuse peale nii sagedasti võõriti laotud! Oletan, et järgmiste sõnade kuhu niisama tuleb ära seletada: Päikese ja Kuu arvel (42), Koidutähega (42), Päikese eraelu (43), Kүүnalt, Kүүnal ja kүүnlapäev (68), Ilmasõda (118), Metsaemaga (101) jne.

Loodan, et pea ilmuv, Acta'des trükitavas „Liivi rahva usundi“ teises köites senine Acta'de kirjaväsi tarvitusele võetakse ega enam nii palju silmatorkavaid trükivigu läbi ei lasta.

M. J. Eisen.

Märkmeid hõimu- ja maailmakirjanduse alalt.

Huvi Soome vastu Eesti iseseisvuse ajal on, nagu ka loomulik, ikka enam tõusnud; akadeemilise hõimuklubi kitsast piirist j. m. on ta tunginud ikka laiemaisse üli- ja keskkooli-noorsoo hulkadesse kui ka mujale; soome keele oskus on kasvanud ja peale muu ka soome kirjanduse ostmise hõlpsamaks tehtud püsivate valimikuladude asutamise-ga Eestis (Tartus „Sõnavara“ ja Tallinnas „Päevalehe“ raamatukaup-luses). Kõike seda arvestades on ka „Eesti Kirjandus“, hõimurahvaste lähenemisele kaasa aidata ja oma lugejate huvidele vastu tulla püüdes, otsustanud aeg-ajalt tuua lühikesi teateid soome kirjandusturu uudistest.

Käesoleval hooajal (eelmistest omist vt. „Soome-Eesti Hõimualbum I“ ja „Looming“ 1926, nr. 1) võiks neist mainida järgmised:

Lüürika alal kõige pealt soome praeguse tähtsama luuletaja, ühtlasi filosoofi, professori ja koguni rektori V. A. Koskenniemi kogu värsistatud ja värsistamata aforisme „Matkasauva“ (Reisikepp). Nagu kõigi K. teoste, on sellegi kogu mõttesügavus koos klassiliselt selgejoonelise väljendusega leidnud ülihea vastuvõtu: esimene trükk müüdi läbi mõne nädalaga ja juba valmistatakse teist.

Vanemaist luuletajaist on uuesti välja antud tuntud ärkamisaja kirja-niku ja rahvaluuleuurija Julius Krohni „Kootut runoelmat ja kertomukset“ ja ühe soome tuntuma usulise laadiga naisluule-taja Hilja Hahti valitud luuletuste kogu „Valittuja runoja“. Samuti usundilise sisuga kui ka samuti suure menuga autorilt Lauri Pohjanpäält on ilmunud uus kogu laule „Graalin malja“ (Graali karikas). Jõulukuus on ilmunud ka Eino Leino „Kootut teokset“ I—III, sisaldades autori kogu lüürlilise toodangu.

Viimaseil aastail esile astunud noorte lüürikute, n. n. „Nuori Volma“ rühmast on ilmutanud töid estetistlik Lauri Viljanen („Tähtikeinu“ „Tähekiik“) ja primitiivset lihtsust ja eksootilist värvieredust taotlev Katri Vala („Sininen ovi“ Sinine uks).

Jutukirjanduse alalt olgu mainitud peale hea arvustuse osaliseks saanud A. Kalda „Reigi õpetaja“ veel vanameistri A. Järnefelti novellikogu „Huligaani“. Vähem silmapaistvaid realistlikke teoseid on ilmunud väga mitmelt autorilt, nii Juho Koskimaa „Signe Björseth“, võrdlemisi modernistiililine E. Vuorela „Kahden ladun poikki“ (Üle kahe tee), A. Kivimaa „Tyttö puhun Vapahtajalle“ (Tüdruk kõneleb Lunastajaga) j. m. Oma ainega meile huvitav, kuigi suurema kunstilise väärtuseta on Vilho Helase romaan „Ankarat tähdet“ (Karmid tähed), kus kõneldakse Eesti Vabadussõjast osa võtnud soome vabatahtlike jultumusist.

Tõlgekirjanduse alal, mis on Soomes meie omast palju rikkam, tohiksid eesti lugejat huvitada eriti need teosed, mis tõlgitud meil vähetuntud keelist. Nii näit. viimaseil aastail kogu Põhjamail, aga osalt juba ka Saksas j. m. suure kuulsuse omandanud norra naiskirjaniku Sigrid Undseti omad. Temale Põhjamaade praeguse esimese naiskirjaniku nime võitnud romaanid on pea kõik tõlgitud ka soome keelde, nii kolmeköiteline „Kristiina Lauritsantytär“, „Pyhän Halvardin elämä ja ihmetyöt“ (P. H. elu ja imetööd) ja „Kevät“. Nüüd on ilmunud ta teine suurromaan „Olavi Auduninpoika“ (I—III). Seda on nimetatud hümniks armastusele ning abielule ja teisendiks kuulsa „Fritjofisaaga“ Fritjofi ja Ingeborgi kõiges traagikas päsvivale truudusele. Laia ja voogsa jõena liigub siin meie silmade eest mööda Norra elu 1200-ndail aastail seda ümbritsevate tundrute vahel. Ometi pole ta tegelased mingid kauged saagasangarid, vaid meile lähesed elavad inimesed nende kirgedega, nende au- ja armuvõitlustega. Põhjamaade karget ja heroilist õhku hoovab selle teose lehekülilt, olgugi nende värv süngi ja kurvameelne.

Muist tõlgeuudistest oleks vahest veel mainitav üleilmselt tuntud taani müstiku Sören Kierkegaard'i tähtsam teos „Rakkauden teot“ (Armastuse teod) ja ühe tähtsama inglise meistri J. Galsworthy „Omenapuu“ (Õunapuu). Muu seas olgu mainitud, et Romain Rolland'ilt pea kõik tähtsamad teosed on ka soomestatud, muu seas ta osati ilmuva suurromaan „Lumottu sielu“ (Lummatud hing) 2 esimest köidet.

Kirjandusteaduse alalt on tähelepanevad A. J. Sarlin'i uurimus „Julius Krohn“ ja eriti A. Anttila „Johdatus uuden ajan kirjallisuuden valtavirtauksiin“ („Juhatuse uueaja kirjanduse peavooludesse“), kus väga huvitavalt on antud ülevaade viimase poolteise aastasaja kirjanduselust Euroopas ja (teises osas) Soomes. Vaatlusmeetod on moodis ja asjalik, tarvitab rohkesti vooluteoreetikute eneste tsitaate, toob illustratsioonina hulga pilte vastavastiliseist loomeist ka kujutava kunsti alal jne. Teose esimest osa võiks ehk isegi eestistada või vähemalt tarvitada vastavaks algupäraseks kirjanduslooliseks sissejuhatus-ülevaateks.

Esseekirjandusest mainitagu A. Malmberg'i kogu „Voimasta väkeä“ (Tugevat rahvast), kus tutvustatakse tähtsamaid inglise tegelasi (Macdonald, Shaw j. t.) autori isiklike mälestuste põhjal.

Täht-teostest humanistlike teaduste alal olgu mainitud veel „Kansallinen elämäkerrasto I“ (Rahvuslik eluloostik). See vastab oma laadilt meie „Biograafilisele Leksikonile“, on aga kavatsatud sellest mitu korda suuremana: ta peab moodustama viis köidet, kokku ligi 4000 leheküljega, ja ilmuma viie lähema aasta jooksul.

Tõlgekirjandusest populaartheaduslikul alal paistab silma lühikese ajaga väga mitmesse keelde tõlgitud van Looni „Ihmiskunnan historia“. See on inimsoo ajalugu, kirjutatud noorsoole ja ilustatud rohkete autori enda joonistega, mis lähedad laste joonistele, ometi ühtlasi kunstiliseltki huvitavad. Võib-olla oleks see väärt ja kohane kord tõlkida eestigi noorsoole — kui mitte eestistada kuulsat Wells'i umbes samalaadilist, aga juba täiskasvanuile määratud, väga huvitavate sünteesidega ja väljavaadetega teost. Mõlemaid võtaks igatahes meie noorsugu ja lai muugi lugejate hulk vastu väga palju tänulikumalt kui meie igavavõitu ja kuivi kooli ajaloo-õpiraamatuid!

A. A.

Ferenc Herczeg'i juubel 40-aastase kirjandusliku tegevuse puhul. Ungari uue kirjanduse silmapaistvam esindaja on F. Herczeg. Tema novellid, romaanid ja lavateosed on väljaspoolgi Ungarit tuntud, mida tõendab see, et temalt on 12 võõraskeelde umbes 60 teost tõlgitud. Tema näidendeid on mängitud peale Euroopa isegi Ameerikas ja Austraalias. Ungaris peeti läinud aastal tema 40-aastase tegevuse puhul juubelipidustusi. Budapesti kirjastaja Singer & Wolfner andis 30 köites tema toodangu iluväljaandes välja, Ungari teatrid korraldasid Herczegi tsükli. — Lähemas numbris katsetame oma lugejaid Herczegi toodanguga pikemalt tutvustada.

E. V.

Andmed maailma kirjanduseturu toodangust. A. 1924 trükiti Saksamaal 23 599, Jaapanis 13 834, Inglismaal 12 706, Prantsusmaal 9 403, Ühendriikides 9 012, Ungaris 2 085, Šveitsis 1 610, Hispaanias 1 490, Norras 1 160 raamatut. A. 1925 ilmus Ungaris juba 3921 raamatut; see arv vastab ennesõjaegse kolm korda suurema Ungari raamatutoodangule.

E. V.

Killud ja dokumendid.

Wäägwere mängo kori Elu kirri, ehk põhja sädus, Kuis eggäüts henda peap ülles piddama nink mes se man weel om tähhele panna. 1851.

§ 1.

Eggäüts mängo kori lige, peap aus ollema oma ello saissuse polest! temma ei pea ollema jodik, ei riakas, ei wanduja, ei tühja juttu ajaja, ei laiskleja, ei ka tühja auwo püüdja. Enge se wasta, allandlik, tasane, maddal, puhtus nink kassinus sõnna nink teggude sissen, Nink kigen teggemissen se päle mõtlema, nink nõudma, mes Jumala auwus, nink Ristikoggotusse kaswatamisses nink rõmus tullep, Sest Önsa omma ne, kelle tee ilmalaitmata oma, kea Jehowa sadusse perra kääwa, laul 119, 1 wers.

§ 2.

Peap ka se päle kaetus sama, et tõtte meel eggan asjan walitsep. Nida kui Pawel Kolosri koggotust mannitsep. Kristusse sõnna ellago rikkalikkult teije sean kige tarkussega, oppetaga nink mannitsege essi henda laulo nink kittusse laulo, nink waimolikko lauloga armsaste, nink laulge ja mängige Issandale oman sõamen.

Kolos. 3 p. 16 w.

§ 3.

Peap eggauits henda selle alla allandama, mes wannembide tahtminne om, nink ei tohhi konnage omma õigust ajada, nink omma tahtmisse perra middake tallitada, kes sedda tahhap tetta? pantas kats asja wallitseda, kas sõnna wõtlik olla? ehk korist lahkuda, Sest näitse kuis kaunis ja armas om se, kui welle üttemelekkult tõine tõisega ellawa, laul 133, 1 w.

§ 4.

Peap eggauits kigidega rahho nõudma, sest nida ütlep Pawel. Nõudke rahho perra kikiga, nink pühhendamise perra, ilma kelleta keake ei sa Issandat näggema. Hebreä 12 p. 14 w.

§ 5.

Peawa kik nore kes oppi tahhawa, nink kes tahhawa selle seltsiga ühhendada, omme mõttit enne teda andma mõnne kori liikmele, se peap sedda asja kige korile teda andma, nink sis suremba jao sowimisse perra tettus sama.

§ 6.

Peawa kik nore oppija kes tahtwa oppida, 1 Rubla 50 kop. sisse maksma, seperrast, et neil sis kik ne asjat om lubba pruki mes mängimisse man pruki tullep, nink kui temma ärra peas tahtma minna, ehk kaugele ellama sama kost ennamb woimalik kokkosada ei olle, sis saab sest sisse massetu rahhast 50 koppikat wälja massetu, Ent se 1 Rubla, jääb kori kassa sisse waija maksmata.

§ 7.

Peawa kik oppija üts aasta ja 6 kuud oppijide arwun ollema nink ei sa enne kohhegile mängima ütten woetus, olgo sis, kui peas häddast waja ollema, nink kui moistus kannab sedda tetta. Ent peab sest jao rahhast ilma jäma, mes selle mängimisse pääl om sisse tulnud, nink ärra jaetus sanu, nink saab selle jaggo pantus kori kassa sisse een warras.

§ 8.

Sawa ka mitma suggutset nodit, nink mängo tükkit prugitus, mes opmisse man moistusse kaswatamisses tullolik om, Ent pä assi jääb ikkes Choralil mäng, nink tõemelelik mängimine.

§ 9.

Peap egga kõrd kui mängimisse eest om middake sisse tulnu, kigile mängijile ärra jaggatus ütte wisi neile kes peawa jaggo sama, Ent egga ütte jao rahha mant woetas egga kõrd 5 koppikat ning pantas kori kassa sisse een warras, säält saab sedda woetus riistade parrandamisse, ehk mõnne mu kullo päle.

§ 10.

Peawa kik, wanna ni häste kui nore, oppimisse ussindust ülles näütama, nink mitte konnage opmisse mant ärra jäma, olgo sis mõnne häddalisse asja perrast, mes ka peap kigil teda ollema.

§ 11.

Peap eggauits sõnna piddaja ollema, õigel ajal säält olla, kos om lubbatu, nink ei mitte tõist wisi teggema, mes palju waiwa

sadap. Kes sedda teeb? tullep terwest korist säetu Strahwi alla Sest
õnsa omma ne, kea sädust piddawa, nink õigust teggewa eggal ajal.
laul 106, 3, w.

§ 12.

Peawa ka kik kori liikme sedda kullo kandma mes tullep, kui
mitte kassa ni paljo ei jõwwa awwitada, nink peap egga ütte män-
gimisse päält massetu sama, mes ütten wöeran kottussen saap
mängitu, olgo sis, kui temma sedda jo ehk enne om ärra tassonu.
Ent meije omma kerrikun mängimisse eest ei sa konnage tassomist
nõwwetu, Sest kitke Jummalat temma pühhan paigan, kitke tedda
temma auwoliko taiwa laotussen! Kitke tedda passona puhkmis-
sega, kitke tedda Naabli mängi nink kandlega. laul 150, 1. 3 w.

§ 13.

Peap kige oppimisse, ja koon ollemisse man ütsinda tarwilik
assi kõnneldus sama, nink ei prugita konnage ilma asjanda sõnnu
aja wiitmisses, nink hul kõnne, ja nalja heitminne, om koggonu
keletu. Ent selle asemel prugitas ennege sedda, mes tullolik nink
moistusse kaswatamises waja on. Sest Jehowa peljus om tar-
kuse allustus; hä moistus om neil, kea se perra teggewa. laul 111.
10 w.

§ 14.

Peap eggäüts kori lige, terwest kori liikmist wallitsedu wan-
nembate sõnna wõtlik ollema, kes se tarwis om säetu, et temma
neid asjo, mes mängi ehk ette wõtta tullep, ülles annap, nink kik
selle käskmissele sõnna wõtlikko peawa ollema.

§ 15.

Ei tohhi ütski omma lubbaga minki suggust asja hendale per-
rida, olgo se ehk ka kige wähhamb assi, muido kui sedda lubba
om wannembist antus, et temma woib sedda perrida. Ent selle
wasta kigen asjan egga üts henda, kui waja om, mannitseda lask-
ma, nink mannitsust wasta wõtma.

§ 16.

Kes nüüd neid nimmitedu asjo kik tahhap täüta, nink piddada
ja kigen asjan sõnna wõtlik olla? Sedda tunnistedas töttelikkus
kori liikmes, Nink tunnistap sedda omma käe kirjaga. Ent kes
sedda sädust ei tahha täüta, nink sõnna wõtlik olla kige neide
nimmitedu asjo sissen, seda petas ni kui wörast, ja lahkup sest
korist ärra!

Karel Fuchs.
D. O. Wirkhaus.
Dawid Saar.
Iaan Pedo.
Maddis Sammel.
Maddis Rupski.
Märt Sammal.
Maddis Lulik.
Karel Rupsky.

K. A. Wirkhaus.
Jürri Leppik.
Karel Saar.
K. A. Wirkhaus.
J. H. Wirkhaus.
J. Wuks.
M. Saar.
K. Treijer.

Nõudke Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandeid igast kodumaa raamatukauplusest.

- J. Järv: **Karolus**. II trükk. 112 lk. Hind 75 mk., kalingurköites 235 mk.
 Elisabet Aspe: **Ennosaare Ain**. III trükk. 146 lk. Hind 100 mk.,
 kalingurköites 260 mk.
 " " **Kasuõde**. III trükk. 72 lk. Hind 60 mk., kalingurköit. 220 mk.
 Anna Haava: **Luuletuskogu** (Luuletused I, II ja III, Lained, Ristlained,
 Põhjamaa lapsed, Meie-päevist). Illustreeritud. 418 lk.
 Hind 400 mk., kalingurköites 560 mk.
 Anna Haava: **Luuletused I**. IV trükk. 64 lk. Hind 40 mk. (Pealaos.)
 Meie-päevist. 60 lk. Hind 40 mk. (Pealaos.)
 K. E. Sööt: **Aastate kajastus**. Luuletused 1883—1924. V. Ridala ees-
 sõna ja autori pildiga. 238 lk. Hind 350 mk., kalingurköites 510 mk.

B. Maailma-kirjastik.

- Dante Alighieri: **Uus elu** (Vita Nova). Tõlkinud J. Semper. 9 pildiga. 102 lk.
 Hind 125 mk., kalingurköites 285 mk.
 Molière: **Ihnus**. Tõlkinud R. Kask. 154 lk. Hind 120 mk., kalingur-
 köites 280 mk.
 Chateaubriand: **Atala**. Tõlkinud K. Martinson. 16 pildiga. 90 lk. Hind
 60 mk., kalingurköites 220 mk.
 V. Hugo: **Hernani**. Tõlkinud J. Semper. 128 lk. Hind 140 mk., kalin-
 gurköites 300 mk.
 " " **Jumalaema kirik Pariisis**. Tõlkinud J. Semper. 36 pildiga.
 650 lk. Hind 450 mk., kalingurköites 610 mk.
 G. Flaubert: **Kolm lugu** (Herodias, Legend Püha Julianus Võõrustajast,
 Lihtne süda). Tõlkinud A. Saareste. 104 lk. Hind 75 mk., kalin-
 gurköites 235 mk.
 Pierre Loti: **Islandi kalur**. Tõlkinud ja eessõna kirjutanud Peet Vallak.
 Autori pildiga. 178 lk. Hind 200 mk., kalingurköites 360 mk.
 J. W. Goethe: **Noore Wertheri kannatused**. Tõlkinud Jaan Kärner.
 Autori pildiga, 132 lk. Hind 150 mk., kalingurköites 310 mk.
 Fr. Schiller: **Röövlid**. Tõlkinud J. Kärner. 168 lk. Hind 120 mk., kalin-
 gurköites 280 mk.
 " " **Wilhelm Tell**. Tõlkinud J. Kärner. 144 lk. Hind 100 mk.,
 kalingurköites 260 mk.
 W. Shakespeare: **Kuningas Lear**. Draama viies aktis. Tõlkinud ja ees-
 sõna kirjutanud Mihk. Jürna. Autori pildiga. 140 lk. Hind
 175 mk., kalingurköites 335 mk.
 Walter Scott: **Ivanhoe**. Tõlkinud A. Hansen. 9 pildiga. 514 lk.
 Hind 375 mk., kalingurköites 535 mk.
 G. B. Shaw: **Inimene ja filinimene**. Komöödia ja filosoofia. Tõlkinud
 Ants Oras. 304 lk. Hind 275 mk., kalingurköites 435 mk.
 A. Kivi: **Seitse venda**. Tõlkinud Fr. Tuglas. 42 pildiga. 482 lk.
 Hind 350 mk., kalingurköites 510 mk.
 Juhani Aho: **Vaikne meri** (Laastud). Tõlkinud Fr. Tuglas. 122 lk.
 Hind 100 mk., iluköites 150 mk.
 " " **Panu**. Rooman. Aug. Anni eessõna ja tõlge. Autori pildiga.
 418 lk. Hind 325 mk., kalingurköites 485 mk.
 Eino Leino: **Helkalaulud**. Tõlkinud Aug. Anni. 80 lk. Hind 60 mk.,
 ilu köites 110 mk.
 E. Sillanpää: **Vaga viletsus**. Tõlkinud Aug. Anni. 202 lk. Hind 175 mk.,
 iluköites 240 mk.
 A. Järnefelt: **Isamaa**. Tõlkinud ja eessõna kirjutanud Gustav Suits.
 Autori pildiga. 186 lk. Hind 200 mk., kalingurköites 360 mk.

C. Noorsoo jutukirjastik.

- Edda**. Kogu vana-islandi jumalate- ja kangelaslugusid. Ümber jutus-
 tanud J. Kärner. 28 pildiga. 168 lk. Hind 150 mk., iluköites
 330 mk., kalingurköites 360 mk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel ilmuvad ainult väärtuslikud raamatud.

5

Tellimine 1927. a. peale on avatud.

21. aastakäik

21. aastakäik

EESTI KIRJANDUS

Aastas 12 numbrit, iga number 5–6 trükipoognat, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. Veski.

Ajakirja sisu eest valvab toimikond, kuhu kuuluvad J. Aavik, A. R. Cederberg, M. J. Eisen, A. Jürgenstein, J. Köpp, O. Loorits, J. Luiga, J. Mark, J. Mägiste ja A. Saareste.

Väljaandja Eesti Kirjanduse Selts.

Igas numbris pikemad kultuuriloolised kirjutised ja arvustused uuemate raamatute kohta. — 1925. ja 1926. aastal on kaastööd teinud: Mag. Joh. Aavik, prof. W. Anderson, mag. A. Anni, J. Aunver, prof. Stefan Csekey, prof. M. J. Eisen, dots. Villem Ernits, Ed. Hubel, dr. med. E. Jannsen, A. Jürgenstein, prof. Lauri Kettunen, prof. Kaarle Krohn, Albert Kruus, A. Kruusberg, mag. O. Loorits, dr. med. J. Luiga, dr. med. A. Lüüs, dr. J. Manninen, prof. Julius Mark, mag. Julius Mägiste, C. H. Niggol, dr. H. Normann, D. Palgi, Elmar Päss, lektor V. Ridala, mag. J. Rumma, prof. A. Saareste, prof. E. N. Setälä, prof. O. Sild, K. E. Sööt, lektor J. V. Veski, lekt. Elemér Virányi, P. Voolaine jne.

„Eesti Kirjandus“ on saanud vajalisemaks ajakirjaks igale koolile ja raamatukogule juba üksi sellepärast, et temas ilmub hinnata kaasandena Eesti raamatute üldnimestik 1924. a. peale. Üldnimestikus tuuakse kõige tarvilikumad teated kõigi — ilma erandita — Eesti riigi piirides ilmunud raamatute ja ajakirjade ja välismail ilmunud eesti raamatute kohta. Raamatukogu täiendamine selle nimestiku järele on muutunud nõnda üsna hõlpsaks.

Ajakirja võib tellida ka igas postiasutises.

Tellimishind: postiga kätte saates 400 marka aastas, 200 mk. poolaastas. — Üksikud numbrid müügile ei lasta.

„Eesti Kirjanduse“ aastakäigud I–XII (1906–1917) on müügilt täiesti otsas. Saada on veel piiratud arvul aastakäigud 1918–1924, à 360 mk. aastakäik (nahkköites 520 mk.) ja 1925–1926, à 500 mk. aastakäik (nahkköites 660 mk.). Üksikuid numbreid 1906. a. peale à 40 mk.

Tellida: Eesti Kirjanduse Selts (Tartu, Riia t. 34)